شمارە (٦٢) ئادار (٢٧٠٩-٢٧٠٨) كوردی (٢٠١٠) میلادی

گوڵ سوو

مجلەیەگ هەفتانە گشتیە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بڵاوئەکریەگ

پێشمەرگە و هەولێر قامەتیان لەوە بەرزترە گەلاو بکریەن

بەعسیەیل لە تاوانەیلیان پەشیمانەو نیەون

دەنگداین ئەرك و هەق گشت كورد و كوردستانییگە

گوڵ سوو

GULL SOO MAGAZINE

شماره (٦٢) ئادار (٢٧٠٨-٢٧٠٩) کوردی (٢٠١٠) میلادی

مجلەیەگ هەفتانە گشتی‌یە لەلاین دەزگای رووشنهویری ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاوئەکریەگ

10

هەڵوژاردنەیل ئی جار پەرلەمان عیراقەئەرا مللەتەیل عیراق گامیگ تاریخیەلەی رووژەیل....

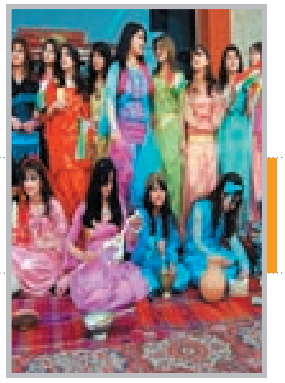

34

رووژ هەیشت مارس یەکی لە خاوەنداری کردن هقووق ئایەمە و ئوەیشە ئەو بەشە.....

36

چیشت ئاسانیگ نیەکارناسیگ جەم کلتوور ئنسان بکاد وعومری هەلەبویچگیەو تا وەختی.....

- مالکی و جەعفەری توو‌ك خەن؟ ٦
- دەنگ وەکی بیەیم؟ ٩
- بارزانی... لوژیك خەبات دبلوماسیانەی ١٦
- تەنیا جەوەل پشت و پەنای کوردستان نیە ٢١
- مستەفا بارزانی ... ئەو خوەرە ك ئەرا هەمیشە ئاوا نیەوگ ٢٦
- ناو ئارارات چوین پەیا بوی؟ ٣٢

سەر نویسەر

عەلی حسێن فەیلی

بەرێوەبەر نویسان

ماجد سویرەمیری

دەستەی‌نویسەرەیل

جەمال ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نسرین میرزا
ئارام حەسەن

ئامادەکردن هونەری

لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

چەوەیلمان خەتا ناکەن

ئی رووژەیلە ژان سەختێگ ها ناو منالدان ئی ولاتە و گشت خوازن بزانن منال یا زارووی ئەلوژاردن چە ناویە ! یە راسە ك دەنگەیل دیار دەن ك کی خاوەن پرووژە یا بەرنامەیگ خاس و دروس بیە و کی تویەنستگە ك دەنگ مەردم فیشتر وەدەس بارێگ، وە هەر شیوە و لە هەر رێیگ و وە هەر مەهانەیگ چوین کەس نیە لە شوون ئەوە ك بپرسێ ئەوەی دەنگ دا جوان بی یا پیر، ژن بی یا پیاگ، هاوولاتی هاوولاتیە و دەنگ ئەو ئەتویەنێد بەرنامە و نەخشەێ سیاسی و ئداری لە ولات ئالشت و ئوولشت بکا!

یە ماف یا هەق ئیمەس ك پرسیار بکەیمن ئەوانەی ئەندام پەرلەمان بین چە کردن و ئەوانەی ك ئیرنگە خوازن بچنە پەرلەمان چە تویەنن بکەن و چە بەرنامەیگ دیرن. کورد لە عیراق ئمروو داوای هەر چشتێگ بکا رێ و رەوەن قانوونی خوەی دیرێگ و ناتویەنێ لە ناو کر یا بازنەی دەنگ فرە و دەنگ کەم داوای چشتێگ بکا ك نیاز وە رازی بوین گشت دیرێد ئمجا ئەگەر ئەو چشتە چارەنویسی لە دویارووژ ئی ولاتە دیاری بکا هیمانیش نیاز وە ئەوە دیرێد لایەنەیل تر رازی بکا چوین لە وازی دیموکراسی ئەگەر دەنگ نەهاورد دی هەق نێرێگ و گشت زانن لایەن خراو دیموکراسی یەسە ك خاوەن دەنگ فرە لە بان حساو لایەنەیل تر ئەتویەنێ بەرنامەێ خوەی جی وەجی بکا!

کورد لە عراق خاوەن بەش فرە نیە کە دەنگەیلی بتونن وە یەکجاری و ئەرای هەمیشە لە مەینەتیەیل نەجاتی بیەن وەلی هەر دەنگێگ هاوزوانەیلمان و لایەنگرەیل داخوازییەیل رەوامان ك من ناوی نەم "دەنگ وژدان" تویەنێ لە ئایندە بوودە زامن وە دەس هاوردن مافەیلمان و رەسین وەو شوونە ك گشت لە سای یەکسانی و برایەتی ژیانێگ خاستر داشتویمن.

چەوەیلمان دروو نایەن ئەگەر بویشیمن لەی وەزعە و لە کار فرە کەس رازی نیمن وەلی بایەد هەوڵ بیەیمن تا باوەرەیلمان بوودە دەنگ و دەنگەیلمان بوودە رەمز ژیان و چراخ رێ تا ئایندە رووشن بکا.

سەر نویسەر

پێشمەرگە و هەولێر قامەتیان لەوە بەرزترە گەلاو بکریەن

بەرێوەبەر نویسانن

لە تاریخ خەبات دویر و نزیك تەمام مللەتەیل دونیا رەمز و نیشانەیلیگ هەس ك مایەی فەخر و شانازی مەردمە و هەمیشە جوور چشت پیرووزیگ نوورنە پی و هەر وەهەمان تەور لە تەمام دەولەتەیل دونیا مەزاریگ دروس کەن ئەرا تەرم سەرباز نەناسریاگیگ ك لە وەخت دیفاعکردن گیان خوەی فیدای خاك نیشتمانی کردگە و بووگە رەمز ونیشان قوربانیداین تەمام سەرباز و تێکۆشەرەیل ك خوین خوەیان لە ریگەی سەربەرزی نیشتمان و ئازادی و سەرفرازی رشاننە؛ و لە وەخت سەردایِن رەسمی هەر سەرۆکیگ یا هەر کاروەدەس بەرزیگ ئەرا ئەو ولاتە، جوور ری ورەسم و پرۆتۆکۆل سەردایِنەگە، بایەسە سەردایِن ئەو مەزارە بکەیگ و تاجەگولینە بنەیەگە بانی و لەورا سەلام کۆماری یا نەتەوەیی و سروود نیشتمانی ئەو ولاتە وە ئەوپەڕ شکۆدارییەوە خوەنیەیگ و کەشوهەوایگ پرلە فەخر وشانازی و سەربەرزی پەیدابووگ، ك هس و خرووش ئادەمیزاد جویلنیگ و ئاسووەیل دووسداشتن و وەفاداری ئەرا نیشتمان وازتر و گەوراترەو بووگ.

پایتەخت ولاتیش نیشانەی سەروەری و سەنتەر دەسلاتداری و وجوود و مەنینیە، وە هەمان شیوە هەمان ریز و حورمەت خوەی دیریگ ، هەرچەنی ك گشت خاك نیشتمان وژە وە وژە پیرووزی خوەی دیریگ ،وەلی ئی شوونەیلە تایبەتمەندی خوەیان دیرن وەل پەرچەم ولاتەگە... ئەیەیشە چشت ئاساییگە و ری و رەسم و کلتوور بنەرەتییگە ك بایەس پەیرەویی بکریەیگ .

کوردیش لەوساوە ئەو زولم گەورا لەلی کریا و بەشبەشەو کریا بان چەن دەولەتیگ جیاجیا و ماف و هەقەیل ئاسایی خوریا و تەنانەت تویش کوشتار وەجەم هات، وەك هەر مللەتیگ ئازا و سەروەر و سەربەرز، بی دەنگ و دەسپاچە نەوسیاس وەرانوەر زولم و ستەمکاری و ناچار کریاس وەرگری یا دیفاع لە وجوود خوەی بکەیگ و چەنای چەن شوورش یەك لە شوون یەك بەرپا بکەیگ و فرە لە ناوچەیلی رزگارکردیە و بردیەسە رییەوە؛ لەی کاریشە هەوەجەی کەفتیەسە دروس کردن هێزیگ سستەماتیکی ك وەی ئەرك پیرووزە هەلسیگ ك ئەویش هێز پێشمەرگەی قارەمان کوردستان بویە ك وەدریژی تاریخ خەبات و تێکوشان بیوچانی وەك رِوولەی وە ئەمەك ئی مللەتە بویە و پرووژەیگ هەمیشەیی بویە ئەرا شەهید بوین و قوربانیداین لە خاتر ئەو ئامانجەیل پیرووزە بی ئەوەگ چەوەری پاداشتیگ بکەیگ.

بەلی وەخوین و خەبات هێز پێشمەرگەی قارەمان بوی ك ئی بەشە لە کوردستان گەورا رەسیە تووزقال بویچگیگ لە هەقەیل سەرەتایی خوەی و ئی هەریم کوردستانە کریاسە ئەمر واقعیگ و چەسپیاسە بان نەخشەی ئی ناوچەی پر لە دیکتاتۆری و توندرەوی و شۆڤینیە, و هەولێریش بویەسە پایتەخت هەریم کوردستان و چەو دونیا گشتی لەبانی واز بویە و پێشمەرگەیگ بویەسە سەرۆك، هەرچەنی ك تەمام هاوخەبات و هاوریەیلی جنگەیل مۆدێرن کردنەوەر، خوو ئەوی هیمان قەبوول نیەکەی جنگ پێشمەرگایەتی بکەنی و پا لەلی داکیشی و وچانیگ بخوەی.

چوینکە خاس زانی ك هەریمەگەمان هالە ناوراس چ کێڵگەی یا بووسان مینریژکریاگ وە سەدان دوشمن و ناحەز و کینەت لەدل چەوەری کەن چەو پێشمەرگە خەو رەهەتی بگریگەی تا خودانەخواسە پەلاماری بیەن و لەناوی بووەن، لەوەر ئەوە پاداگەز لە بان مەنین ناو ئەزیز و هێز پێشمەرگە وەك تاکە پاسەوان و مقەیەتیکەر رەنج سەد سالەمان ك لەی هەریمە وەی شیوە وەك خەویگ هاتەدی.

هەولێر قەلاو مەنارەیش دیری یەواش یەواش روی لە گەشەسەندن گەیگ و بووگە قیبلەگا و پەناگەی گشت کوردەیل و تەمام ئازادیخوازەیل و پەنابەرەیل ئەو ناوچگان ترەك عیراق ك لە تاو گەنی باروەزع ئاسایشی پەنا ئەرای بردنە؛ ئەوە بیجگە نوینەرەیل و قونسلگەرەیل دەیان ولات و کۆمپانیایەیل گەورای جەهان وە هەلەداوانەو رکابەری کەن ئەرا گیرهاوردن شوون پایگ ئەرا سەرمایەگوزاری کردن و وەبەرهاوردن لەتی، چوینکە خاس زانن ك هەولێر و کوردستان خاسترین دەروازەن ئەرا ئەوەگ بچنە ناو بازار پر لە نەف عیراق وەگشتی.

لەی وەختە ك ئیمە بایەسە هەرچی ناکووکی و جودایی را و ئەرای چوینەیلمان بخەیمنە کەنار و هەرچی دیریمن و نەیریمن بخەیمنە گەر ئەرا یەکرزی و گردەوکردن هەر هێز و توانایگ ئەرا وەرگری کردن لەی دەسکەفتەیل کەممانە ك هیمان وەگوورەی ئاست قوربانی داین پێشمەرگە و خەباتکەرەگانمان نیە، چەن کەس نامەسئوول و هویچ لەدەس نەهاتی تەمیرەی ژەنگنیگ ژەنن ك وە هەزار حال تویەنستیمن لە ژەنین لە ناوەند بەغدا و پەرلەمانە (نیشتمانیەگەی) تا حەدیگ کزیەو بکەیم؛ بەلی ئی دەنگەیل ناسازە دەس کولیان وە قامەت بەرز پێشمەرگە نیەرەسی، هاتن قەمچی زووان بووگەنیان ئاراستەی پشت پربار پێشمەرگە کردن و، وە سەر شویشەیینیان، هەول دەن بیەن لە دیوار پولایین قەلا سەربەرزەگەی هەولێر و توان وە رەنگ کرچ وکالیان و وە دەسەیل گەلاویان بوونە فلچەی دەس موتلگەیل و نجێفیەیل تا رەنگ تەلایی تیول پێشمەرگە و دیوار پر لە رەنگ ژیان قەلای هەولێر وە رەنگەیل تاریك لەکەداربکەن.

ئەیانە یا شیتن یا سەرمەسن و وەخوەیان نیەزانن ك پێشمەرگە و هەولێر و کوردستان خەیال پەنجم لەشکر دونیا وە تووپ و تەیارە و چەکەیل کیمیاویەوە خاو کردن و هەناسەی بووگەن بەعسیەیل و دویچگەیلیان ك دەیان سال تیکەلای نەسیم عەمبەرین کوردستان بوی هەتاهەتایە فت بکەن تا بوو ئەو گولالە سویرەیلە، ك وەخوین پێشمەگەی سەربەرز، جیقدان خەش هەریم بکەیگ ...

مالکی و جەعفەری تووک خەن؟

شۆرش شاواز

هەملەی پرۆپاگەندەی یا دیعایەی هەلۆژرادن دەس وە پێ کردیە. لەی دەس وە پێ کردنیشە، دروشم یا شوعار تازەی لە مالکی برام و جەعفەری برای ترم ژنەوم ك کەمی جی بەراوردەو گرتن دێرێگ!؟.

لە دروشم یا شوعار برام مالکی ئەرا بردن لە ئەی ئەلۆژاردنە لەیوا هاتیە:(ارادە التغییر)،(دولە القانوون). برامیش جەعفەری ئویشی: (دولە الانسان)!. ئینگە کەمیگ لە یانە هویردەو بویم تا بزانم چوین توان ئەی شوعارەیلیانە پراکتیزە بکەن و مەبەسیان چەس؟ وەختی بەراورد کارنامە هەر دو برالەم کردم، یەکم جەعفەری هاتەو نوای چەوم. جەعفەری برام، دیمنەی لە درێژی دەسلاتداری چە کرد و چوین دەولەت ئیسنان وە پا کرد چ هەقی داگە ئایمەیل لەوانە گێشتی موهیمترەك هەق کورد بوی و مادەی دەستووری ١٤٠ و قسیە کردنی لە سەریشی خاس ژنەفتیم ك هیمان ئاویزەی گووشمانە و لە هویرمانەو نیەچوود!. ئینگە ئەی براگەمیش مالکی دەم لە دەولەت قانوون دەید!. لە باوەڕ م هەر کەس و هەر لیست ترەك ئەی شوعارە باوردادە زووان، جی هویچ لارە نەیاشت. وەلی کەسی دەم لە دەولەت قانوون دەید ك ئینگەیش دەولەت ها لە دەسی. لەی برامە بایەسە یەی پرس بکەم؛ ئایا برا لە درێژەی چوار سال و هویردەی ت نەتویەنسی دەولەت قانوون وەپای بکەید؟ ئایا ت ك دەسلات ها لە دەسد، ئەی قسیەدە فرە بی مانا نیە؟ ئایا ت وەختی باس لە ئیرادەی ئالشت کەید، کام ئالشت؟ ئالشت کردند لە سەر چ بنەمایگە و پرۆگرامد ئەرا ئەی ئالشت کردنە چەس؟ خەویر ئەی چوار کەلیمە دەم پڕ کەردە، براگەم فرە ئاو کیشێد!. لەیوا هویرەو نەکە گێشت جەمگا وەی قسیەدە خەلەتیەن و سەریان لە هویچ نیەود!. برایلم، ئویە ڕاسە تواین دیماگۆژی بکەین (کلاو بنەینەو سەرمەردم) و تەنیا کورسی دەسلات موراد و ئاوەختیدانە، وەلی یەشە بزانن ك لەیوا نە دەولەت وە ڕیەو چوود و نە جەمگایش ڕووژ خوەش وە خوەی دوینید و ئاو ڕاهەتیگیش لە قورگی نیەچوودەو خوار. ئینگە ك وەی ئەلۆژاننە تواێدن پەڕەی تازەی لە دەفەتەر سیاسی و ژیان ولات عیراق، وازبوود. ئویەیش بایەسە وە هویر تازەیگەو باینە مەیدان و داو بنەینەو، وەلی ئەی داوەگ ئویە نایەنەسەو یەی ڕەنگ ترەك لە فریودان وخەلەتاننە و ڕی وە جێیگ نیەوەید. ئەراچە ئویەگ فرە پویل و سامان گێشتی عیراق کەفتیەسە دەسدان، ئەرا ئامانجەیل خوەدان وەرەلا خەرجی کەین. بیلا کەمی یا توزقالیگیش وژدان خاسە لە قەرەدان بووت یا داشتوین. بایەسە بزانین ئەی مەردم عیراقە فرە شەکەتن و ئاز لە لێیان بڕیایە و مننە چراخیگ ك کەم کەم نەفت تەمام بوود و بکوشیەیدەو. ئینگە ئویەیش، بی وەگ پرۆگرامیگ داشتوین و خەتی دیار کردوین، چوین تواین برایلەگەم ئەی شوعار گەورا وە جی بارین؟ ئەوسا ڕەسموی لە ناو سیاسەتمەدارەیل ك وەختی هان وەل لایەنی یا سەرووەخوەین، توان لە ئەلۆژانن و یا هەر پرووسەی ترەك بەشدار بوون، بەرنامەی خوەیان نویسان و ئەرایشی کار درێژی کردنەت تا ڕەسینە ئەی وەختە توان ئەرا دەسلات وەدەسگرتن خوەیان ئامادە بکەن. ئینگە برایلەگەم من و هویچ کەس ترەك نەیمن و دەنگی لە ئویە نەژنەفتیمن ك تواین لە ئایندە چە بکەین و یەی هەو وەل ئەی شوعارەیل دەم داگر ئویەیا ڕویوەروی بویمن!. چێشت ترەکیش ك هاتە زەینمان یە بوی برایلەگەم، ئایا ئەو دەولەتداریی ك ئویە کردین، چ دەولەتداریی بوی؟ ك ئینگە ناوەیل دەولەت قانوون و ئینسان وە زووان تیەرین!؟ خوو برایلم ئیمەیش کەفیمە گومان و ئەلاجەویمان تیەید لە یەگ ئەو دەولەتداریەیل ئویە خودای نەخواسە زووانم لال مەگەر دەولەت بی قانوون و غەیر ئینسانی بویە ك ئینگە تواین بووەینەی وەرەو ئینسان بوین و قانوونی!؟ ئمجا برایلەم ئەی هەقیشە بەنە پیمان ئەگەر وەتیم تواین کلاو بنەینەو سەرمان یا کەلیمەی دیماگۆژی هاوردیمە زووان.

ڕکابەری یا منافەسەی شەریف

ئەحمەد عبد الرحمن

کاندید یا مورەشح چ لە چوارچیوەی ئئتلافیگ یا کوتلەی سیاسیگ یا چ وەشیوەی سەروەخوەیگ خوەی ئەرا هەلوژاردن کاندید کردگەهویچ وەربەسیگ لەوەردەمی نیەئەرا دیعایەکردن و ئاشکرا کردن دیدگا و بەرنامەیل هەلوژاردنی خوەی ئەرا دەنگدەرەیل عیراقی ئەووەیش لە چوارچیوەی ئەو قانوونەیلەك لەلایەن کۆمیسیۆن بالای هەلوژاردنەیل ئەرای دیاری کریاس تا هەلوژاردنەیل پاك و دادوەرانەیگ زامن بکریەیگ. ئەی دەرفەت یا فورسەتەیلەك ئەرا چالاکی سیاسیەدریاسەهەزارەها هەزار کاندید لەگشت لای ولات تەنیا وەخاتر وجوود دەسلات دیمۆکراتی ك وەگوورەی دەستوور دامەزریاس زامن کریەیگ وەجووریگ خەت قرمزیگ ئەرا بەشداری سیاسی دیاری نەکریاس وەلی وەی مەرج یا شەرتەك وەعیراق تازەئیمان داشتوود و وەبنەوایل پرووسەی سیاسی و پرووژەی نیشتمانی ئیمان داشتوود و چ لەوەخت دەسلات دیکتاتۆری وەرین و چ لەی وەختمانەدەس وەخوین مللەت عیراق قرمزەو نەوید. گرنگ یا موهم ئەووەسەك کاندید عیراقی لەگرنگی وەکار بردن کەشو هەوای دیمۆکراتی و ئەی دەرفەتەیلەك دریاسەپی ئاگادار بوود وەدیمۆکراتي و ئازادیەیل ولات وە شیوەی غەلەتیگ وەکار نەوەیگ ك لەبان پرووژەی نیشتمانی ولات کاریگەری خراو بنەیگ و قانوونەیل بنەوایل دیاری کریاگ لەولات بشیونیگ و دەس بکەیگەگوول داین هاوولاتی تا بتویەنیگ دەنگەیلیان وەدەس باریگ. کاندیدەیل بایەد بزانن ك بانگەشەیل یا دعایەیل هەلوژاردنیان وەل هەووەجەیگ و دیدگا و نیگەرانیەیل مللەت عیراق بگونجیەیگ و دروشمەیلیگ نەیەیگ ك وەل بنەوایل ڕاسی نەگونجیەیگ بەلکەم بایەد گشت قسیەیلی ڕاس بوود و هەر لەسەرتاوا وەل هاوولاتی لەبان بنەوای ڕاسی و ڕووشنی کار بکەیگ . گشت کاندیدەیل بایەد بزانن ك دەنگدەر عیراقی وەتومەتوارکردن و خراوکردن دیدگایل کاندیدەیل ترەك و قەول یا وەعدەیل درووهەووجەنەیرن بەلکەم هەووجەیان ئەووەس ك کاندید عیراقی لەسەرتاوە وەلیان ڕاس بویشیگ و ڕکابەری یا مونافسەی شەریفیگ داشتوود.

ئەوجوورەگ ئاشکراس لەشەوەکی ڕووژ ەەینی گوزەشتەبانگەشەیا دعایەیل هەلوژاردنی دەس وەپی کرد و هاوولاتی عیراقی ها لەوەردەم بەرنامەو ئاموژگاریەیل و بانگەشەیا دعایەیل فرەیگ ك لەلایەن دەزگایل راگیاندن جوور وەجوور پەخشەو کریەن ئەووەیش بیجگەئەو منبەرەیل سیاسی و ڕێکخراوەیل کوومەلگای مەدەنییگ وجوود دیرن.

کێشەیل دەنگدەر عیراقی

سمیر القریشی

شەك یا گومان نەیریم ك كیشەیل سیاسی و ئەمنی و ئابووریگ لە۷ ساڵ گوزەیشتەعیراق تویشی هات لەبان گشت پیكهاتەیل كوومەڵگا كاریگەری نا و شوونەوارەیل خەراویگ لەگشت ئاست یا مستەوایەیل وەجی هیشت و هاووڵاتی عیراقی ئەرا سەرلەنوو خاسەو كردن ئەو خراویەیلەهاندریا ئەرا بەشداری كردن لەهەڵوژاردن عیراق وەشیوەی گشتی و وەتایبەت هەڵوژاردن پەرلەمان ك لەمانگ ئایەندەجیوەجی كریەیگ . لەچوارچیوەی ئەی دیاردەی خەمناكەبایەد تەقالا بكریەیگ ئەرا ئاگادار كردن هاووڵاتی عیراقی لەنەتیجەیل ئەی دیاردەی خەتەرناكەو لەلی بتوایم ك جوور یەكیگ لەگرنگترین پیكهاتەیل وڵات لەهەڵوژاردنەیل بەشداری بكەیگ و بزانیگ ئایا دەنگەگەی دەسمیەت دەیگ ئەرا دەركردن عیراق لەی سەختیەیلەك تویشی هاتگەو چارەسەر كردن گشت كیشەیل سیاسی و نەتەوەیی و حزبی یا نە....

دیاردەی دویریگرتن لەهەڵوژاردنەیل و بەشداری نەكردن لەتی تەنیا بوودەبایس زیاترەو بوین حاڵەتەیل گەناتەكاری و بەشبوشەوكردن یا موحاسەسەو بەرژەوەندیەیل نیشتمانی لەوەرچەو نیەگریەگ و تەنیا گرنگی دریەیگ بەرژوەندیەیل لایەن تایبەتیگ .. وەی خاترەسەختیەیل عیراق كووتایی وەپی نیەتیەیگ مەگەر لەریگەی تەقالای هاووڵاتی و وسیان لەوەراوەر لایەنەیل سیاسییگ تەقلا كەن هاووڵاتی جوور ئامریگ وەكار بووەن ئەرا مەنین لەدەسڵات.

عیراق بایەد بزانیگ ك تەنیا وەگوورەی دوو تەوەر یا محوەر تویەنیگ لەقەیرانەیل خوەی نەجات پەیا بكەیگ یەكیگ بەشداری بتەو لەهەڵوژاردنەیلەو ئەواكەی تریش هەڵوژاردن گونجیاگە...

تەوەر یەكم جوور تەوەریگەئەرا لاوردن بەندەیل زاڵمانەیگ لەقانوون هەڵوژاردنەیل ك تەنیا لەریگەی بەشداری بتەو زامن كریەیگ.

لەلایگترەو هاووڵاتی عیراقی بایەد وەرجلەگشت چشت خاس هویر بكەیگ ك وەچ كەسیگ دەنگ دەیگ و لەگشت بەرژوەندیەیل و خەراوەیل ئەو كاندید یا مورشەحەو ئەو پارت یا لایەن یا كوتلەی سیاسیەك كاندیدەگەئەندامیەئاگاداری بیاشتوود تا بتویەنیگ نوێنەر دەس پاك و نیشتمانپەروەر و وەتوانایگ ئەرا خوەی لەپەرلەمان دیاری بكەیگ.

دەنگ وەکی بیەیم؟

بەهرۆز حەمە خورشید

دەنگداین و هەڵوژاردن دو ستوین سەرەكی سستم دیموكراسیین، لە دونیای مۆدێرن دەسلاتەیل قانووننایین و جی وەجیكردن لەری سەندووقەیل دەنگداینەوەدیاری كریەن. هەر لەوەر ئەوەیش بایەسەوەگشت توانایگمانەوەپشتگیری و هاوكاری سەرخستن ئی هەڵوژاردنەبكەیم ك بریار یا قەرارەوەی نزیكەیلەلەناوخود عیراق و ١٦ وڵات هاوسا و ئۆروپی و ئەمریكا و ئوسترالیا ئەنجام بدریەیگ .

بیگومان وجوود فرەلیستی و بەرنامەی جیاواز و دید و ئەرای چوین فرەجوور، بووگەمایەی گەرمكردن پرووسەگەو جوانەوكردن سەندووقەیل و زیاتر متمانەیش دەیگەپرووسەگە. ئمجا لەیرا گرنگ یا موهم ئەوەسەك بایەسەئەو كەسەیلەهەق دەنگداین دیرن هویر لەوەبكەن و بزانن دەنگ وەچ لیستیگ و چ كاندید یا مورەشحیگ دەن، مەعنای ئەوەسەبایەسەبزانیم دەنگ وەكام لەو كاندیدەیلەبەیم ك چنەناو پەرلەمان ئایندەی عیراقەوە.

ئامانج لەهەڵواردن، دیاریكردن ئەو كەسەیلەسەك بوونەنوێنەر هاووڵاتیەیل دەوڵەت عیراق دیموكراسی تازە، ك وەدریژایی دەیەها ساڵ دویای دروسبوینیەوە، لەژیر دەسڵات پاشایەتی و حوكم تاكەحزب دكتاتۆری جووراوجوور ناڵەو هاوار كردگە. مەعنای ئەوەسەشوون كار سەرەكی كاندیدەیل بەغدای نائارامەلەروی باروووەزع و ئاسایش شیویاگەوە، ئەو بەغدای پایتەخت عیراقەك بویەسەشوون ناكووكی و كیشمەكیش و مەسەلەی تایفی و جویر ئەوەك باس كریەیگ و ژنەفیم لەزوان وەرپرسەیل حكوومەت بەغداوەك باڵادەسەیل لە وزارەت وەرگری یا دیفاع و ناوخوەیی بەشدارن لەكارەیل تیرۆرستی و لە گشتی ناخوەشتر ئەوەسەك ئەندام پەرلەمانیگ تاوانبار سەرەكی تەقینەوەی خود پەرلەمان بویە و ئیسەسزای لە سێدارەداین ئەرای دەرچیە.

مەعنای ئەوەسەئەو ریزدارەیلەك خوەیان كاندید یا تەرشیح كردنەبایەسەبزانن شوون كارەگەی خوەیان بناسن و لەورا چ مەترسییگ دیرن. ئمجا لەیرا مەبەسمان رخەوبردن كاندیدەیل نیە، وەلی بایەسەئامادەبووگ و مەشق تەواویگ بیاشتووگ وەرجەئەوەك بچووگەبەرەیا جەبهەیل جەنگەوە، وەنا ئەگەر لەیوا نەوگ، ئەوەبیگومان ئەنجام كارەگەخراو لەلی كەفیگەوە.

ئیمەگشتمان زانیم ئامادەبوین ئەندامەیل و شمارەی دەنگەیل ئامادەبوی سەنگ مەحەك دەرچگن بریارەیل چارەنویسسازن، ئەو كەسەیلیشەك گومان كەن لەگوزران و ژیان لەو بارووەزع ناخوەش پایتەختەخاستر ئەوەسەخوەیان بكیشنەوەو ری بیەنەكەسەیل تر ئەرا ئەوەك دەنگەیل وەزای نەچن. وەهەر حاڵ ئەو كاندیدەیلەبایەسەزوان عەرەبییش وەتەواوی بزانن، چوینكەفرەجار لە ری كەناڵەیل رەسانن یا ئعلامەوەكەفیگەوەرچەومان و دوینیم وەسەبەب نەزانین زوان عەرەبیەوەغەڵەت تاریخی لەبان كاندیدەیل كوردەوەپەریگەوە، ئمجا لەیرا راسەمایەی خوەشحاڵی و سەربەرزیەك كاندید یا مورەشح خاوەن چەنەها باوەرنامەو زوان بیگانەزان دوینیم، وەلی ئەیەهەڵوژاردن پەرلەمان ئۆروپا نیە، ئەیەهەڵوژاردن پەرلەمان عیراق زوان عەرەبی و كلتوور خوەرهەلاتیە.

وەل ئەوەیشا داواكاریم دەنگدەر كورد لەناو و لەدەیشت نیشتمان، لەدەنگداین ئی جارەدریغی نەكەن، ئەویش لەری دەنگداین وەكاندید خاوەن بەرنامەی گونجیاگ ئەرا ئەو مەیدان تازە، لەهەمان وەخت مقەیەت خوەیان بوون لەدوبارەكردنەوەی غەڵەتەیل گوزەیشت، چوینكەگشت كەسیگ دویر نیەلەغەڵەت، وەلی گرنگ یاموهم ئەوەسەنەف لە غەڵەتەیل گوزەیشتەمان وەربگریم.

کورد و هەڵوژاردن ئی جارە

وەرزێر گەرمیانی

هەڵوژاردنەیل ئی جار پەرلەمان عیراقەئەرا مللەتەیل عیراق گامیگ تاریخیەلەی ڕووژەیل عیراقەو هەرچەنی لە شوون ئازادی عیراق گامیگ سەرەتایی خاس نریاگەئەرا ئارامی و چەسپانن قانوون و زینگەوکردن دام و دەزگایەیل دەوڵەت و پیکهاوردن لەشکر و پۆلیس ناوخوەیی ئەرا بەرقەراربوین ئاسایش هاوولاٚتیەیل. ئمجا ئەگەر بایگ و ڕوییگ بکەیمنەلای تاریخ چوار ساڵەی پەرلەمان عیراقەوەبیجگەکیشمەکیش نەتەوەیی و تایفی و مەزەوی، دوینیم دەسکەفتەیل خاسیگ وەدەس هاتنە و چەن قانوون چەن پرس و پرسکارییگ بکریەیگ لەباوەت کاروبار عیراقەوە.

هەڵوژاردن ئی جارەئەرا هەر لایەنیگ هەڵوژاردن چارەنویسسازیگە و تویەنیم ناو خول یا دەورەی ئیسەی پەرلەمان ک کووتایی وەپی هتگەبنەیم دەورەی تەوافق، لەوەر ئەوەك زوورم بڕیار یا قەرارەیل وەتەوافق و زیاتر وەپرس و پرسکاری سەفیر ئەمریکا و نەتەوەیل یەکگرتگ و لە ژێر کاریگەری ولاٚتەیل هاوسا بویە. یەیش وەو مەعنا ئەو قەوڵەیلەك ئەرا دیموکراسیکردن عیراق و تاك عیراقی ک وەڕاسی بووگەخاوەن بڕیار زوورمی وەدی ناتنەو لەهەمان وەخت باروەوزع ئی چەن ساڵیشەری نەیاسەوەدیهاتن ئەو چشتە، وەلی باروەوزع ئمروو مللەتەیل عیراق وەل ئەو هەمگەهەرەشەیل قاعیدە و بەعسیەیلا ك تائیسەکاریگەری دیرن وە تایبەت لە ناوراس عیراق کەفتیەسەناو دوریانیگەوەو ڕی سێیم نەیریگ، ئەویش یا بایەسەوەیەك دەنگ دیموکراسی هەڵوژنن و بچن وەرەو سەندووقەیل دەنگداین و ئەو سەندووقەیل یەکلاکەر دەنگەیل و قەواره و قورسایی هەر لایگ ئاشکرا بووگ لەتیان، یا ئەوەسەوەئاشکرا دژ ئی پرووسەبوون و عیراق بووەنەدویاوە و ماڵویرانی ئەرا خوەیان و نەوەیل دویای خوەیانیش بارن. هەرچەنی ڕیگەی دویم کزەو بەخت سەرکەفتن نەیریگ، وەلی نیەوگیش سیاسەتمەدارەیل غافڵ بوون و پشت لەلی شلەو کەن، چوینکەگەشەی بەعسیەیل و قاعیدەکەفتەسەژینگەیگ نائارام و کیشمەکیش و پڕ کیشەنەك باروەزعیگ ئارام و قانوون و دیموکرات.

بیگومان لەی باوەتەوەبایەسەتاك کورد لەهەرکەسیگ زیاتر هەوڵ بەیگ ئی هەڵوژاردنەسەربخەیگ و لەتی دەور کاریگەر داشتووگ، وەل ئەوەیشا ئەگەر ئەرا مللەتەیل تر عیراق هەڵوژاردن ئامانجیگ بووگ ئەرا ڕەسین وەدەسلاٚت، ئەوەئەرا کورد بایەسەدو ئامانج بووگ، یەکم : خود ئامادەکردن ئەرا هەڵوژاردن و ڕازیبوین وەئەنجامەگەی ک خاڵ سەرەکی گامنایەنەوەرەو کوومەڵگایگ دیموکرات و پیشکەفتن زیاتر، دویمیش: وەدەساوردن کورسی زیاتر، یەیش وەو مەعنا ك کورد بتویەنیگ وەهێزیگ زیاترەوەبەشدار بووگ لە بڕیاردان قانوونی و سیاسی و لەهەمان وەخت بەشداریکردن لە حکوومەت و هاوردن حکوومەت ئەرا کوردستان وەك شەریکیگ نەك جویر داگیرکەر جاران. ئمجا خودانەخواستەشکەست کورد ئی جارەلە هەڵوژاردن بووگەمایەی هاتنەوەو چەسپانن قانوونەیل بەعس وەجنگیگ ترەوە، نموونەیش لەی رویەوە(ئەسیل نوجیڤی) پارێزگار یا موحافز ئیسەی مووسڵە.

عیراق نوو …
گامیگ وەرەو دووسەوبوین

عبد الرحمن دارا

لەوەخت ڕمیان دەسەلاٚت دکتاتۆری لە عیراق لە ساڵ ٢٠٠٣ وە ئەندازەیگ گۆڕانکاری سیاسی لە نزام دکتاتۆری ئەنجام گرتگە ئەرا پەخشەو کردن ئازادی و دادوەری و یەکسانی و حوکم دەزگایل قانوونی و قەزایی و ئازادی دەستوور تا ئیسە لایەنەیل سیاسی نەتویەنستە ئەی گۆڕانکاریەیلە وە شیوەی بتەویگ جیوەجی بکەن وەگوورەیان کار بکەن و و دوینیمن ک ڕوح جەنگ و وسیان دژ یەك لە ناونی لایەنەیل سیاسی زیاترەو بویە نیەتویەنن دیمۆکراتی ڕاسەقینە لە ولاٚت سەربخەن و پەخشەو بکەن و نیشانەی قویلای بەشەو بوین سیاسی و کۆمەلاٚیەتیە . ئەی گۆڕانکاریەیلە وەجووریگ سەرلەلیان شیوان ك بویە بایس ناراحەتی و نارزایەتیان. ئەوەیش لەوەختیگفیشتر چاودێریکەرەیل لە بان عیراق ئەی باوەڕە دیرن ك ئەو چشتە لە عیراق ئەنجام گریگ جووڕ گام پێشکەفتگیگ وەرەو دامەزرانن دەولەت مەدەنیە ك بەڵکەم ئەی دیدگا ڕاس بیاتاد ئەگەر لەسەرتاوە و وەرجلە گوێرانکاریەێل کوومەڵگا لەلی ئاگادار بکردان و بتویەنستیان خاس ڕووشنی بکەن تا بتویەنن ئەی گوێرانکاریەیلە بفامن و سەرلەلیان نەشیویەی. وەلی وەداخەو لە عیراقیش جوور ڕژیمەیل سیاسی عەرەبی ترەك ك لەبان ناوچەگە پەخشەو بویە دوینیمن ك تەنیا لە دەیشتەو جوور سستم دیمۆکراتین و وەلی لەناوەو باروەزعەگە شیویاس و وەوجورە نیە ك گشت لەلی ئاگادارن. حکوومەت بایەد شانووگەری خوەی بووسنیگەو تەقالا بکەیگ ئەرا ئامادەکردن کوومەڵگا و جوور تەرازوییگ کار بکەیگ ك وە ئەندازەی ئاگاداری و توانایی کوومەڵگا گوێڕانکاری بکەیگ تا کەمەکەمە گشت لایەنەیل ولاٚت ئاڵشتەو بکەیگ و وەرەو دیمۆکراتی ڕاسەقینە بویگەیان.

نەتەوەیل یەکگرتی یا دەوڵەتەیل یەکگرتی؟

شۆڕش. ش

هەر ئەو جوورەگ دیارە بنیای نان ئەی ڕیگخریایە دویای جەنگ جیهانی یەکم بویە. ئەی ڕیگخریایە پێشت وەگ واژەی نەتەوە (مللەت) هاتە دی و ئەرا هەر نەتەوەیگیش یەی دەوڵەت دانریا. ئەڵبەت ئەی دەوڵەتەیلەگ دانان لە ڕاسی خوەی یە نەوی ک ئەرا هەر مللەتێگ یەی دەوڵەت بووت، بەڵکوو ئەوەگ دیاروی و ڕۆتینی لەیواویە. لەو بەش کردنەگ ئەرا مللەتەیل دروس بوی، چوین سوفرەی بوی خریاویگەو ک هەر کەس زوور فرەی داشت و فرەترەك زووری ڕەسی لە لی خوارد. ئەرا لەیوا ئویشم؟

لە ساڵ ١٩٢٠ ك کۆمکار نەتەوەیل(جامعەی مللەتەیل) دامەزریا و جویلەی خاس بوی ك کریا. وەلی وە مەمەر یەگ نەتویەنسن خاس بخەنەی ڕی و چووارچووی و فنداسیۆنی لە سەر بنەمای زەین مللەتەیل برشنن. چوین وەختی خاس نووریدە پێ یە دیارە و دویای ئەی هەمگە ساڵیشە ك نزیکەی ٩٢ ساڵە لە لی چێیە هیمانیش دوینیمن، ك فرە شوورشەیل نەتەوەیی ئەرا ڕەسین وە دەوڵەتیگ وەردەوامە و هەتا پایش ناسە ناو سەدەی ٢١یش. ئەی دامەزریایە هە ئەو وەختیشە نەتویەنس جوواو دەرەو بوود و وانگ زووورداوین و خوەیان گام ئەرا دروس کرنی ئەڵتوین، وەلیا هاوکاری نەکردن و ئاخری ڕەسیە ئەو جێیە ك جەنگ جیهانی دویم هاتە دی و لەیرە دی جەنگ، جەنگدەسلات و چەپاو کردنوی. وەل وە دی هاتن تەیارەیل مۆدیرن و کەل و پەل مۆدیرن، گەورازوورەیل وە یە هەسیان، ك دامەزراوەی بنەن، تا بەشەر لە خەتەر بۆمبەیل ئەتۆمی ك خوەیان دروسیان کردیون، ڕی کەم تا فرەی داشتوود تا وە تەمامی لە ناو نەچوود. ئەرا یەیشە لە ساڵ ١٩٤٥ ڕیگخریای نەتەوەیل یەکگرتی وە پا کردن. ئینگە وەل یەیا ك دەوروەر ٦٠ ساڵە لە دروس بوینی چوود و هایمنە ناو سەدەی٢١یش، هیمانیش دەنگ مللەتەیلی ڕەسیگە گووش ك بوینەسە قوروانی ئەی جوورە بەش کردنیگ و هیمان لە ڕوی ناچاری هانە تەقلای وەگ ئەرا ڕەسانن دەنگ خوەیان وە دەوڵەتی برەسن. ئەی ڕیگخریایە ك دەبیری دێرێد و ئەنجوومەنی وە ناو ئەنجوومەن ئاسایش لە ناوی جی گرێد، چێشتی وە ناو مللەت لە لی دیارە یەسە: دەوڵەتەیل جی گرتی لە ناو ئەی ڕیگخریایە، چوین دەنگ و ڕەنگ مللەتەیل دیارن و خوەیان وە نمایندە یا نۆینەر مللەتەیل زانن. وەلی وەگ دیارە ئەی سنوور وەنییەگ کریاس، هویچ ڕاسی نیشان نیەید و دەنگ مللەت هاوساز و هاوبەش وەل دەوڵەتا نیە، شایەت دەنگ بریگ لە لی بووت وەلی وە تەمامی مللەت ژێر دەسلات دەوڵەت نیە. لە لای تریشەو یە خاس دیارە هیمان فرە مللەتەیل هەس ك بوینەس قوروانی ئەی جوورە بەش کردنی. لە ناو وانە تویەنیمن ناو مللەت کورد باریمن، هیمان نەڕەسینەسە ئەو جییە ك بوودە دەوڵەتی وە مەمەریشی یەسە ك ئەی هەمگە زامەت و مەینەتە ئەرا وەسە هەق خوەیان بسێنن یا برەسنەی پێ.

لە جەسە و چوار چوو هەیکەڵوەنی، ئەی ڕیگخریایە، پەنج ئەندام هەمیشەگی هەس ك هەق ڤیتۆ دێرن و پەنج گەورازوورن. ئەگەر قانوونی یا کاری بتوان بکەن وە دژ دەوڵەتی بکەن ك یەکی لە لێیان دڵی نەود، وە یەی کارت ڕەی یا دەنگ خوەی سزنێدەی و ئەو چوار دەنگ ترەك دی نیەتویەنن کاری بکەن و ڕەدیان کەید. ئمجا لە لوی ئەی ئەنجوومەنە ، ئەرا دەم بەسین و کەم تا فرەیش بویشیمن(تاکتیك)، هەڤدە دەوڵەت ترەك لە ئەنجوومەن نەتەوەیەکگرتی یا خاسترە بویشمین:(دەوڵەتەیل یەکگرتی) ماوەی جارێگ وە ئەڵوژانن ناوخوەیان، بوونە ئەندام سەرەیل ئەنجوومەن ئەی ڕیگخریایە. ئەوەگ جی باسە یەسە، ئەی ڕیگخریاگە ك هەر ساڵ لە تەمام دەوڵەتەیل ئەندامی بودجەی سینێگ و هەزاران ڕیخەر ترەکیش لە لی وە دی هاتیە. هەڵە کۆمیسساریای نەیشتن شکەنجە بگرە تا کۆمیسیون سیاسی و ... لەی دروس کریانە ك هانە ژێر چەتر ئەی ڕیگخریایە. ئەوەگ دیارە چوین ڕیشە و بنەچەك ئەی ڕیگخریایە لە سەر بنەمای زەین و زهنیەت دەوڵەت – مللەت ڕشیاس و هەر دەوڵەتی وە نۆینەر یەی مللەت زاننەی و سنووروەنەی سیاسییش لەیوا کریاس. ئەرا یەیشە دوینیەید لە ناو ئەی سنووروەنیەگ کریاس، وە تەمامی مانای مللەت نیەگریدەو خوەی. چوین وەخت خاس بەراورد بگریمن، دیارە فرە مللەتەیل لە ناو ئەی چووارچێوە چنگ نریاسە قورگیان و ئەو دەوڵەتەیلەگ وە نۆینەر ناسیانە، نیەیلن دەنگیان بایدەو بان. ئینگە ئەی دامەزریایە وەگ لە لی کەفتیەسەو دەیشت یەسە: وەختی قانوونی لە کووەو بوینەیل خوەیان دەر کەن، هویچ پایەوەنیگ نەیرێگ و دەوڵەتەیلی ك ئەندامن، ئەگەر تواسن لە ئەی قەرارەیل و قانوونەیل دەرچێیە پەیرەوی بکەن یا نەکەن وە تەمامی کەیفیە. تەینا بازێگ جاریش تەمامیان(ئەڵبەت لەیرە مەبەس ئەو دەوڵەتەیلەسە ك هەق ڤیتۆ دێرن و بری لە دەوڵەتەیل ترەك هانە ژێر ڕەپووڵیان) هاودەسەو بوون تا دەوڵەتی لە ناو بووەن یا پەیماننامەی ئەرا دەوڵەتی دەر کەن تا بتوان لە ناو بخەنەی. ئەوانەگ لەورە نیشتنە کار وەیە نەیرن، ئەول دەرکردن قانوون یا قەراریگ دەر کردنە چە وە سەر ئەو جەمگا تیەید ك ها لە ژێر دەس ئەو دەوڵەتە!؟. ئەرا نەمموونە وڵات عیراق تیەریمن؛ تا ئەو جا ڕەساننەی ئەرا لە ورسی نەمردن مەردمی(ئوەیش بژی ومەمر)، بەرنامەی وە ناو نەفت لە وەرایوەر خوەراك دەر کردن. ئەی جوورە قانوونەیل و قەرارەیلی لە وەخت وەپابوین ئەی دروس کریایە، ك ناو نەتەوەیل یەکگرتی ها لە سەری، تا ئینگە دەر کریاس و ئەوەگ لی دیارە یە بویە ك تەنیا مللەتەیل باج ئەو قەرارەیلە دانە. ئمجا وەی چێشتەگ دوینیمن، ئایا وەخت وە ناتیە ك ئەی ڕیگخریایە، لەی چووارچیوەی تەنگ و ترچ دەر بکریەید و وە جی دەوڵەتەیل بوودە جووداوەر مللەتەیل و وە ئەساسنامەی ڕەچەڵەکی خوەی نزیکەو بووت و لەی زەین و هویرەگ بویەسە کانسەری(سەرەتانی) ك ڕیش بەشەر گرتیە نەجاتی بووت؟!؟.

ڕووشنهویری دیکتاتۆری

مونازل تمیمی

فیشتر ئەو کەسیلەك گرنگی یا ئەهەمیەت دەنەڕووشنهویری و ڕاگەیاندن یا ئعلام عیراق ئەی دیدگا دیرن ك زەروورەت دیریگ دەستوور ئازادی بەیان و دیدگا لە چوارچیوەی عیراق زامن بكەیگ وەنەبایەد زەغت یا فشارەیلیگ لەبان ڕاگەیاندن وجوود داشتوود. لەوەخت دەسلات وەرین گرنگی فیشتر لە ئەندازەیگ وەوتار یا ختابەیل دریا نەگ ئەرا پەخشەو كردن ڕووشنهویری بەڵكەم زیاتر ئەو وتارەیلەئەرا جەنگ و ترسانن هاوولاتی بویەوەلەو وەختە ئەی هویرەپەخشەو كریا ك ئەگەر سەدام قسیەیگ كرد چمانەگشت عیراق ئەو قسیەوتگەو كەیگ نەبایەد لەدژی بووسیگ .

ئەو كەسیلەك سەرلەنوو خوەشیان تیەیگ ناو ئەو سەركەردەیلەبارن و ڕەسمەیلیان بەرزەو بكەن تەنیا توان ئەرا كارەساتەیل گۆزەشتەگلەو بخوەن و پشتگیرەیل سەدام جاری ئۆمید وارن ك ئەرا ئەو دیاردەی خراوەگلەو بخوەن.

ئەرا ئەوەگ بتویەنیم ڕووشنهویری و ڕاگەیاندن یا ئعلام ئازادیگ لەعیراق زامن بكەیم بایەد گشت ئەو ڕووشنهویرەیل خراو گوزەشتەك وەگورەی هویرەیل پارت و تائیفەیگ دیاری كریانەدویرەو بخەیم. ئەگەر هاوولاتی ئیمان وە ئەو ناریگ ك عیراقیەگشت لایەنەیل ولات لەوانەیش ڕووشنهویری و ڕاگەیاندن بی مەعنا و بوون.

وەلی عیراقیەیل تویەنن لەوەراوەر دیاردەی خراو دیكتاتۆریەت و زولم بووسن ئەوەیش لەریگەی پەروەردەو هووكارەكردن هاوولاتیەیل و بەرزەو كردن ئاست یا مستوای ڕووشنهویریان. هەمیش كوومەڵگای عیراقی وەتاریخیگ هەوەجەدیرن ك ئامادەیان بكەیگ ئەرا لەناو بردن ڕووشنهویری زۆلم و دیكتاتۆریەت.

بەعسیەیل لە تاوانیەیلیان پەشیمانە و نیەون

كامل مەحموود

بەعس ئەو حزب دەسلاتدار عیراقەبوی ك لەماوەی عومر دەسلات خوەی مامڵەیگ خویناوی و ترسناك وەل خەڵك ولاتەگەیا كرد و پرووسەی ڕخەوبردن و جەمكوشی تەنیا هووكار مەندنەوەی بوی لەو ماوەی دویر و دریژەلەدەسلات ك هەر ڕووژیگی ئەرا عیراقیەیل وەسالیگ بوی.دیارترین تاریف و تایبەتمەندیەیل دەسلات بەعس و، وە تایبەت قوناغ حوكم سەدام حسین، ئەویش قەورەیل وەجەم و كیمیاواران و ئەنفال و كوشتن و بی سەروشوونكردن وەجەم خەڵك عیراق بوی. ئیسەیش ك عیراق لەو ڕووژەیل سیەپەریەسەوەو كووتایی هاتگەوەقوناغ دیكتاتۆریەت و دەسلات بەعس، شوونەوارەیل ئەو حزبەلەناو و دەیشت عیراق خەو وەرووژگاریگ گوزەیشت و ئەوسای خوەیانەوەدوینن و هیمان دەسوەردار هویر دیكتاتۆریەت نەوینەو ئامادەنین وەك حالەتیگ ژیاری یا شارسانی شیوەی ئیسەلەناو حزب و ریكخریاگەیل سیاسی و تەنانەت دەسلاتەیل ڕەسمییش هویریگ لەگوزەیشت خوەیان بكەن و بانەبان بارووەزع ئیسەی تازەلەی عیراق ئمرووە، ك لەیوا دیارەلەچوارچیوەی ئی جوورەپرووسەیگ دیمەنەیل خویناوی گوزەیشتەیان شەرمەزاری ئەرایان تیەریگ و زانن لەماوەی دەسلات خوەیان وەرانوەر وەمللەتەگەیان چەئەنجام دانە.

ئەوان ئیسەیش لەناو عیراق خوین ڕشنن و پرووسەی جەمكوشی لەناو شوونەیل گشتی و بازاڕ و شوونەیل كاركردن و جەمەوبوین مەردم ئەنجام دەن و، لەدەیشتیش سەركردەیلیان پلان ئەرایان دانەن و حكوومەت وەهمی ئەرا وەخت هاتنەدی خەو هاتنەوەیان دانەن و نیەتوان لەناو خەوەیلیانیش هاوكار و شەریك داشتوون لەناو دەسلات و پرووسەی سیاسی. ئیسەیش ئەو حزبەباوەر وەی هەڵوژاردنەیلەنەیریگ و هەر ئەوەها لە هەگبەی ك لەسەردەم دەسلاتی داشتەسەی.

لەی ڕووژەیلەك قسەو باس لەبان بریارەیل دەسەی داد و پرس و پرسكاری كریەیگ لەباوەت دویرەوخستن بەعسیەیل و ئەوانەك بانگەواز كەن ئەرا هویر بەعس لەبەشداری هەڵوژاردنەیل وەك كاندید یا مورەشح ناو قەوارەیل، ك ئەو چارەسەریشەفرەجار خریەیگەروی ك كریەیگ بەعسیەیل لەناو پرووسەی سیاسی عیراق تازەبەشداری داشتوون و ئەو مەرجەتاوانەیل گوزەیشت سەركردەیلیان دژ وەمللەتەیل عیراق ڕسواو مەحكووم بكەن و دگان وەغەڵەتەیلیانا بنەن و دویای ئەوەیش قەوڵ ئەوەبیەن ك كار سیاسیان لەچوارچیوەی ڕیرەو دیموكراسی و تەوافقی نیشتمانی بووگ ك عیراقیەیل لەبانی پیكهاتنەو دەستوور هەمیشەیی عیراق لەبانی دانریاگە، وەلی كیشەگەها لەورا هیمان ئەوانەك خوەیان وەمیراتگر حزب بەعس زانن و خەو هاتنەوەیان ئەرا بان كورسی دەسلات لەهویریان چەسپیاگەنیەتوان واز لەفكرەی خوەیان بارن و ئامادەنین لەهویچ حاڵەتیگ ڕووژگارەیل گوزەیشتیان بخەنەهویر خوەیان ئەرا ئەوەك كاولكاری و تاوانەیلیان بوینن و دویاخر وەك غەڵەت تاریخی بزاننەی. مەعنای ئەوەسەبەعس وەك حزب و ئایدۆلۆژیا نیەتویەنیگ دەسوەردار هویر و ئەرای چوین و سایكۆلۆژیای شەرەنگیزانەو بالادەسی خوەی بووگ و ئامادەس مللەت و نیشتمان و گشت بەرژەوەندیەیل ولات بكەیگەقوربان وەدیهاوردن ئامانجەیل و مەرام خوەی.

نەخشەی سیاسی دویای هەڵوژاردن چوینە؟

گوڵ سوو

هەڵوژاردنەیل ئی جارەی پەرلەمان عیراق بووگەسەرەتایگ ئەرا قوناغیگ تازەلە تاریخ پرووسەی سیاسی ناو ئی ولاتە و ئەوەك لەماوەی ئی چەن مانگە و لەی ڕووژەیلەوە تایبەت بویەسەقسە و باس چاودیرەیل سیاسی و سەنتەرەیل لەیەكەودایین، ئەویش قسەكردنەلەبان بارووەزعەسیاسیەگە و لەوەر ڕووشنایی ئەو قەوارە و هاوپەیمانیەیل تازەئەرا بەشداری لەی گەمەی دیموكراسیەك خوەیان كاندید یا تەرشیح كردنە و پرووژە و بەرنامەی كار ئایندەی خوەیان خەنە ڕوی ئەرا ڕەسین وەپەرلەمان عیراق و حكوومەت ئایندە. ئمجا ئەوەك زیاتر بویەسەپیشبینی ئەرا ئەو لایەن و شوونەیلە، ئەویش نەخشەی سیاسی دویای ئەنجامداین ئەو هەڵوژاردنەیلەسەك ئەگەر هات و ، وەگوورەی ئەو قەوارە و هاوپەیمانیەتەیل سیاسیەبووگ ئەوەبیگومان گویرانكاری بووگەچشتیگ حەتمی. بیگومان ئەوەم پیشبینی كریەیگ ئەرا دویای ئەنجامداین پرووسەی هەڵوژاردن بایەسەدەرئەنجام ئەوەبووگ ك ئیسەوجوود دیریگ وەگوورەی ئی بانگەشە یا دیعایەیل هەڵوژاردن ئیسە، وەل ئەوەیشا ئەوەك تیەیگەنواوەو شوونەیل ناو پەرلەمان و دامەزریاگەیل ڕەسمی گریگ هەر لەی قەوارەو هیزەیلەسە، لەی ڕوییشەوەئەوەدوینریەیگ ك هەر ئەو لایەنەیلەسەتا ئیسەلەپەرلەمان و حكوومەت عیراق وجوود داشتنەو لە هەڵوژاردنەیل وەرین بەشداری داشتنە. گشت ئەو چشتەیلەك لەی ولاتەرویدەیگ لە دەیشت ئیرادەی پیكهاتەیل نیە و هس ئنتمای قەوارە و لیستەیل سیاسی ئەرا پیكهاتەیلیان كزەو نەویە، بەڵكوو ئەوەك لەی هەڵوژاردنەگویریاگە و پرووسەی سیاسی وەپی چووگەنواوە، ئەویش لەیەكبریان و شیویان قەوارەو هاوپەیمانیەتەیل ناو هەر یەك لەپیكهاتەیلەوەجیا ك ها لەخزمەت گشت پرووسەگە، ك بیگومان هەر یەیش بویەسەهووكار ئەوەك پیشبینی گویریان نەخشەسیاسیەگە. ڕاسەئەگەر وەگوورەی ڕزبەنی یا تەسەلسول ئەنجام سەركەفتگەیل قەوارە و لیستەیل بووگ، ئەو هاوكیشەیلە شیویەن و ئەگەر یا ئحتمال ئەوەهەس بەرندەی یەكم ناو تایفەی زوورمینەنەوگەبەرندەی یەكم لەبان ئاست گشت عیراق، ك ئەویش وەگوورەی ئەوەك لیستەركابەر یا مونافسەگەی ناو پیكهاتەگەی بەش فرەیگ دەنگەیل بردگەك زویتر وەدەنگەیلیشەوەهاتیانەرز نواوە، وەلی ئی ڕویداگ تازەیشەوەو مەعنا نیەك لەدەیشت ئەو هیزەیل زویترەوەلایەن تر بوونەپیكهاوەر نەخشەسیاسیەگە و ئەو بنەما ك عیراق تازەلەبانی بنیات نریاگەبشیویەیگ، بەڵكوو ئەوەك ئاڵشت بووگ و لە ئیسەوەئەو گویرانكاریەروی داگەئەدای سیاسی لایەنەیل ناو پیكهاتەیلە و دروسبوین كەش و هەوای ڕكابەری یا مونافسەس لە ناونیان و جیا لەو ڕكابەریەك ناونی خود پیكهاتەیل هەس. ئمجا وەختیگ باس لەجیابوینەوە و شیویان هاوپەیمانیەیل كویەن كریەیگ لەناو هەر یەك لەو سێ پیكهاتەیل كوومەڵایەتی عیراقیە، وەو مەعنا نیەك گویریان لەتایبەتمەندی پرووسەی سیاسی و لایەنەیل ناو هاوكیشەگەڕویداگە و گشت ئەو هاوسەنگیەیلەبشیویەیگ، بەڵكوو ئەوەك ڕویداگەگامەیلیگ خاس عیراقیانەس ك گشت پرووسەسیاسیەگەوەپی چووگەنواوە.

گشتمان ئەو راسیەزانیم ك فرەیگ لە ولاتەیل ناوچەگەوەسەرکەفتن راپەڕین وەهار ساڵ ١٩٩١ مللەت کورد لە هەرێم کوردستان ، نیگەرانی خوەیان لەو باوەتەوەئاشکرا کردن، لەهەمان وەختیش دروسبوین هەرێمیگ وەك ئی هەرێمەوەمەترسی ئەرا بان ئاسایش خوەیان زانن، ئمجا لەورانوەر ئەو ئشارەتەسەرۆك بارزانی دریژەوکردن دەس دووسایەتی و هاوکاری ئەرا ولاتەیل هاوساو ناوچ وگەلەمیدیایەیلەوەئاشکرا کرد. ئمجا ئی جووره چشتیگ هەرچەنی دروسە لە سیاسەت، وەلی لە تاریخ ناو چەگەلۆژیك یا مەنتق تازە و چەوەری نەکریاگ بوی لەوەرانوەر ئشارەتیگ لەو جووره ك روی بەیگ، هەر لەوەر ئەوەیشە بوی لە شوون ئەوە ك لە ١٩٩١/٤/٥ ئەنجوومەن ئاسایش نەتەوەیل یەکگرتگ بریار شمارە ٦٨٨ تایبەت وە مقەیەتیکردن هەرێم کوردستان دەرکرد. لە مانگ ١١ی ساڵ ١٩٩١ بیڵ کلنتۆن سەرۆك کۆمار ئەو وەخت ولایەتەیل یەکگرتگ ئەمریکا لە سەردانیگ ئەرا تورکیا ئاشکرای ئەوە کرد ك ئەمریکا مکورە لە بان وەردەوامی مقەیەتیکردن مللەت کوردستان عیراق ، هەر لەوەر ئەوەیش دویاخر ولاتەیل ناوچەگە کەفتنە پلاندانایین جووراوجوور لەوەرانوەر هەرێم کوردستان و ئەوە بوی وەختەیلیگ وە شیوەی نسبی حەز لە کیشەیل ناوخوەیی چەن ساڵەی گوزەیشت هەرێم کوردستان کردیان، وەلی دوبارەوە جەختکردنەوەی سەرۆك بارزانی لە بان ئاشتی و قەبوولکردن یەکتری تویەنریا ناو ماڵ کورد ریکەو بکریەیگ، دویاخریش ئەوە بوی لە شوون جەنگ ئازادی مللەتەیل عیراق وەرپرسەیل سیاسی و ئابووری و بگر سەباز هاوپەیمانەیل و ریکخریاگەیل ناوچەیی و جەهانی فرەترین دیدارەیلیان وەل وەرپرسەیل حکوومەت تازەی بەغدایا لە باوەت چارەسەرکردن مەسەلەیل ناوخوەیی و سەرکەفتن پرووسەی دیموکراسی ئی ولاتە لە ناوخود عیراق و ولاتەیل ئۆروپا و ئەمریکا ئەنجامدان. لەی ئشارەتیشە سەرکردایەتی سیاسی کورد لە هەرێم کوردستان نەك هەر بیبەش نەویە، بەڵکوو لایەنیگ خاس و سەنگین ناو ئەو دیدار و دانیشتنەیلە بوی، وەل ئەوەیشا هەر وەختیگ باروەزعەگە زیاتر سەختەو بویاتاگ ئەوە بیگومان وەرپرسەیل باڵای ولاتەیل ناوبریاگ لەنزیکەوە دیدار وەل سەرۆك بارزانیا کردیان وەك کلیلیگ ئەرا وازکردن دەروازەی سەقامگیری و تەبایی و ئارامی پیکهاتەیل مللەت عیراق لە ناوخود هەرێم کوردستان و بەغدا و دەیشت ولاتیش، یەیش خوەی لە خوەی مەعنای بەرهەم سەرکەفتگ خەبات مەنتقی دبلۆماسیانەی ریزدار بارزانی بەخشیگ. لە لایگ ترەوە هەر وەختیگ ك تواسیان ئارامەوکردن باروەزع ناوخود عیراق لە بان هەقەیل مللەت کورد یەکلاوە بکریەیگ، ئەوەخود سەرۆك بارزانی هەڵویست خوەی ئەرا تاریخ ئاشکرا کردگە و چارەسەر خاسیش ئەرا باروەزعەگە خستیەسە روی، ئەرا نموونەیش پرووژەی فیدراڵی پاریزگایەیل و مەسەلەی راپۆرتەگەی بیکەر – هاملتۆن و لە هەمان وەخت وە کووتایی رەسانن ماددەی ١٤٠ دەستووری و ماددەی ٢٣ و لەشکرکیشی ئەرا بان هەرێم کوردستان لە لایەن ولاتەیل ناوچەگە و کلکردن لەشکر عیراق ئەرا ناوچەیل کیشەدار و قانوون نەفت و غاز و بودجەیا میزانیە و هێز پیشمەرگە و...هتد، وەلی لە شوون ئەوە ك سەرۆك بارزانی دوجار لە لایەن جۆرج دەبلیو بۆش سەرۆك ئیدارەی وەرین ئەمریکا وە مکیس رەسمی لە واشنتۆن داوەت کریا، ئەوە بوی لەو دیدارەیلە لە باوەت گشت مەسەلەیل ناوخوەیی عیراق و ناوچەگە گفتوگوو ئەنجامدان، ئەیە بیجگە ئەوەك سەردان ولاتەیل یەکێتی ئۆروپا کرد و لە نزیکەوە لە باوەت سەرکەفتن پرووسەی دیموکراسی لە عیراق و کیشەیل چارەسەر نەکریاگ ناونی هەولێر و بەغدا و بتەوی ئابووری هەرێم کوردستان و پەرەسەندن پەیوەندیەیل هەرێمی وەل ولاتەیل هاوسایا گفتوگوو کردن.

بارزانی ...
لۆژیك خەبات دبلۆماسی

بیستون هەورامی

پەیماننەمەی جەزایر
کەپووکەرەکێ شووم ئەرا کورد

کۆرش ئاریا

ئەی پەیماننامە رووژ شەش مانگ مارس(ئادار) ١٩٧٥ لە ناوەین رژیم عیراق و شای ئیران بەسیا و ئیمزا کریا. ئەرا خاس ترەك زانین یەگ چوین ئەی پەیماننامە بەسیا و شوومی ئەرا کورد چەوی، بایەتە کەمی بچیم وەرەو دویا و پەیشرووی لە سەری بەیمن؛ تا مەمەری خاس ترەك بزانیم. پێشت وەگ لە تاریخ ١٤ ژۆئییە(تەمووز) ١٩٥٨ لە عیراق کوودەتای کریا و مەلك فەیسەڵ لە تەخت پاشایی دریاولا و بسات رژیم پادشایی ئەرا هەمیشە چنیا. ئەی کوودەتا وە دەس کەسی عەسکەری وە ناو سەرهەنگ (زەعیم) عەبدوڵکەریم قاسم رابەری کریا.

رژیمێگ نوو هاتە سەر کار ك تواس وەرەو جومهووری گام بنەی وەیشە جومهووریێگ وە هویرێگ نزیك لە بلۆك خوەرهەلات(سۆڤییەت). ئەرا یەیشە یە خوەی دەنگ تەوڵی(زەنگ) بوی ئەرا رژیم پادشایی ئیران و هاوپەیمانی خوەرئاوا (ئەمریکا). چوین قاسم وەل وەتن شعارەیل دژ وە خوەرئاوا و مەیل داشتن وەرەو سۆڤییەت، تەمامی زەمینەیل سوود خوەرئاوا خسە خەتەر !. لە لای تریشەو حکوومەت ئیران نەتویەنس خوەی بگرید و دژ بوین و نارەزایەتی خوەی وەل ئەی دەسلاَت وە دەسەیل تازە(کوودەتاکەرەیل) لە عیراق دویای ١٧ رووژ وە رەسمی ئاشکرای کرد و نەشارتەیەو. تا ئەی زەمانە مللەت کورد هە لە سەردەم عوسمانییەیل تا لەناوچێین پادشاییە لە عیراق وەردەوام لە هاڵ شوورش بوین تا برەسنە هەق چارەنویس خوەیان. وە داخەو حکوومەت مەرکەزی عیراق یا وە دەسمیەت و هاوکاری راسەیراس خوەرئاوا، لە سەر گێشتیانەو بریتانیا سەرکوتیان کردن و شکانان. ئینگە وەل ئەی کوودەتایا دەرفەتیگ و هاڵ و هەوای هاتویگە دی، تا هەقەیل خوەیان بتوان و بارنانە وەر دەم. بایەتە یەیش بویشیمن ولات عیراق یەك لە سێ نیشتەجێیەیلی کوردن. پێشت رمیان و لاچێین ئیمپراتۆری عوسمانی و دروس کردن عیراق تازە لەسەر لەتی لە داوڵ کەفتی ئەی ئیمپراتۆریە، یەکم جار قەوڵ وە درەیا ك یەی کوردسان سەروەخوەی دامەزریەید(کۆنفرانس سیڤەرSevres). وەلی دویای وەگ مارگەی گەورای نەفت لە کەرکووك دینەو لەی لایشەو فشارەیل دەوڵەت نەوپای تورکیا و هاوگامی (بریتانیا و فەرنسا)، پەیماننامەی سیڤەر کەفتە فراموشخانەی تاریخ و هیمانیش خەروار گەورای تووز بانی گرتیە و چێیە و نیەتیەیدەو!. ئمجا پێشت یەیشە لە نیشتن و تەوافق ترەك(بی وەگ نۆینەر مللەت کورد بوودەی) لە لووزان سوویسرا پەیماننامەنامەی تازە دەر کردن ك مەیشوورە وە(پەیماننامەی لووزان)، دەس کردنە بەش کردن کوردسان ژێر قەڵەمرەو ئیمپراتۆری عوسمانی رمیای ك سێ دەوڵەت تازە دامزریای تورکیا و سوریا و عیراقا، کوردسان بەشەو کریا و نوا گرتن لە دروس بوین ولاتی یەی پارچە وە ناو کوردسان. وەلی لە لوی یەیشە ئەی سێ دەوڵەت نووە قەوڵدان ك هقووق کورد لە ناو دەوڵەتەیل خوەیان لە نوای چەویان بوود و وە رەسمی بناسنان!. تورکیا و سوریا هویچ وەختی وە قەوڵ خوەیان وەفا نەکردن و ساینەی بن گووشا. وەلی لە عیراق لەیوا نەوی، دەوڵەت عیراق نەتویەنس وە ئاسانی بوینیان ئینکار بکەید و لە ناویان بووەید. ئەڵبەت یەیشە بویشمن هە لە سەرتاوە چ لە عیراق و چ لە تورکیا، کورد دەس دایە شوورشەیلی ك وە هاویاری خوەرئاوا(غەرب) تەمامیان سەرکوت کریا و قەڵ قامی گەورا وە سەر کورد هاوردن. یەکی لە شوورەشەیل وەرجلە رمیان و لە ناو بردن پادشایی عیراق، شوورش بارزانیەیل بوی، ك ئەوانیش وە دەس بریتانیا، سەرکوت کریان و رابەرەیل ئەی شوورشە وەرەو ئیران کووچ کردن. ئەی کووچ کردنە وەرەو ئیران هاوزەمانوی وەل یەیا ك هاوپەیمانەیل(الحلفاو) ئیران داگیر کردوین و پادشای ئیران پەهلەوی یەکم (رەزاخان) لە کار داوینیەولاو و وە زوور کووچ وەری کردوین و دەوڵەت مەرکەزییش

دی ئاز له تی نه‌موینگ و وه ته‌مامی كزوی. له‌ی وه‌خته حكوومه‌ت سه‌روه‌خوه‌ی كوردسان دامه‌زریا و بارزانیه‌یل و رابه‌ره‌یلیان له ناو ئه‌ی حكوومه‌ت كوردیه جێ گرتن. له‌و زه‌مانه رابه‌ر سیاسی - له‌شكری بارزانیه‌یل(زنه‌یای مسته‌فای بارزانی) ده‌رجه‌ی ژه‌نراڵی له ده‌س سه‌رداڵ جومهووری كوردسان(زنه‌یای پێشه‌وا قازی) سه‌ن و بویه، سه‌رله‌شكر ته‌مامی له‌شكر كوردسان. وه‌ل شكیان جومهووری كوردستان و شه‌هید بوین پێشه‌وا قازی و یاره‌یلی، ژه‌نراڵ مسته‌فا بارزانی له یه‌ی جه‌نگی تاریخی وه‌ل له‌شكر ئێران، خوه‌ی وه‌ره‌و دویا كیشاو له چه‌م ئه‌ره‌س ره‌د كردن و چێینه یه‌ككگرتی سۆڤییه‌ت و تا كوودەتای ١٤ ژوییه(ته‌مموز)١٩٥٨ له‌وره مه‌نن. عه‌بدولكه‌ریم قاسم ك وه كوودەتای له‌شكری هاتویگه سه‌ركار و ده‌وڵه‌ت گرتویگه‌و ده‌س، له سه‌ره‌تا تواس وه ره‌وشێگ ئاشتیخوازانه‌ی هاوگام وه‌ل به‌ره‌ژوه‌ندی خوه‌ی و ده‌وڵه‌ت عێراقا، كێشه‌ی كورد چاره بكه‌ید!. ئه‌را یه‌یشه وه ره‌سمی داوه‌ت له بارزانی كرد، ئه‌ڵگه‌ردیگه‌و وه عێراق. له‌ی وه‌خته‌گ وه‌رویم (ده‌نگۆ)ی هاتن بارزانی بوی، پارت دیمۆكرات ده‌س كرده وه‌رده‌وامی ریكخستن و ته‌شكیلات خوه‌ی گه‌وراوه‌و كرد تا ته‌مامی كوردسان گرته‌و وه‌ر و خسه ژێر كۆنترۆڵ خوه‌ی. وه‌ختی مه‌لا مسته‌فای بارزانی هاته‌و وه كوردسان، جمشتیان وه ته‌مامی هاڵه‌تیگ یۆنیتێر(یه‌كپارچه) و پپۆلیزم(مه‌ردمی) گرتویگه‌و خوه‌ی و ته‌مام مه‌ردم كورد له ناو خوه‌ی جی داویگ . وه جوورێگ حكوومه‌ت مه‌ركه‌زی له په‌ی یه بوی تا له ژێر شعار (عه‌ره‌ب و كورد بران)، جمشت مه‌ردمی كورد بخه‌یده ژێر ده‌س خوه‌ی. وه‌لی ته‌مامی هساوه‌یل عه‌بدولكه‌ریم قاسم و حكوومه‌ت مه‌ركه‌زی خاس له ئاو نه‌درات و هه‌ر چێ رسوین بویه په‌مگ !. مه‌لا مسته‌فا بارزانی له سه‌ر و تك رابه‌ری كردن نارەزایه‌تی مه‌ردم كورد جی گرت. چه‌ن ساڵ گفتوگوو و قسیه كردن وه‌ل حكوومه‌ت مه‌ركه‌زی وه‌رده‌وام كرد ك هویچ وه ده‌س نه‌خریا و له ئه‌نجامیش ساڵ١٩٦١ حكوومه‌ت مه‌ركه‌زی په‌لامار كوردسان دا. ئه‌ی په‌لاماره وه جووواو سفت و یه‌ی پارچه‌ی مه‌ردم كوردا رویوه‌روی بوی و نوا له لی گریا و له وه‌رایوه‌ری پا دریا وه‌گه‌ز و مه‌ردم له نوای وه سه‌روشكیه‌و وسان و له خوه‌یان وه‌رگری كردن. دویای یه، دوساڵ وه سه‌ریا نه‌چوید ك له ساڵ١٩٦٣ كوودەتای تره‌ك كریا و ئه‌و چاڵه‌گ عبدولكه‌ریم قاسم ئه‌را مه‌ڵك فه‌یسه‌ڵ كه‌نویده‌ی خوه‌یشی كه‌فته تی. ئه‌ی كوودەتا وه ده‌س دوان له یاره‌یل خوه‌ی(عه‌بدوسسه‌لام و عه‌بدوره‌حمان ك هه‌ر دوگیان براوین) كریا و وه شیوه‌ی فره گه‌ن قاسم كوشتن. دویای وانیش چه‌ن كوودەتای تره‌ك كریا ك ته‌مامیان دژ وه كورد بوین و كورد ئاو ئووخه‌ی له ده‌سیان نه‌خوارد. له ساڵ ١٩٦٨ وه كوودەتایگ ئه‌حمه‌د حه‌سه‌ن ئه‌لبه‌كر كرد، گه‌ی هاته حزب به‌عس و له‌ی زه‌مانه سه‌دام ك قه‌وم ئه‌لبكه‌ر بوی، له ناو سیاسه‌ت و حكوومه‌ت جموجویلی خاس داشت و فره خوه‌ی نیشاندا و كه‌فته وه‌رچه‌و!. له سه‌ره‌تا جێنشین سه‌رداڵ جومهووری بوی، كه‌مه كه‌مه وه كوودەتایگ پڕ له خوین رشانن هاوریه‌یلی، (ئه‌لبكه‌ر) ماڵنیش كرد و خوه‌ی جڵه‌و قودره‌ت گرته ده‌س. حزب به‌عس و سه‌دامیش ده‌س كه‌می له وانه‌ی تره‌ك نه‌یاشت و له سه‌ركوت كردن مللەت كورد، روی وانه گێشتی چه‌رمگ كرد. له ده‌وره‌ی عه‌بدولكه‌ریم قاسم وه‌ره‌یلا چوین له‌شكر عێراق ته‌مامی كوردسان وه ته‌یاره بۆمباران كرد و شار و ئاواییه‌یل كوردنشین بویگه جی هاوه‌ن و تووپ و بۆمبه‌یل له‌شكر عێراق، كورد له روی نائه‌لاجیه‌و ده‌س برده‌و تفه‌نگ و پێشمه‌رگ ده‌س كرده جه‌نگ پارتیزانی و له كویه‌یل كوردسان وه‌رگری له مه‌ردم كورد و خوه‌یان كردن. له‌ی زه‌مانیش كورد چه‌وی وه سۆڤییه‌ت بوی، شایه‌د ناوجێیگ بكه‌ید و له لێیان دیفاع بكه‌ید، چوین زانسن حكوومه‌ت مه‌ركه‌زی له سۆڤییه‌ت گووش گرتن و ژنه‌فتنی دێرێد. وه‌لی وه داخه‌و بێجگه چه‌ن كار بویچگ (ئه‌وه‌یش حكوومه‌ت مه‌ركه‌زی عێراق نه‌ره‌نجیه‌ید) رووسه‌یل كاری ئه‌را كورد نه‌كردن. له هاڵیگ لە‌و سه‌رده‌مه سۆڤییه‌ت خوه‌ی وه پاریزه‌ر و خاوه‌ن جمشته‌یل رزگاریخواز خه‌ڵكه‌یل زانس و له سه‌ریشی كار كرد و هیوه‌تانیش كرد چ له باوه‌ت فكری – سیاسیه‌و ، چ له باوه‌ت مادیه‌و، وه‌لی جمشت كورد چمانی له وانه نه‌وی و له باوه ژنه‌گه‌وی!. وه‌ل یه‌گا له خوه‌رهه‌ڵات ناوراس، په‌یگای سۆڤییه‌ت داشت وه قووه‌ته بوی و زه‌مان جه‌نگ سه‌ردیش(له ناوه‌ین خوه‌رهه‌ڵات و خوه‌رئاوایش) وه‌لیا هێز گرتوی و ئه‌ی جووره بلویزه گرتنی وه دژ ئه‌مریكا و هاوپه‌یمانه‌یلی له مه‌لوه‌ن خوه‌رهه‌ڵات بوی، ئمجا كاره‌گه چه‌واشه‌و بوی و ئه‌مریكا له باڵ ئێرانه‌و تواس له سه‌ر جمشت كوردی ئه‌ی ده‌وڵه‌ته‌یل پێشت سه‌ر یه‌كه له عێراق ك هاوپه‌یمان سۆڤییه‌ت بوین له پا دراریێد. له دویا رووژه‌یل ساڵ١٩٦٠ ده‌سمه‌یتدان پادشای ئێران وه جمشت كورد ده‌س وه پێ كرد و ته‌مام سنووره‌یل ئێران وه روی پێشمه‌رگه واز كرد. له لای تریشه‌و وه داین كه‌ل و په‌ل سه‌ربازی و تفه‌نگ مۆدیرن وه جمشت كورد، پێشمه‌رگه له شه‌ر پارتیزانی برد وه‌ره‌و شه‌ر به‌ره‌یی(جه‌بهه‌یی) و جمشت كوردیش تویه‌نس خاس له لی سوود

وه‌ر بگرێد و ده‌وڵه‌ت عێراق ئه‌و قه‌ره كزه‌و بوی، دی نه‌تویه‌نس خوه‌ی له سه‌ر پا بگرێد و یه‌كه یه‌كه په‌یگایل عه‌سكه‌ری خوه‌ی له ده‌س دا. ئمجا ده‌وڵه‌ت عێراقیش وه‌ختی له‌یوا دی وه سه‌ری تیه‌ید و نیه‌تویه‌نید وه‌ر شه‌ر پێشمه‌رگه بگریدن ده‌س گرده دیپلۆماسی وه‌ل ئه‌مریكایه‌و له‌ی لایشه و وه‌ل كوردا ده‌س كرد وه نیشتن له سه‌ر مێز گفتوگوو و قسیه كردن له سه‌ر چاره كردن مه‌سئه‌له‌ی كورد!. ئه‌ی نیشتن و قسیه‌كردن وه‌ل جمشت كوردا ره‌سیه ئه‌ی جێیه، كورد و حكوومه‌ت عێراق وه‌ل یه‌كا ریكبكه‌فن و له ئه‌نجامیش ره‌سین وه ریككه‌فتننامه‌ی له تاریخ ١١ مارس ١٩٧٠ ك وه جوورێگ به‌شیگ هقووق كورد له عێراق وه ره‌سمی دگان وه پێا بنریه‌ید. هه‌ر چه‌ن جمشت كورد، یه خاس زانس كز بوین حكوومه‌ت مه‌ركه‌زی بویسه مه‌مه‌ر ئه‌ی جووره ته‌وافقیگ و وه‌ل وه قووه‌ته‌و بوین حكوومه‌تا شێویه‌ید، وه‌لی وه مه‌مه‌ر نفووز فره‌ی ئێران و ئه‌مریكا له ناو جمشت و كوڵه‌و كردن ده‌س وان و له بن ده‌س نه‌مه‌نن و مه‌نن سه‌ر وه‌خوه‌یی، ته‌ن دا وه‌ی ریككه‌فتنه و ئاگر به‌س كرد. له سه‌رده‌م ئاگر به‌س ك چوار ساڵ درێژه‌و بوی و ده‌وام كرد، حكوومه‌ت عێراق تویه‌نس وه راوێژكاری فره‌ی وه‌ل ئه‌مریكایا، باوه‌ری وه ده‌س بارید تا ئه‌مریكایش بتویه‌نید پێشت وه پێ بووه‌سید و له خوه‌رهه‌ڵات دویره‌و بكه‌فیده‌و بایده‌و وه ناو ئۆردگای(جیهان ئازاد)!. هاوگام وه‌ل ئه‌ی راوێژكاریه‌گ حكوومه‌ت عێراق وه‌ل ئه‌مریكا كرد، له لای تریشه هه ئه‌ی كاره وه‌ل ئێرانا كرد. حكوومه‌ت ئێرانیش چمانی یه له خودا ئه‌رای هاتویه‌گه‌و خوار، چوین تواس وه ریه‌یل ئاوی(شه‌تولعه‌ره‌ب) ده‌س په‌یدا بكه‌ید و ئه‌را یه‌یشه خاس زانس كزی حكوومه‌ت و بێ توانایی له وه‌رایه‌وه‌ر كورد، ئه‌را خوه‌ی وه ده‌رفه‌تیگ زانسه‌ی تا وه ئامانج خوه‌ی بره‌سێد!. سه‌دام هه له زه‌مان به‌كر ك جی نشینی بوی تا سه‌رداڵی خوه‌ی، وه‌ل ئه‌ی ترافیك دیپلۆماسیه‌گ دروس كرد تویه‌نس وه‌ل یه‌یا له ئه‌مریكا و ئێران دلنیا بوی، ده‌س كرده نووه‌و كردن تفه‌نگه‌یل له‌شكر خوه‌ی و فره وه تاوه‌و له یه‌كدان ته‌وافق و ریككه‌فتن وه‌ل رابه‌یل كوردا تاو دا خوه‌ی و، ده‌س كرد وه په‌لامار دانه سه‌ر كوردسان. ئه‌را یه‌یشه مه‌سه‌له‌ی كه‌ركووك كرده ده‌سپێچگی و ته‌مام ریككه‌فتنه‌یل ناوه‌ین حكوومه‌ت مه‌ركه‌زی و جمشت كوردی ره‌د كرد و ده‌س كرده جه‌نگ كردن وه‌ل كوردا. له یه‌كمین په‌لامار ئه‌را كوردسان خوه‌ی سه‌ركرده‌گی گرته‌و ده‌س و وه ته‌یاره بۆمباران شار قه‌ڵادزه كرد. له‌ی وه‌ختیشه كه‌م كه‌م وه‌رویم دووسی ئێران و عێراق له سه‌ر مه‌سه‌له‌ی كورد و قه‌ره‌بوو یا (ته‌عوویز) دان كوردسان له سه‌ر (شه‌تولعه‌ره‌ب) وه گووش ره‌سێ!. ئه‌ی ئاڵشتیشه له كۆنفرانسی له مانگ مارس ك سه‌ران ئۆپك له جه‌زایر كووه‌و بوین، وه ئه‌نجام ره‌سی. له‌وره شای ئێران و سه‌دام وه ناوجی درووكانی سه‌رداڵ ئه‌و وه‌خته‌ی جه‌زایر(هه‌واری بوومدیه‌ن) وه‌ل یه‌كا ریككه‌فتن و كورد كریاگه قوروانی. له‌یره بوی په‌یماننامه‌ی جه‌زایر به‌سیا و كه‌پۆكه‌ره‌ك شووم نیشته و سه‌ر چیت ماڵ كورد و شوورش وساگه‌و. له په‌یماننامه‌ی جه‌زایر تا ماده‌ی چوارمی وه ته‌مامی بار ئه‌منی دێرێد و له ماده‌ی سێیمیشی مه‌به‌س هه له كورده‌و له لوی ئه‌ی په‌یماننامه‌یشه چه‌ن پرۆتۆكۆڵ ئاسایشی و ئه‌منی ئیمزا كریا، ك گێشتی باس له كورد و سنووره‌یل ناوه‌ین عێراق و ئێران كه‌ید. بێجگه له ئاو ئه‌روه‌ند (شه‌تولعه‌ره‌ب) وه ته‌مامی سنووره‌یلی خریاسه وه‌ر باس ك كورد له هه‌ر دو لای نیشته‌جێین و ناو هه‌رێم تامپۆن نریا سه‌ری و له خاڵ سفر سنوور هه‌ر دو وڵات تا دویری(٢٠ كم) بایه‌ته چووڵ بكریه‌ید و ئه‌گه‌ر له ناو خاك هه‌ر كام له‌ی وڵاته‌یل جمشتی وه دژ وڵات تره‌ك سه‌ر هێزدان، بایه‌ته بێ ئیلاو ئه‌ولا وه‌ل یه‌كا هاوكاری بكه‌ن ئه‌را له ناو بردنی و هه‌ر كاری له ده‌سیان تیه‌ید ئه‌را یه‌كتره‌كی بكه‌ن!. ئمجا ئه‌ی رووژه بویه‌سه تاریخ تیه‌لێگ ئه‌را كورد و هه‌ر وه‌ختیش كه‌فیده‌و هویرمان، هه ئاخ كیشیمه‌و دڵ...

دەنگداین ئەرك و هەق گشت کورد و کوردستانییگە

سوهەیل تاهر

لیست هاوپەیمانی کوردستان لەئەنجوومەن نوێنەرەیل گوزەیشت تا رادەیگ فرەتویەنست وەرگری لەهەقەیل کورد بکەن و لە هەمان وەخت ئاشنایەتی خاسیگیش وەل چوینیەتی مامڵەکردن وەل مەسەلەیلا پەیا کردنەو ئیسەیش لیست هاوپەیمانی شمارە٣٧٢ وەگەرمی زیاتریگەوەخوەی ئامادەکردگەك ئەو خاڵەیل ناکووکە و ئەو هەقەیلەك دەسەوەر نەوینەلەئایندەدەسەوەریان بکەن.

جویر ئەوەك ئاشکراس، هەڵوژاردن هەقیگ رەوای هەر تاکیگ کوردەو بایەسەهەر تاکیگیش وەشیوەیگ ئەو هەقیەباریگەکار ك گوزارش یا تەعبیر لە خواست و داواکاریەیلی بووگ، ئمجا جویر ئەوەیش ك ئاشکراس تاك کورد وەئەوەك زوڵم و زوور و ستەم فرەیگ دیەو هەقی خوریاگە، ئیسەفرەوە هوشیاریەوەهەوڵ ئەوەدەیگ ئەو هەقەك دیریگەی وەئازادانەباریگەی کار، وەلی بایەسەلەیرا چەن مەسەلەیگ گرنگ یا موهم بخەیمنەهویر ك هەڵوژاردن ئی جارەی ئەنجوومەن نوێنەرەیل عێراق فیدراڵ ك کورد هەوڵ دەیگ پایەی بتەویگ ئەرا خوەی باریگەدەس ئەرا ئەوەك بتویەنیگ لەپەرلەمان ئایندەی عێراق وەرگریکەر بووگ لەو هەقەیلەك هاتنەسەدەس و هەوڵ ئەوەیش بەیگ ئەو هەقەیلەك تائیسەمشتومر ها لەبانیان باریگەیانەدەس .هەڵوژاردن ئی جارەهەڵوژاردنیگ چارەنویسسازە و جەنگ ئی جارەی کورد جەنگیگەوەل نەیارەیل کورداك وەردەوام هەوڵ دەن پایەی کورد کزەو بکەن، لەوەر ئەوەبایەسەهەر تاکیگ کورد فرەوە مقەیەتەوەبنووریگەهاوکیشەیل و موساوەمەنەیاشتووگ لەبان مەسەلەیل چارەنویسساز، چوینکەگشتمان ئەو راسیەزانیم ك تاریخ غەدر فرەیگ لەکورد کردگە، وەختەیلیگ بوی نەتویەنستیم لەناو ماڵ خوەمانیش وەئازادی قسەی ئاسایی بکەیم، ئی تاریخەشایەت قەیریگ کەس لە هویریان نەمەندویگ وەئەوەك یەکیگ لەسفەتەیل ئادەمیزاد ئەوەسەك رویداگەیلیگ لەژیانی لەهویرەو بووەیگ، وەلی ئەو رووژگار تیەڵەك لەسەردەمەیل وەرین لەعێراق هاتنەسەبان کورد هویچ وەختیگ لەهویرە و نیەچووگ، ئمروویش قەیریگ کەس و لایەن شۆڤێنی عەرەب نەك هەر جوێر ئەوسا هویرەو کەن، بەڵکوو فرەخراوتر لەجاران هەوڵ ئەوەدەن ك کورد لەکەمترین هەقەیلی بیبەش بکەن، ئمجا ئەو هەوڵەیلەك زویتر دریانەئەرا دەسەوەرکردن هەقەیل مللەت کورد گشتی سەرکەفتگ نەوینە، چوینکەچەنیگ پایەی کورد لەبەغدا بتەو بووگ ئەوەهەوڵ وەدەسهاوردن هەقەیل ئاسانترەو بووگ، وەل ئەوەیشا تاریخیش شایەتەك سەرکردایەتی کورد هەر وەل دامەزرانن دەوڵەت عێراقا لەقوناغەیل جیاجیا دژ وەدەسلاتدارەیل عێراق هەمیشەشوورش و راپەرین ئەنجام داگەئەرا وە دەسهاوردن هەقەیل نیشتمانی و نەتەوەیی خوەی، ئاشکرایشەچ کەسەیلیگ ئەو شوورش و راپەرینەیلەئەنجام دانەو مللەت کوردیش لەوەر خاتر ئەوەدەریایگ خوین بەخشاگەو سەدەها هەزار شەهید داگە، لەوەر ئەوەلەی قوناغ نازگەبایەسەپشتگیرییگ تەواو ئەو دڵسووزەیلەبکەیم ك ئەرکیان لەپەرلەمان ئایندەی عێراق جەختکردنەلە هەقەیل رەوای مللەتگەمان. ئمجا هەرچەنی لەناو خوەمان هویرورای جیاواز دیریم، وەلی بایەسەلەی مەسەلەی چارەنویسسازەیەکگرتگ بویمن و ئاسایش نەتەوەیی کورد و ، بارووەزع ئمروو کوردستان دوچار مەترسی نەکەیمنەوەو بەعزی مەسەلەیگ بخەیمنەلا، وەل ئەوەیشا بووگ لەناو خوەمان رەخنەی بنیاتنەر ئاراستەی یەکتری بکەیم ئەرا ئەوەك کوردستان وەو رەخنەیلەئاوەدان بکەیم و چارەسەر ئەو کیشەو گرفتەیلەبکەیم ك وجوود دیرن، بیگومان لەگشت وڵاتیگ پیشکەفتگیش ئەو حاڵەتەهەس، چوینکەهەق هاووڵاتی بنبر نیەوگ و هەر وەردەوامەتا ژیان وەردەوام بووگ هەقەیلیش هەر وەردەوامە.

دەنگ بیەن وە لیست هاوپەیمانی کوردستان

فاتم ئسماعیل

ئامانجەیل سەرەکی پرووسەی هەڵوژاردن ئەرا وەریەوبردن وڵات و دەس وەدەسکردن دەسلات وەشیوەیگ ئاشتی و دیموکراسیانە، نزیکەوبوین و قەبوولکردن یەکتریەو لەهەمان وەخت باوەربوینەوەهەق کەسەیل تر. ئمجا بایەسەپرووسەی هەڵوژاردنەگەوەشیوەی نوێنەرایەتی بووگ، وەو مەعنا ك کەسیگ بووگەنوێنەر شمارەی فرەیگ لەمەردم و باوەر بکەن وەبەرنامەو کارەیل تا خزمەت زیاتر برەسنیگ، وەل ئەوەیشا پرووسەی هەڵوژاردن لەبەشداری راسەوخۆ مەردم لە بریار و گفتوگووکردن لەبان هەق و داواکاریەیل مەردم ئەرا ئمروو هەڵوژاردن فرەزەحمەتە، لەوەر ئەوەهەڵوژاردن ئمروو دونیا وەشیوەی نوێنەرایەتیە، چوینکەخەرج و هەووەجەی کەمتر و ئاسانترە.

پرووسەی هەڵوژاردن ئەنجوومەن نوێنەرەیل عێراق ك لەیوا بریارەلەی رووژەیل نزیکەئەنجام بدریەیگ لەگشت عێراق بریار یا قەراریشەئەو عێراقیەیلەك هان لەدەیشت وڵاتیش بەشداری لەڵی بکەن، ئمجا وەی بوونەوەقەوارەیل سیاسی عێراق وەگشت پیکهاتەیلیانەوەئەرا وەدەسهاوردن (٣٢٥) کورسی پەرلەمان خەریك سیباقن وەل یەکترا.

وەگوورەی پیشبینی چاودیرەیل سیاسی گومان نیەك پەیکەر بەشداری سیاسی گوێریان تیەیگەبانی لەروی شمارەی نوێنەرەیلەوە، ك شایەت هویچ گوێرانیگ نەوگ لە ستراتیجیەت سەرەکی عێراق، چوینکەهویچ کەس ولایەنیگ نیەتویەنیگ دەنگەیل باریگەدەس تا پەیکەر سیاسی و قانوونی و دەستووری ئاڵشت بووگ.ئمجا لەو گوێریانەبیگومان گویریان لەدەنگ کوردستانیش رویدەیگ ك لەیوا نیەزوورمینەبووگ، بەڵکوو بەشیگ لەلی گویریەیگ ، ئمجا وەگوورەی ئەوەیش چەن راسییگ سەر هەڵدەن وەك :

١- پارتەیل گەورا و فرەترین لایەن سیاسی بەشدارن.
٢- ئەزموون زیاتر دیرن لە پرووسەی هەڵوژاردن.
٣- ئەو لایەنەیل سیاسیەفرەوەدڵسووزانەهەوڵ دانەئەرا وەدەسهاوردن هەقەیل مللەتگەمان.
٤- دڵنیایی مەردم ك دەنگەیلیان شوون خوەی گریگ.

ئەیانە و چەنەها خاڵ تر بووگەمایەی ئەوەك مەردم وەدڵنیاییەوەدەنگ خوەیان بیەنەچارەنویس خوەیان ك بایەسەمەردم فرەوەئاقڵانەوەساو ئەرا ئایندەی دەنگەیلیان بکەن، وەل ئەوەیشا دڵنیایم لەوەك مەردم خاس زانن ئەگەر لیست هاوپەیمانی دەنگ کەم باریگ ، ئەو دەنگ و قورسایی کوردەلەعێراق تازەو لەبان ئاست کوومەڵگای ناودەوڵەتییشەوەکزەو بووگ، چوینکەلیست هاوپەیمانی کوردستان وەرگری لەهەق و داواکاریەیل خەڵك کورد و کوردستان کردگەو مکورەلەبان داواکردنی، دەنگداینیش وەهاوپەیمانی کوردستان زامنکردن هەق و خواستەیل کوردە.

تەنیا جەوەڵ پشت و پەنای کوردستان نیە؟

زوهێر کازم

قسەیگ هەس قەیریگ لەکوردەیل هەمیشە دوبارەیەو کەن ك ئویشیگ (جەوەڵ تەنیا هاوری کوردە)، ئی قسەوەبی مەعنا نەکریاگە، بەڵکوو لە واقع خەبات و سەختی بارووەزعەگە و نارەحەتی رووژگار و قەوارەی قوربانیەیل و کەمی پشتگیریەوە کریاگە، ئی قسەیشە مەعنای فرەیگ ئەرا ئەو مللەت و حکوومەت و کەسایەتیەیلە دیریگ ك لە هەقەیل کورد لە ژیان و بریار چارەنویس و مقەیەتیکردن شوناسنامەی کوردستانی پشتگیریکردن کیشەگەیان گریگە خوەی، چوینکە مللەت کوردستان روی وەروی فرەیگ لەو ئەقڵەیلە بویە وەك باوەر وە هەق مللەتەیل تر نەکردن لەژیان و هەق چارەنویس، وەل ئەوەیشا وە بەشداریکردن راسەقینەیش رازی نین.ئەو ئەقڵەیلە ك ئەرا ماوەی فرەیگ حوکم عێراق کردیان و گشت شیوازیگ چەوسیان و لە ناوبردن لەوەر خاتر زەلیلکردن ئەقلیەت کوردستانی هاوردنەکار تا سەر ئەرا ئەقڵ شۆڤێنی تونرەو بچەمنن، یەیش لە وەختیگ هویچ ریگەو شیوازیگ نەیا دەسە وە جەخت لە هەقەیل رەوای خوەیان بکەن. ئمجا مللەت کوردستان لەوەر خاتر هەقەیل رەوای خوەیان چەنەها کاروان ل شەهیدەیل پیشکەش کرد، ئەوانەیش گیان خوەیان لەوەر خاتر وەرگریکردن لەمەسەلە رەواگەیان کردنە قوربانی لە ری قوناغ خەبات و روی وەروی بوینەوەی دەسڵات ستەمکار و زووردار وە گشت هیز و چەکەیلیانەوە لەو سەردەمە ئازایەتی و هەڵوێست خوەیان نیشاندان، وەل ئەوەیشا هەڵوێست قەیریگ لە پارتەیل عێراقی نیشتمانی دەرکەفت و چەن هەڵوێستیگ تۆمار کردن ك وە باوەر چەسپیاگ لە قەڵەم دریان و باوەر تەواویگ وە گشت هەقەیل مللەت کوردستان عێراق، ئەویش لە ری بەرنامەیل سیاسی و کۆنگرەیلیانەوە، وەل ئەوەیشا چەنەها کەسایەتی عەرەبییش دەرکەفتن ك پشتگیری ئەو هەقەیلە کردیان و جەخت لە بان کیشەی کوردستان کردیان ك لە مەیدانەیل رووشنهویری و میدیایی سیاسیەیل دیاردان و دریغی نەکردن لەو چشتە ك لە توانایان بوی، جوانترین دەرخستنیش هەڵوێست شاعر گەورای عەرەب (محەمەد مەهدی جەواهیری) بوی ك لە شعریگ وە ناوبانگ باس بەدبەختی کورد کردگە. وەل ئەوەیشا جموجویل تاریخیش هس وە قەوارەی ئەو پەیوەندی بتەو ناونی عەرەب و کوردە ئەکا و هس وە وەردەوامی پشتگیری و هاوکاری لە کیشەیل ئنسانی ئەکا. هەڵوێست قەیریگ لە خاوەن قەڵەم و خاوەن وژدانەیل عەرەبیش لە پشتگیریکردن لە کیشەی کورد تەنیا بەڵگەی زنگیگە لە بان ئەو ئەرای چوینەو دیارە ئەو هەڵوێستە تەنیا یەکیگ لەو ئەرکەیلەسە ك کەفیگە بان شان ئەوانە ك جەخت لە هەقەیل ئادەمیزاد و کوومەڵگای مەدەنی کەن وئەرك وەرگریکردن لە کیشەی هەقەیل و هەوڵداینیان ئەرا دابینکردن ئەو هەقەیلە گرتنەسە مل ئەرا گشت مللەتەیلیان و باوەر وە ئەوە دیرن ك گشت مللەتیگ هەق دیریگ لە ژیان و ئازادی و هەق چارەنویس تا وە شیوەی کاراو خاسیگ بەشداری بنیاتناین شارستانیەت و پیشکەفتن ئادەمیزاد بکا. وەل ئەوەیشا بەرژەوەندیەیل جەهانییش دەور ترسناکیگ داشتنە لە حاشاکردن لە هەقەیل مللەت کوردستان و هەرچەنی پەیوەندیەیل ناودەوڵەتی لە بان بەرژەوەندی هاوبەش دامەزریانە، وەلی ئەو بەرژەوەندیەیلە گشت ئەو راسی و قەوڵەیلە پشتگووش خست تا دەور لە بەشبەشکردن کوردستان بیاشتوون و ئسپاتی بکەن ئەرا ئەو وڵاتەیلە ك بەرژەوەندیەیلیان ها لەبان گشت چشتیگەوە و ئەو ئەزموون تیەڵیشە وە شیوەی خراویگ شکیا بان مللەت کوردستان و قوربانی فرەیگ ئەرای دا. ئیسەیش وە گوورەی ئەو بنەما ك سەرکردایەتی کورد هەوڵ ئەرای دەیگ رووژ لە دویای رووژ ئەوە ئسپات ئەکا ك هەر تەنیا جەوەڵ هاوری کورد نیە، بەڵکوو چەنەها دەوڵەت و مللەت و پارت و کەسایەتی تر هەس شایستەی ریز و حورمەت مللەت کوردستانن.

بڕێگ باوەڕەیل غەڵەت دەربارەی تویڕەبوین

د. کەریم شەریف

یەگ جی داخەکوومەی باوەڕەیل غەڵەت لەباوەت تویڕە و عەسەبانی بوین هەس فرەکەسیش وەکاریان تیەرن و ئەنجامیش ئەی باوەڕەیل غەڵەتەوەپیان باوەڕ دێرن تویشیان تیەرێگ ، لەموهیم ترین ئەی باوەڕەیل غەڵەتەلەخوار تیەریم:

١_ عەسەبانی و تویڕە بوین ئەرا ماوەیگە: فرەکەس لەیوا زانن تویڕە بوین ئەرا ماویگەو و لە باوگ و باپیرەیلیان ئەرایان مەنیەسە جی و لەیوا ئویشن:(ئیمە نیەتویەنیم کارێگ وەلیا بکەیم). ئەرا نموونە برێگ کەس ئویشن: ئیمە ئەو باوگ و باپیر چیمە و وانیش هەر جوور ئیمە تویڕە و عەسەبی بوینە، یا ئویشن تویڕەیی جوێ ورسگی و خەو مینێ و هەر لە وەختێگ لە دالگ پەیدا بویمنە بویەسە لەتی لە ژیانمان. بریگیش لە ئەوەیش زیاتر چن و ئویشن شێوەی و چوینیەتی تویڕە بوین لە ژێر کۆنترۆل و دەسلات ئایەم نیە. لە راسی هویچ کام لە یانەگ ئویشن راس نیە و بنەمای زانستی نەیرن، لە وەر یەگ وە شێوەی گێشتی شێواز دەرکردن تویەرە بوین یا لە یەك ترەك چێن تویرە بوین منالّ وە دالّگ و باوگ ئەرا ژیانگا و فێر بوین ئەلگەردیەگەو نە ئەرا میراتگری(وراسە). مانای یەسە وەختێگ دالّگ و باوگ لە نوای چەو منالّەیلیان تویڕە بوون و ئەی تویڕە بوینە وە خەراودان و قسیەی گەن یا لە یەکدان و سووك کردن کەسانی تر دەری کەن، ئیە دویا ماوەێگ منالّەیلیش لە ری لاسایی کردن و چەو لە چەو برین لە گەورایل خوەیان هەمان ڕەفتار و ئەلسان و نیشتنە دالّگ و باوگیانە یای گرن و ئەوانیش هەر وەختێگ تویڕە بوون هە جوێ دالّگ و باوگیان پەنا وە خەراودان و گەن وەتن و قسیە ناهەز یا لیدان و سووك کردن کەسان چواردەوریان بوون، ئەرا یەگ تەنیا ئەو جوورە ڕەفتار و ئەلسان و نیشتن دیە لەیوا زانن ك لە وەختگ تویرە بوین وە ئەی شیوە ڕەفتار بکەیت. وەلی ئەگەر دالّگ و باوگیان لە وەخت تویڕە بوین پەنایان ئەرا بێدەنگی و شێوازی تر بووردان ئەو وەختە منالّەیلیش هە وە ئەی شێوە لە وەخت تویرە بوین وە کار تیەرن، مانای ئەو لەیەك چێن ناوەین منالّ و دالّگ و باوگەیلیان ئەرا یای گرتن و ئەو ژیانگا ئەلگەردگەو ك ئەو منالە لە ناوی پەروەردە بووت نەگ ئەرای مینێد. وەلی وەختێگ باوك و دالّگ و کەسان چواردەور منالّ لە وەخت تویڕە بوین لە جی توندوتیژی و شەر و هات و هاوار پەنا وە گفتوگوو و دیالۆگ و لە یەك هالی بوین و دان و سەنین بوون و وەشێوەێگ ئاشتیانە چارەی ئەو گیروگرفتانە بکەن ك بوینەسە مایەی تویرە بوینیان، ئەو وەختە ئەو دالّگ و باوگەیلە بوونە نموونە و پێشاهەنگ خاس ئەر منالّەیلیان و لە ئایندەیش منالّەیلیان جوێ باوگ و دالّگیان لە ڕێ دیالۆگ و لەیەك هالی بوین چارەی کیشەگانیان کەن و پەنا ئەرا توندوتیژی و شەر و ناخوەشی نیەوەن. ئەوگ مایەی دلخوەشیەو سەونزدیینە، لە توانای هەس ك شێوازە هەلّکان(غەلەت) وە شێوازێگ گونجیای و دروس ئەلگەردێگ ، مانای یەسە وەختێگ برێگ کەس لە ئەنجامی بوین، ئەوە کریەد لە ری وەری هارودن و دوبارە یایدان لە شێواز شەر خوازی نەجای بەید و لە جیاتی ئەوە ڕەفتار و شێوازی دروس بگرێد تا لە رییەلەو لە تویڕە بوین و غەڵەت چێینیان خاسەو بکەن وە پەی بەها و ئەنازەی جەمگا بووت و ئایەم نەکەفێدە وەردەم هەرەشەی جەمێگ و کوومەێگ و دام ودەزگایەیلی.

٢- وە شێوەێگ ئۆتۆماتیکی تویڕە بوین یەکسەر بوودە هەو توندوتیژی:

ئەیەیش قسیەی ترەك غەڵەتە و مەرج نیە هەر وەخت تویرە بوین بووتە هەو توندوتیژی و شەرخوازی، بەڵکوو لە توانای ئایەم هەس ك کۆنترۆلی خوەی بکەید و وە سەر تویرە بوین و وە غەڵەت چێین خوەیا زالّ بووت و وە شێوازێگ ئاقلانە و سەردەمیانەچارە بکەید و لە غەڵەت چێین و تویرە بوینەیلە بێ وەگ ئازار کەس بەید یا توندوتیژی وە کار بارید. بێگومان ئەیەیشە هەوەجەی وە ریاهاوردن و یای گرتن شێوازەیل جوورواجوورە چارە کردن تویرە بوینە.

٣-لازمە ئایەم توندوتیژ و شەرانچی بووت تا ئەوەگ تواێ وە دەس بارێگ :

بێگومان ئەی جوورە فکرەو کردن و وەتنێگ وە هویچ شێوەێگ راس نیە و بایەد هەر کەس جیاوازی لە ناوەین توندوتیژی و شەرخوازی لا یە لاوەو وەرگرتن هەقەیل لە لاێگ ترەو بکەید، وەی مانا ك شەرخوازی مانای دەسدرێژیکردن وە سەر هەق و ئازادی و سەرمایەی کەسان ترەك وە لە ناوبردن و ئازاریان و نابوود کردن پەیوەندیەیل جەمگایی و دروس کردن کێشە و گرفت کوومەلایەتی ك بێگومان وە زەرەد گشت لایەیل ترەك تەمام بووت و هویچ کەس لە لێ نەف نیەکەید، وەلی وەرگرتن هەقەیل و وەرگری کردن لە لێیان چێشتێگ ترەو هەر کەس تویەنێد لە ری گفتوگوو و لەیەك هالی بوین و قانوون و یاساییەو وە هەقەیل خوەی برەسێگ بێ ئەوەگ پەنا وە توندوتیژی و شەرخوازی بووەید. جیاوازی فرەێگ لە ناوەین توندوتیژی و دەسکەفتن هەقەیل هەس، ئایەم توانێگ هەقەیل خوەی بکەفێدە دەسی و گوزارش لە تویرە بوین و نارەزاییەیلی وە شێوەێگ سەردەمی بکەید و بێوەگ زەرەد و زیانێگ وە کەسێگ برەسنی و پەیوەندەیل کوومەلایەتیش بەیدەیەکا، یا خەراو ئەنازەیل و پێوەرەیل وە قیمەت ئایەمیەت بکەید. لەوەر یە فرە موهیم و گرنگە وەردەوام فەلسەفەی پەروەردە وە ئەو ئاراستەگەیە بای ك گشت کەس وە هەقەیل خوەیان برەسن، وەلی وە شێوەێگ ئاشتیانە نەك لە ریەیل ئازاردان کەسان ترەك و هەقەیلیان زەفت بکریەید.

٤- وەردەوام تەعبیر لە تویرە بوین و دەرکردنی کارێگ درسە:

گێشت درووزنەیل وەل یەیا ك بایەد لە وەختێگ گونجیای گوزارش لە غەڵەت چێینەیل بکریەد، ئەرا یەگ لە ناودا کووبونەو دویاتریش لەپرێگا بتەقیەن، وەلی ئەیش مانای وە نیە ك بایەد وەردەوام لە وەخت گونجیای و نەگونجیای گوزارش لە تویرە بوین و غەلەت چێینەیل بکریەید، بەلکوو برێگ جاریش بایەتە ئایەم دگان وە خوەیا بگرێد و وە ئاسانی تویرە نەووت، چوین ك لە ئەو وەختەیلە ئەی تویرە بوینە زەرەد و زیانێگ فرەس، وەلی کریەید لە ئەی وەختەیلە وە ئارام بوین و چەوەری وەختێگ گونجیای بکەیم و دویاتریش گوزارش لە ئەو تویرەبوینە بکەیم.

کاریگەری کوومەڵایەتی لەناوچێین چین ناوراس

گوڵ سوو

چین یا تەبەقەی ناوراس لە عیراق تازە هووکار یا عونسر گرنگ یا موهمیگە لە پەرەسەنین و وەوروەونوا چوین وڵاتەگە لە گشت لاینەیل ئابووری وکوومەڵایەتی و رووشنهویریی، و لەو ساڵەیل ئاخرە نەخش یا دەور و دەسڵات پویلی و کوومەڵایەتیی لە ژیر دەس حوکم رژێم وەرین کەمەو بوی وە تویش لە ناو چوینیگ هات لە ئاکام ئەو سیاسەتەیلە ك رژیم وەرین زاڵم وسەرکوتکەر پەیرەوییان کرد، هەمیش وە سەبەب ئەو جەنگەیل بەردەوامیە وە تایبەت جەنگ عیراق ئیران وداگیرکردن کوەیت و جەنگەیل داخلی دژ وە مللەت کورد و راپەرین باشوور و لە ناوبردن جمشت نیشتمانی و سەربازکردن کارگەرەیل لەو جەنگەیل بەردەوامە چوین گشت ئی کارەیلە چین ناوراس شەکەت کرد ویەسە بەبوی لە یەك بەش گەورایگ وە تایبەت لە هەکیمەیل وموهەندسەیل وسەرمایەدارەیل وەرەو دەشت وڵاتە سەرئەڵگرن و بچنەرِیەو، هەمیش ئەو پویل یا عوملەی عیراقیە ویران کریا تا رادەی گەورایگ رەسیدی لەو عوملە و پویلەیل بیگانە لەدەس دا.

رژیم وەرین لەوەراوەر ئی چین یا تەبەقەی ناوراسەوسا وە تایبەت پیشەسازی نیشتمانی و کەرت تایبەت وە دەسیش نان لە بان گشت کارخانەیل یەعنی گشتیان کردە حکوومەتی، و هەوەو جوورە حکوومەتە خوەی ئەو پرووژەیل بازرگانیە و عەمەلیەی بردن و هەناردن یا ئستیراد وتەسدیر وەدەس گرت؛ وەی کارە وە شیوەی گەورایگ ویران چین بازرگانەیل کرد یەیش وەل ویران کردن چین کارمەندەیل لە شوون ویران کردن قیمەت ئەو پویل نیشتمانیە هەمیش چین یا تەبەقەی تەکنۆقرات وە تویش شیویانیگ لە باروودزع پویلی یا مادی وڵاتەگە هاتن لە شوون یەك کەرایەیل کەمەوبوین وە تویش شکەست ئابوورییگ هاتن، وکەرا ودرامەد کارمەندەیلیش کەمەو بوی وئایمەنا تویەنست هەوەجەو نیازەیل مەعیشەتی بیەریدە ئەمەڵ و یەهیشت فیشتر مەردم فکر وە پیشەو کارەیل رووژانەیگ بکەن تا بتویەنن نیاز و هەوەجەیل رووژانەیان دابین بکەن، وەی ویران کردنە هەمیش وە تویش چین مودەرسەیل ومامۆستایەیل زانکۆیی وهەکیمەیل وکارمەندەیلیش هات.

و ئەو گەمارۆ یا حسار ئابووریە گورز سەختیگوی دریا لە چین ناوراس، چوین گشت ئەوە گردیەو کردوین لە ناو برد وەی کارە ویران ژیان رووژانەی چین ناوراس کرد یەیش وەل ویران کردن ژیان مەدەنی و کوومەڵایەتی وە رووشنهویری و هونەر یا فنون و شانوو یا مەسرح و سینەما لە وڵاتەگە.وجەم گەورایگ لەی چین ناوراسە و خاوەن پیشەیل و کاروەدەسەیل وەرەو دەشت وڵاتە چوینە رییەو. وجوود چین یا تەبەقەی ناوراس ك حاڵی خاس و رووشنهویر بید کار گرنگ یا موهمیگە ئەرای عیراق تازەو هووکار ئەساسیگە لە بەرقەراری وەوەرونوا چوینی لەگشت لایگەو.

ئەگەر خوەش کەسیگ نەتواسید، هویچ وەختیگ لەیوا نیشانی مەیە خوەشی تواید

گوڵ سوو

ئایا هویچ شەوەکیانیگ بویەتەماشای جامەك بکەید و بویشیدەخوەد: خوەزگ هاوری یا رەفیقەیل فرەتریگ بیاشتام؟ ئەگەر چشت لەیوا وەخوەد وتیدە، بفەرما ئی قسەیلەبژنەف: کەسیگ ئاشکرا بە، گوم و نادیار مەو ، چوین جەنابد توایدی کەسایەتی مەردم بناسید و لەلیان برەسیدەوە، وەەمان شیوەمەردمیش وەپیان خوەشەکەسایەتیید بناسن و لەلید برەسنەوە. بیلا هەمیشەزەردەخەنەداشتوید و کەسیگ خەمین و بیزار مەو ، سەلام لەو کەسەیلەبکەك لەوەخت کارکردن و چشت سەندن دوینیدەیان، یەیش هەلیگەئەرا ئەوەك ئەوانیش وەگەرمی و خوەشەویسیەوەسەلامد بکەن و پەیوەندی وەلدا دروس بکەن و زەردەخەنەپیشکەشد بکەن . هەمیشەوەك کەسیگ گەمەچی و دلخوەش و قسەخوەش مامڵەبکە، چوینکەئەگەر وەی جوورەمامڵەکردید راسەوخۆ بویدەکەسیگ دڵخوەش و هس وەدڵخوەشی کەید . هەوڵ بیەدڵنازگی و تویرەیی خوەد وەئاسانی نیشان نەیەید و کۆنترۆڵ ەسەیلد بکەید وەتایبەت وەرانوەر ئەو کەسەیلەك وەتەواوی نیەناسیدەیان ، هەوڵ بیەمقەیەتی لەئارامی خوەد بکەید و کەسیگ ئارام بویدو لەهەمان وەخت وەسادەییەوەرەفتار بکەید ك ەهەرچەنی کاریگیش وەدڵد نەوگ وەلی هەر وەئاسایی تەماشای بکەو هەمیشەخاوەن هس تایبەت و خاسیگ بە.

پرسیار لەمەردم بکەلەباوەت خوەیان و گرنگی یا ئەهەمیەت بیەپیان و چەود لەلیان بووگ و گووش لەقسەیلیان بگر، هەمیشەباس خوەد مەکەو مەویش من لەیوا کردم و من لەیوا هاتم و لەیوا چیم ، هەوڵ بیەکەمیگ گووش لەکەس وەرانوەرد بگرید ، وەشیوازیگ جوان و راس و دروس قسەوەل مەردما بکەو موجاملەیان بکە، وەل ئەوەیشا لەوەخت قسەکردن وەچەو تەماشای کابرای قسەکەر بکەو پەیوەندی دروس بکە با بزانیگ ك گووش لەلی گرید و تەماشای ئەیلا و ئەولای خوەد مەکەچوینکەئەیەکەس وەرانوەر بیزار بووگ لەلی .

زوورم مەردم ناو خوەیان وەپیان خوەشترە، لەوەر ئەوەلەوەخت سلامکردن لەکەسیگ خاستر ئەوەسەبویشید سلام فلان کەس ئمروو چوینید ؟ مەردم وەناو خوەیان بچر چوینکەزیاتر خوەشەویس بوید لەلایان ، وەل ئەوەیشا لەباوەت ئەو چشتەیلەقسەبکەك کەس وەرانوەر وەپی خوەشە، ئەرا نموونە: ئەگەر هاوریەگەد وەشیوەیگ پر لەسووز و هسەوەحەز کرد لەوەرزش تنیش لەو باوەتەوەگفتوگوو وەلیا بکە، یەیش دڵخوەشی فرەیگ دەیگەکەس وەرانوەرد و لەهەمان وەخت گفتوگووەگەیش خوەشترەو بووگ و زیاتر مەیلی وەرەو لاد شکیەیگ .

کەسیگ نارازی و خوتەوبوڵەکەر مەو ، مەردم هەمیشەحەز نیەکەن لەئی جوورەکەسەیلیگ ، لەوەر ئەوەبایەسەتا ئەراد کریەیگ باس لایەنەیل خوەشی ئەرای بکەو دڵخوەشی بخەدڵی و لەهەمان وەخت پشتەملەیش باس هویچ لایەن و کەسیگ مەکە، چوینکەقسەهەمی شەرەسیگەخاوەنەگەی و یەیش ئەنجامەگەی ئەوەسەمتمانەی خوەد لەدەس بیەید لەناو هاوریەیلد و بیجگەئەوەیش وەکەسیگ نەخوەش و نەفام ناسریەید ، لەوەر ئەوەلەو شوونەیلیشەدویرەو بکەف ك باس مەردم لەتیان کریەیگ و ەویچ وەختیگیش باس سفەتەیل خراو ەاوریەیلد مەکە.

مستەفا بارزانی ... ئەو خوەرەگ ئەرا هەمیشە ئاوا نیەوگ

هێرش مەلا جەوهەر

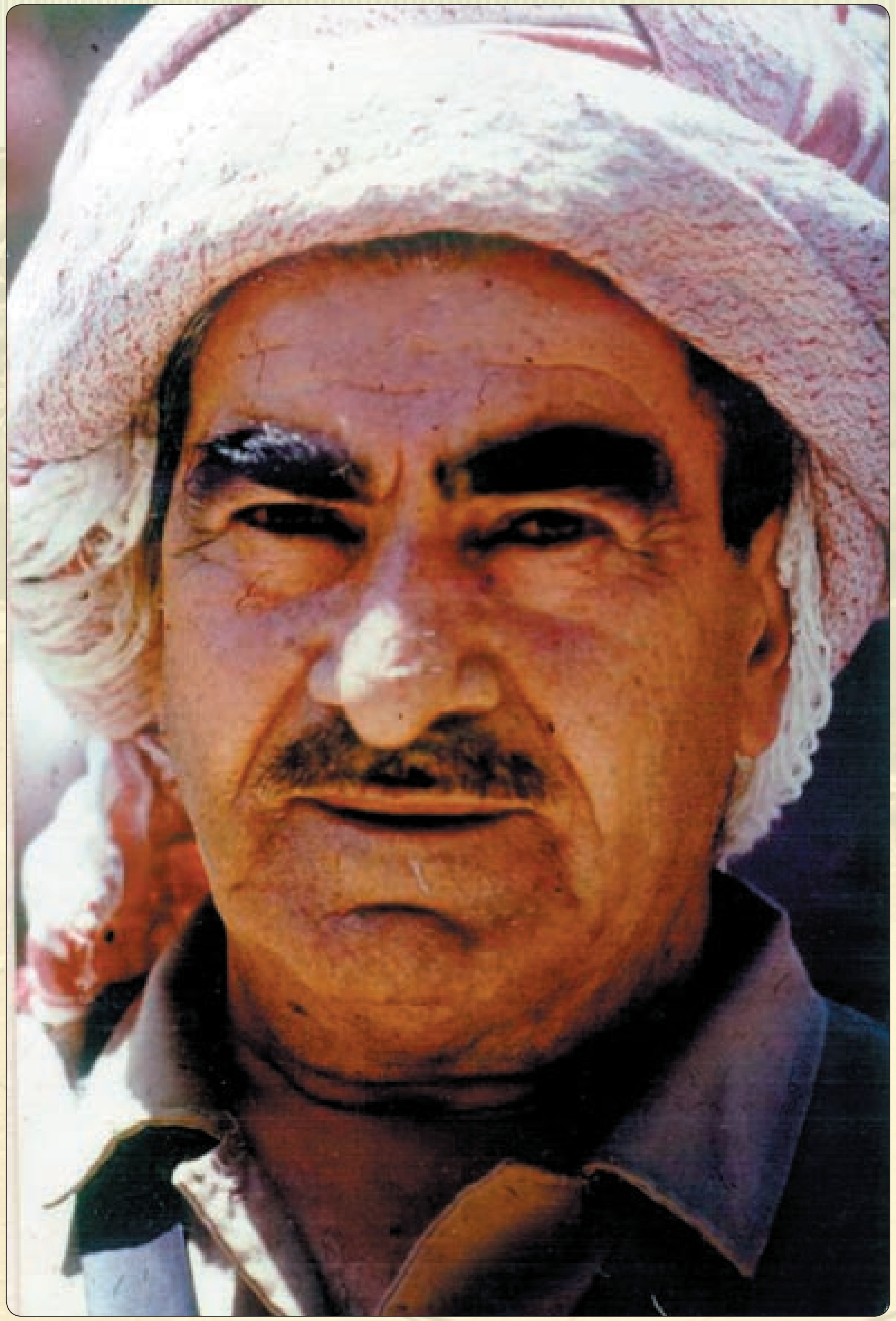

٣١ ساڵ وەرجە ئیسە و لە ١/٣/ ١٩٧٩ گەوراترین و دڵسووزترین سەرکردەی کورد و یەکیگ لە شووڕشکارەیل فرە ناودار ڕووژهەڵاٚت (مستەفا بارزانی) وە فیزیکماڵئاوایی لەخاك و نیشتمان و نەتەوەگەی کرد، وەلی تاریخیگ پڕ شانازی و فکر و ڕیڕەویگ ئەوەنەکاریگەرو پاك و بیگەرد لە شوون خوەی هیشتەجی ك زەحمەتە مللەت و نەتەوەگەی بتویەنن دەسوەرداری بوون.

کەسەیل فرەیگ لەباوەت کووچەپڕ لەئازارەگەی ئی ئادەمیزادەقسەکردن و فرەیش هەس لەو کەسەیلەك ئیسەیش نیەتویەنن خەم لەدەسداین ئەو کەڵەپیاگەلە هویرەو بووەن. گەورایی ئەو پیاگەلەوەزیاتر دەرکەفیگ ك ئەوانەك تەنانەت نەیاریشن وە مللەت و نەتەوەگەیانەوەنەتویەنستنەدگان وەگەورایی و سەنگ ئەو ئادەمیزاد نەنەن. بیگومان هەمیشەسەرەتای گام سەرکەفتنەیل گەورای نەتەوەلەپیاوەیل گەوراوەدروس بووگ، جویر ئەوەك چوین وەرپرسیاریٚتی شکەست و سەرنەکەفتنەیلیش زیاتر کەفیگەبان ئەوانە، ئەو ئەرای چوینیشەلە تاریخ راسەقینەی ئنسانیەت وەرگیڕیاگەو مەعنای ئەو قسەیشەئەوەسەلەماوەی سیاسەت و سەرکردایەتیکردن ئەو ئادەمیزادەیلەلەوەختیگ وەگەورا تاریف کریەن ك تویەنستنەوەئەقڵ و هەوڵ و دڵسووزی خوەیان ئەو شەرەفەوەربگرن.

مستەفا بارزانی هەمیشەوەل خەم و مەینەتیەیل نەتەوەگەیا گەورا بویەو بەشیگ دانەوریاگ بویەلەژیان مللەتەگەی و گشت وەختەیل خوەی وەشانازیەوەپیشکەش وەوڵاتەگەی خوەی کرد، ك ئەویش خاڵ بتەو ئەوەلەوەرگرتن شەرەف نیشانەی نەتەوەگەی و مەحاڵەتا مللەت و نەتەوەگەی وجوودیان لەبان گووشەی زەوی مەندویگ ئی نازناوەلەناو بارزانی جیاوەبکریەیگ . ئمجا وەبی باسکردن خەبات و هەوڵ و تەقلای مستەفا بارزانی زەحمەتەبرەسیمنەهویچ ئەنجامیگ لە باوەت نەتەوەی کورد و خاك کوردستان، لەوەر ئەوەگومان لەتی نیەئەگەر بویشیم هەر نویسانن و لەیەکەودواینیگ لەباوەت گوزەیشت ئی نەتەوەوەبی ناوهاوردن ئەو کەسایەتیەکەم وکوری دیریگ نیەتویەنیگ مەزەنەی ئەنجامەیل بزانیگ، هەر لەوەر ئەوەیش دوشمنەیل سەرسەخت کورد تا ئەو رووژەك بارزانی لەژیان مەندویگ هەر چوینیگ ئەرایان کریا و هەرچەنیگ لەتوانایان بوی لەدوشمنایەتیکردن ئەو کەسایەتیەدریغی نەکردن و لە شوون مردنیشی وەختیگ هس وەو ڕاسیەکردن ك مەدرەسەگەی زینگ و ئاوەدانەلە هەوڵ ئەوەبوین فکر و هویر خەباتەگەی وە چەواشەوەنیشان جەهان بیەن، وەلی وەدڵنیاییەوەتاریخ ریگریگ ڕاسەقینەبوی لەوەردەم ئەو خواست نەخوەشیانە و نەتویەنستن کاریگەری داشتوون لە بان ئەو ئادەمیزاد گەورا ك نیشانەی ئازادیخوازی نەتەوەگەیە. بارزانی ك گشت ریگەیگ لەخاتر رزگاری نەتەوەگەی تاقیەو کرد و گشت عومر خوەی کردەقوربان نیشتمانەگەی لە هەر شوونیگ ئی جەهانیشەبویاتاگ بیجگەلەئازار و خەم نەتەوەگەی هویچ تر وەلایەوەگرینگ نەوی. بارزانی مللەت کورد لە بان ئەوەهووکارەکرد ك هویچ وەختیگ ژیردەسی قەبوول نەکەیم و دوشمنەیلمان هەرچەنی وەهیٚز و توانادار بوون زەحمەتەبتویەنن ڕوی وەڕوی ئامانجەیل پیرووز ئیمەبوونەوەك ئەویش ئازادی و سەرڕوەخوەییە، بیگومان ئەوەیش دەرسیگەك نەوەی تازەی سەردەم لەلی ڕەسنەوە. وەل ئەوەیشا یەکیگ تر لەسفەتەیل بەرز مستەفا بارزانی ك ڕەسانەی ئەو پایەی نیشتمانی و نەتەوەییەئەوەبوی ك هەر وژەیگ لەخاك وڵاتەگەی ئەگەر هەوەجەوەوجوود ئەو بکرداگ ئامادەبوی خەبات لەتی ئەنجام بەیگ .

تیرۆر لە دەسەڵات چوارم

ناجی لەتیف

دو جوور تیرۆر وجوود دیریگ یەکیگ تیرۆر چەکدارەك گشت لەلای ئاگاداری دیرن و وەکار بریەیگ ئەرا تەقانن و کوژتن هاووڵاتیەیل مەدەنی ودینی و سیاسی، وەلی تیرۆر هویری جوور تازەیگ لەتیرۆرەك خەتەرناکترەو و لەدژیازد عەقل و هویر و باوەر گشت هاووڵاتیەیل وەتایبەت جایل جوانەیل ك ئەو رووشنهویری بەرزەنەیرن ك دیفاع لەخوەیان بکەن لەوەراوەر ئەی تیرۆرەجیوەجی کریەیگ.
لە شوون ئەوەگ راگەیاندن یا ئعلام بویەزوان ئەی سەردەمەنەبایەد لەوەرچەو نەگریمنەی و لەلی دەس بکیشیم بەڵکەم بایەد لەریگەی ئەندامەیل و ئامیرەیل وەتوانا و پێشکەفتگ لەلی ئاگاداری پەیابکریەیگ، شیوەیل راگەیاندن یا ئعلام فرەو بویەو توانایی فرەتریگ وەدەس هاوردگەئەرا رێکخستن خوەی وەل بارووەزع ئەی وەختە. بریگ لەدەزگایل راگەیاندن یا ئعلام پویل بەن ئەرا بڵاو کردن باوەتەیلیگ تەنیا ئامانجیان وەدی هاوردن فتنەو شیوانن یەکێتی کوومەڵگا و فرەترەو کردن دیدگایل توندرەوانەلەوڵاتەو دروشم یا شعار ئازادی دیدگا و رای و رووژنامەگەری وەکار بەن ئەرا شاردنەوەوی تەقالایل تاوانبارانەیان. لەی وەختەبریگ لەدەزگایل راگەیاندن لەریگەی دەزگایل راگەیاندن و پەخشەو کردن ئەو کردەوەیل خوەی کۆشەو تەقانن سیارەی سەربازیگ یا کۆشتن هاووڵاتیەیل تەقالا کەن پشتگیری وەدەس بارن ئەرا وەردەوامبوینیان لەی ریگە. وەلی گشت بایەد بزانن ك کار رووژنامەگەری لەپاکترین و پیرووزترین کارەیلەو بایەد ئەو نامەك دریاسەپی وەگشت ئەمانەتداری و بیلایەنیگ برەسنیگەهاووڵاتی و تەقالا بکەیگ ئەرا سازین بەرنامەیل رووشنهویری و وەکار بردن گشت توانایەیل خوەی ئەرا چارەسەر کردن کیشەیل وڵات نەگ زیایەو کردنی.
حکوومەتیش بایەد دادگایلیگ تایبەت بکەیگ ئەرا ئەی جوور تیرۆریگ و قانوونەیلیگ سەختیگ و خەت قرمزیگ دیاری بکەیگ تا رووژنامەنویس لەلی رەد نەود. ئەی قانوونەیلەوەمانای کەمەو کردن لەئازادیەیل رووژنامەنویس نیەبەڵکەم ئیمەلەئازادی دەسەڵات چوارم پشتگیری کەیم وەلی لەچوارچیوەی سنوورەیل تایبەت کریاگ ئەرا ئەی کار پیرووزە.

هەڵوژاردن و رۆڵ رەسانن

کیان مانیشت

لە تاریخ ٢٠١٠/٢/١٢ پێشت وەگ لە لای کۆمسیۆن باڵای ئەڵوژانن، هەڵمەت پڕوپاگەندە (اعلان) ئازاد کریا. کاندیداتۆرەیل وە هەر لیست و قەوارەیگەو دەس وە کار بوین.

ئەی پرووسە ك بنەما و یەکی لە پایل قورس دەوڵەتە و لە سێ پەل دەولەت؛ پەل قانوونرشانن ها لە سەر شانی و لە دەوڵەتی ك بنەمای سیاسی بەشداری فرە حزبی بوود، وە ناو دەوڵەت پەرڵەمانی ناسیاس و پەل تەنفیزی یا پراکتیکی دەوڵەتیش(حکوومەت)، خوەی دروسی کەید. پڕۆپاگەندەی ك لە سەرجەم وەسیلەیل رەسان، هە لە پەخشکردن بگرە تا مەجلە و پۆستەر و ... یانە وە تەمامی کار دەسڵات چوارمە ئەرا رەسین وە یەکی لە پەلەیل گرینگ دەوڵەت ك دو پەل ترەك دەولەت ریرەو ئەی پەل بنەماییەنە ك قانوون دانەیگ و ئەوانیش بایەسە لە لی پەیرەوی بکەن. ئینگە ئەی کارە بی منەت و چوین ئەرك یا واجبیگ کەفتیەسە سەر شان رەسانن و بایەسە رەساننیش، وە خاسی رۆڵ خوەی وە جی بارێد. لە درێژی پرۆسس پرۆپاگەندەی ئەڵوژانن، رەسانن وە خاس شییەو کردن کار و پرۆگرامیگ ، یەی کاندیداتۆر سەر وە خوەیە یا وەل لیست و لایەنی تیەن و توان پا بننە ناو پەرلەمان و کورسی وە دەس بارن، بایەسە خاس شییەو بکریەید؛ تا مەردم لە ئەڵوژانن خوەیان وەرەو کاناڵیگ بووریەن، لە وانەی هان لە شان وە شان کردن(رکابەری) وەل یەکا، و خزمەت فرە ترەکیشی لە لیان بتواید. لە دەس وە پێ کردن ئەی بەشە، ك بەشی فرە موهیمە لە ئەڵوژانن، رەسانن(راگەیاندن) بایەتە لە سەر هیل خوەی وە کار وەردەوام، زانینەیل خوەی لە سەر گێشت لیست و قەوارە و کەسەیلیگ ك هاتنەسە ناو داو ئەڵوژاننەو ئەرا مەردم رووشنەو بکەید. لە لای تریشەو پرۆگرامەیل لایەنەیل سیاسی بایەسە وە شەفافی و ئاشکرا بخریەیدە وەردەس. دەسڵات چوارم لە ناسین چهرە و روی کەسەیل یا شکڵ لیستیگ تویەنی فرە دەور گەورای داشتوود. لە هێل وەریەو بردن ئەی پرۆپاگەندە وە تایبەتی لە عیراق ك ها لە گاوڵەکی کردن و کورپەیی خوەی لە پرووسەی دیمۆکراسی، بایەسە ئەی نەخش و رەوڵە فرە ترەك بخریەیدە دەشت و نوای واز بکریەید. رەسانن بایەسە وە وژدان خوەی کار ئەرا ئەی پرۆسسە بکەید و تویش نەخوەشیەیل مادی و نەزانین و ئاماتۆری و ... نەود. بزانن لە وڵاتەیل ئۆرووپی و هەتا ئەمریکایش ئەی رۆڵە وە خاسی دریەیدە رەسانن و دوینیمن وە راسی هەق و وە هەقداری رەسید. یەی رەسانن زینگ و وژداندار، هویر و فکری ئەرا مەردم ئامادە کەید ك لە ئایندە بتویەنی، وەختی سەر کەفت و بویە نائب یا نۆینەری ئەو وەختە خاس ئەرك خوەی وە جی بارێد و وڵات و جەمگای وەردەسێ، وەرەو رووشنایی و گور گرتنیگ تازە بووەید و ژیان خاس ترەکی ئەرا جەمگاگەی ك وە دەنگدان خوەی رەسانێیەسەی وە جێیە، وە دی بارێد. دەسڵات چوارم بایەسە بزانی ك وەختی ئەی ناوە نریاسە سەری ئەرا وەسە ك پەیرەوی لە لی بکریەید تا نەودە قوروانی، دەسڵات، هەر چەن ك رەسانن و دەسڵات چوارم لە وڵاتەیل خوەرهەڵات ناوراس، فرە ترەك لە وڵاتەیل پێشکەفتی، وە تەمامی ها ژێر دەس دەسڵات، دەوڵەت و لایەنەیل سیاسی و چوین وەسیلەی ئەرا رەسین وە ئامانج یا هەدەفیان وە کاری تیەرن، وەلی یەیشە بایەسە بزانیم ك ئەی دەسڵاتە، وە تەمامی ری هامارەوکەریگە ئەرا جی گرتن لە پرووسەی سیاسی و زانیاریدان لە سەر کارو باریگ ، ك توایەد بکریەید. لە وەخت پرۆپاگەندە؛ رەسانن وە تەمام قووەتەو کەفیدە کار، تا لایەن سیاسی ك، کەفتیەسە خزمەتی سەر بخەیەد. ئەرا یەیشە وەختی لەی بازیە توایەد رۆڵ داشتوود و چارەیگیش نەیرێد بایەسە ئەی کارە بکەید، فرە چێشت چوین پرەنسیپ بایەتە لە وەر چەو بگرێد و لە هەر جوورە پرووواکاسیۆن و رمانن نوا لە لی بگریەید و رەساننێگ پرچ و پاك وە ریەو بووریەید. لە ئەنجام کار پرۆپاگەندەی ئەڵوژانن، میدیا و تەمامی وەسیلەیل رەسانن، بایەتە وە دروس کردن پانڵ (مێزگرد) سیاسی و هاوردن کاندیداتۆرەیل لە وەرایوەر یەك ترەك باس لە کاروباری ك توان بکەن و چ پرۆژەی ئەرا خاسەوکردن ژیان جەمگا دێرن وە رووشنی و ئاشکرا بخەنەی وەردەم مەردم. رەسانن تویەنی چەن رۆڵ هاو پاراڵڵ (هاوشان= متوازی) وەل یەکا داشتوود. تویەنی لە هال بەرزەو کردن لایەن یا کەسی، لایەنەیل و کەسەیل سیاسی ترەك رەشەو بکەید و لە ناو بخەیدان. رەسانن تویەنیدن لە وەخت یۆن (هان) داین وە هویر و باوەر هویرەیل گێشت جەمگا، هەم خواردن خاسی فکری و باوەری بەید و هەم وە چەواشەیشەو تویەنید کار بکەید. لە درێژی پرۆپاگەندەی ئەڵوژانن، فێشتر کاری ك کاندیداتۆرەیل یا لیستەیل سیاسی کەن، شەر راگەیاندن یا رەسانن وەل یەکا کەن و لەیرە دی دەسڵات چوارم، نیەتویەنێد بی لایەن بمینید و لە ناو خوەیشی، تویش لیبرالیزمی(تەك رەویی) بڵاوەو کردن و بوین تیەید. رەسانن لەی وەختە وە تەمامی ها لە خزمەت لایەنیەیل سیاسی تا برەسنێدانە جی لە ئەی ئەڵوژاردنە و تەنیا بەشی لە ئەی هەڵمەتە پرۆپاگەندەس.

جەنگ ناونی (هووەخشتەر - کەیخوسرە) ماد و لیدییەیل

کەمال نوری

مادەیل و کلدانیەیل، دویای داگیرکردن ئاشوور بوینە دو هیز باڵادەس و ، وڵاتەگە لەناونی خوەیان بەش کردن، بەش ماد وڵاتەیل خوەرهەڵات ئاسیای بویچگ بوی. ئمجا لەیرا پرسیاریگ دروس بووگ ك ئایا ئەڕاچە پادشای ماد وڵاتەیل پڕ بەرەکەت ئاسیای خوەرئاوا وەك شام و فلستین داسە بابل؟ لەی چشتە ئەوەك مادەیل هویر لەلی کردنە، ئەوە بوی ك مقەیەتی لەو مەرزە بکەن لە هەر هەڕەشەیگ ك روی بەیگ لەئایندەو بووگە ناکووکی ناونی خوەیان و بابل.

ئەویش هەر لەوەر ئەوە بوی تا لە ئایندە وەسەبەب ئەوەك ئێڵاخ نشینەیل بتویەنن لەوراوە مەملەکەت سەردنشین ئاشوور و ئاسیای بویچگ ئەرا خوەیان داگیر بکەن، لەهەمان وەختیش شوونەیل گەورای جویر شام و فلستینیش بیەنە ئەوان، چوینکە وەل ژیان ئەوان و ئاو وهەوایانا گونجیا.

مادەیل لە شوون وچان و هاوردنە دەس هەل خاسیگ لەناوچەی ئاشوورەوە ئەوە بوی وڵاتەیل داگیر کردیان و ئەو داگیرکردنیشە لەو رووژگارە نارەحەتی ئەرایان دروس نەکرد، لەوەر ئەوە لە نەعرەتەیلیاں ئەرا بان ناوچەگە تویەنستن وەئاسانی زاڵ بوون و کەس نەتویەنست وەرانوەریان بگریگ چوینکە مەردم ناوچەگە کەمدرامەت بوین و ژیانیان خاس نەوی وەدەس فەقیریەوە.

مادەیل لەو هەوڵەیلە سەرکەفتن وەدەس هاوردن وەبی ئەوەك کەسیگ نوایان بگریگ ، دی وەو جوورە رەسینە دەریاچەی (هالیس) ، لەی کاریشە وەرانوەر وەدەوڵەتیگ گەورا جەنگ ئەرایان دروس نەوی، ئمجا ئاشکراس ك ریککەفتن ئەو دو دەوڵەتە (ماد و بابل) وەو سەبەبە بویە ك هەردوگلایان حەز لە گەورابوین کردنە، چوینکە ئەگەر ئەوانە لەناو خوەیان جەنگ بکردیان نەتویەنستیان بچن وەرەو شوونەیل تر . لەیەیش دەوڵەت ماد تواسیاگ بڕەسیگە دەریای جەزایر و هەر وەو جووریشە بابل هەوەجە وە ئەوە داشت بڕەسیگە دەریای مەغرب، ئمجا لەو رویەوە (هێرۆدۆت) لەکتاو یەکم ئویشیگ : ك مەهانەی جەنگ داسە دەس مادەیل و گوایا (هووەخشتەر) قەیریگ جایەڵ جوان داسە دەس راوچیەیلەوە لە (سکاك)ەیل تاهووکارەی ڕاوکردنیان بکەن، ئمجا رووژیگ سکاکەیل وەدەس بەتاڵ لە ڕاو تیەنەوەو پادشایش لەلیان تویرە بووگ، سکاکەیل لە هەڵویست پادشا نارەحەت بوون و لەڕی ڕاوکردن یەکیگ لە جایەڵەیل کوشن و گوشتەگەی کەنە خواردن و میوانی پادشا کەن و دەنەی خوەردی، دویای ئەوەیش هەیوان وەرەو لای پادشای لیدی ، ئمجا پادشای ماد داوای هاتنەوەیان کرد لە پادشای لیدی و ئەویش داواگای وەر نیەگریگ و لەو هەڵوێستەوە جەنگ بەرپا بووگ، لەو جەنگیشە لیدیەیل تویەنستنە سەرکەفتن بارنە دەس، چوینکە مادەیل یەکمجار سەبەبی ئەوە بوی لەشوون خوەیان دویر بوین و دویمیش ئەوە بوی ك دەوڵەت (لیدی) لەشکر خاس و پرچەك داشتگە و لەهەمان وەخت لە هونەر جەنگیش دەس باڵایگ داشتنە و سوارەیل لیدی لە روی چەك و تفاقەوە لەسوارەیل ماد خاستر بوینە . دی ئەو جەنگە پەنج ساڵ دریژە کیشا وەبی ئەوەك ئەو دولایەنە برەسنە هویچ ئەنجامیگ . ئمجا لە کووتایی ئەوە بوی ك خوەر گیریاگەو لای مەردمیش باس ئەوە کریاویگ ك ئەرستۆ(تالیس) حەکیم یۆنانی ك نیشتەجی ناوچەی (مەلتسیە) بویە پیشبینی ئەوە کردگە ك ئەو خوەرگیریانە نیشانەی تویرەبوین (خودا)س و رازی نیە وەردەوامی بدریەیگە جەنگ .

هەر ئەو هەڵویست یا مەوقفیشە لەیوا کرد (سۆن سیۆسی) پادشای کیلیلیەو (نەبوخودنەسر) پادشای بابل بکەنە ناونی و هەردوگلایان فەرمان ئەوە دان ك دەریاچەی هالیس بووگە مەرز ناونی ئەو دو دەوڵەتە ، ئمجا هێرۆدۆت ئویشیگ : نابونید فەرمانڕەوایەتی لەو رووژگارە کردگە، وەلی ئی قسە گومان لەلی کریەیگ ، چوینکە (نابونید) لەو رووژگارە پادشای بابل نەویە.

پادشای لیدی وەسەبەب ئەو ریککەفتنەوە دویەت خوەی ك ناوی (ئاردیانیس) بویە داسە جیگر پادشای ماد ٥٨٥ زایینی ، کەسەیلیگیش باوەڕیان لەیواسە ك مەملەکەت ئۆرارتۆ (وان) لەبان ئەو ریککەفتنە بویەسە بەشیگ لە ماد و لکیاسە پیەوە. وەهەرحاڵ تاریخ ئەو یەکگرتنە ئاشکرا نەکریاگە. ئمجا لە شوون ئەو ئەنجامە چشت گرینگ یاموهمیگ رویداو ئەوە بوی دویای ساڵیگ لەو رویداگە (هووەخشتەر) لەژیان نەمەند . ئمجا لەباوەت خوەرگیریانەگەیش یۆنانیەیل پەنا بردنەسە وەر پیشبینیەگەی (ئەرستۆ تالیس) حەکیم ، وەلی زانای ئەسارەناس باوەتەگە لەیەکەو داگە ك ئەو خوەرگیریانە لە باکوور دەریای سیە وەگشتی و لەئاسیای بویچگ وە کەمی رویداگە ، وەلی لەیە هەوڵداین ئەو دو پادشا ئەرا ئمزاکردن پەیماننامەو ریککەفتن وەو سەبەب یا هووکارە بویە ك هەردوگلایان هەوڵ ئەوە دانە جەنگەگە دریژە نەکیشیگ و کووتایی وەپی بایگ تا هاوسەنگی هیزەیل نەشیویەیگ و مادیش سەرنەکەفیگ .

هووەخشتەر ، کەیخوسرەو : ئی پادشا وەختیگ هاتە بان تەخت دەسڵات ، لەشکر ماد شکەست گەورایگ خواردویگ وەدەس ئاشوور ، مادەیلیش وەو ئومیدە ژیان ك قورتاریان بووگ لە ژیردەسەیی ئاشوور ، هەر ئەوەیش لەیوا کرد (کەیخوسرەو) لەبان تەختەگەی نەنیشیگ و ، وەو تواناو بەهرەیەوە ك داشتەی وەل ئاشوورا بکەفیگە جەنگەوە . لەی هەوڵداینیە دەور پایتەختەگەیان داو هەرچەنی لە سەرەتا وەدەس سکاکەیل شکەست خوارد ، وەلی ئەوە لە هەوڵداین نەختەی و دڵگران نەوی وەپی تا ئەوە بوی لەتازەوە خوەی پرچەك کرد و تویەنست زاڵ بووگە بان ئەوان و لە ئیران بکەیگەیانە دەیشت. دویاخریش ئەو نەخشە ك دایناویگ کووتایی وە ئاشوور هاورد وەو هێزەوە ك داشتەی ، ئەوە بوی لە جەنگ دویم لەیوا کرد مەرز ماد رەسانە دەریاچەی هالیس، لە ئەنجام ئەو کاریشە گەوراترین دەوڵەت ئاسیای خوەرئاوا دروس کرد، دی وەو شیوە مادەیل لە دەروەدەریەوە رەسانە دەسڵات . هووەخشتەر (کەیخوسرەو) وەو کارەیلە ك ئەنجامیدا بویە یەکیگ لە پادشایەیل وەناوبانگ ئیران و سەرکردەیگ هەڵکەفتگ ك شوون گرینگ یاموهمیگ لە تاریخ ئەرا خوەی داگیر کرد . بیگومان لە رووژگار (هووەخشتەر- کەیخوسرەو) دەوڵەت ماد رەسیە بەرزترین نك (قمە) لەگەورایی و ئەرا ئەو سەردەمیشە ئەوە وەخاس زانست ك مەرز (ماد) دیاری بکریەیگ ، لە خوەرئاواوە مەرزی بەسیاویگە دەریاچەی هالیس و لەباشوور و خوەرئاوایشەوە بابل مەرزی بوی، لەلای باکووریشەوە (وان) یا ئەرمەنستان مەرزی بوی ك رووژگاریگ بەشیگ بوی لەو دەوڵەتە و سەر وەئەو بوی .

بیگومان مەرز (ماد) وەرجە کەفتن نەینەوا ، لە لای باشووریەوە رەسویگە مەرز عیلام . دویای کەفتن نەینەوایش ئەوە ئاشکرا نەویە ك بابل داگیر عیلام کردویگ و بخەیگەی بان مەملەکەتەگەی، ئیمە هایم لەو باوەڕە ك عیلام لەو سەردەمە وەرجە ئاشوور بەشیگ بوی لە دەوڵەت ماد.

هێرۆدۆت لە باس رویداگەیل ئشارەت وە ئەوە کردگە ك تا هەڵسیان (کۆرش) قانوونیگ نەویە لە دەوڵەت ماد کار لەبانی کریاویگ ، ئەوەك پەیوەسیشە وە وڵاتەیل خوەرهەڵات ئیرانیشەوە گومان لەوە کریەیگ ك ئەوانە بەشیگ بوین لە دەوڵەت ماد، وەلی هێرۆدۆت باوەری لەیواسە ك (فراوەرتیس) ئەوانە خستویگە ژیر دەسڵات خوەیەوە ، ئمجا ئەگەر گشت ئەو وڵاتەیلە سەروەخوەیان بوین لەو رووژگارەو بەشیگ نەوینە لە ماد بیگومان ئەوە دویای داگیرکردن ئاشوور چینەسە پاڵ ماد و هەر لەوەر ئەوەیش دویای چەن سەدەیگ ئەوە دوینیم ك ئیران چوین بویەسە خاڵ مەیلکیش و خاوەن توانا و ئمجا وەل گوزەیشتبوین سەردەمەگەیشا گشت ئەو مەملەکەتەیلە سەر وە ئەو بوین.

وەگوورەی ئەوە تویەنیم بویشیم : مەرز (ماد) لەلای خوەرهەڵاتەوە تا (باختەر) و (جەیحوون) دریژەو بویە وەلی کەسەیلیگ باوەڕیان لەیواسە ك رەسیەسە (گەیلان و مازندەران) ، ك یەیش نیشانەی جیاوازیە لە ئەرای چوینەیل ، وەل ئەوەیشا بەعزیگ لەسەرچەوەیل باوەڕیان لەیواسە ك مەردم گەیلان و مازندەران نەیشتنە دەوڵەت ماد بڕەسیگە دەریای خەزەر ، وەلی وەگوورەی نویسانەیل (کتزیاس) ئەوە کەفیگە وەرچەو ك کاردۆسیەیل لە کووتایی رووژگار ماد خوەیان لە مادەیل جیاوە کردنە.

ناو ئارارات چوین پەیا بوی؟

گوڵ سوو

دەوڵەت تورك ناو ئارارات ناسە (ئاگری)... ئەشرەت (برۆ) لە هەرێم ئارارات جیگیرن، لە جەنگ جەهانی یەكم جویر ئەشرەتەیل تر ئەیانیش ئەرا پشتگیری عوسمانیەیل وەرانوەر وە رووسەیل جەنگ كردنە، ئەرا لایەنگر عوسمانیەیل موسڵمانیەت فاكتەریگ سەرەكی بویە، (برۆ)ی سەرۆك ئەشرەت لە لایەن رووسەیلەوە دیاری فرەیگ ئەرای كلكریاس تا بكیشنەی وەرەو لای خوەیان، وەلی برۆ كلیەو كردگە، ئمجا لە وەخت وەردەوامی جەنگ جەهانی یەكم (برۆ) ك كورد هەسكی بكەفنە ناو خاك ئەرمنستان ك دژ وە رووسەیل و ئەرمەنەیل كەفتە جەنگەوە.

لە شوون ئەوەك بۆلشەڤیكەیل لە رووسیا هاتنەبان دەسلات، وەرجە دەسوەپیكردن جەنگ، سەربازەیلیان وەرەو ناو مەرزەیلیان كیشانەوە، وەلی لە ئەرمەنستان هیمان بۆلشەڤیكەیل دەسلات نەگرتوینەدەس و ئەرمەنەیل تواسن نەف لەو غەڵەتەوەربگرن و تواسن بچنەئەو شوونەیلەك رووسەیل چووڵیان كردوین و لە ئەنجامیش لەقەیریگ شوون جیگیر بوین، ئەو رویداگەقەیریگ گویرانكاری وەشوون خوەیا هاورد.

قەیریگ لەئەشرەتەیل دژ ئەرمەنەیل بوین و (برۆ)یش دژ ئەرمەنەیل كەفتەجەنگەوە، وەل ئەوەیشا ك هێز لەشكر عوسمانیەیل رەسیەئارارات وەو وەزعە فرە دڵخوەش بوین. ئەو هەڵوێست (برۆ)یشە لەوەر خاتر مقەیەتیكردن بەرژەوەندی خوەی بوی، دویای ئەو جەنگیشە (برۆ هەسكی) لە هەرێم ئارارات جیگیر بوی و دەسكردە بازرگانی، ئمجا لەوەر خاتر ئەوەك مقەیەتی لە بەرژەوەندی خوەی بكریەیگ و بتویەنیگ دژ وە ئەرمەنەیل و رووسەیل جەنگ ئەنجام بەیگ دەسكردە بتەوكردن پەیوەندیەیلی وەل دەوڵەتا، هەر لەوەر ئەوەیش لە شوورش شێخ سەعید تواسن وەرەو ئیران بچن، وەلی برۆ تواس ری لە لیان بگریگ و بگریگەیان، وەلی نەتویەنست و عەلی رەزا و پیاوەیلی چینە ئیرانەوە، ئمجا برۆ هەسكی دەسكردە هاوكاری دەوڵەت تورك، وەلی هیمان نیگەران بوی، دویای ماوەیگ جویر گشت جاریگ مەسەلەی (مەنفا) یا دویرەوخستن هاتە ناو، لە باوەت دویرەوخستن برۆیش قەیریگ قسە و باس كریا، وەلی برۆ لەخوەی دڵنیا بوی وە گوورەی ئەوەك هاوكاری دەوڵەت تورك كردویگ ، تومەز وەغەڵەتا چیە.

ئحسان نوری پاشا ئی مەسەلە وەی شیوە باس كردگە و ئویشیگ: من باوەرم لەیواسە كورد لە چەو تورك ئەگەر خزمەتكار یا شوورشكار بووگ هەر یەكیگە لەلایان، لە سەرەتای مانگەیل ساڵ ١٩٢٦ لە كووتایی زمسان بوی و لە دەمە و سوویگ ك هیمان برۆ و ژن و منالەیلی لە شرینی خەوا بوین ٢٠ سەرباز تورك هاتنەئاوایەگەی برۆ هەسكی و پرسیار برۆ كردن، لە شوون ئەو پرسیار كردنە برۆ وەی جووره باس كردگە ئەرا ئحسان نوری و تگە: من لە ماڵەگەی خوەم لە بایەزید خەریك چای خواردن بویم كوره بویچكەگەم ك لە ئاراراتەوە هاتویگ ك ناوی (ئیلامی)یە، وە پەروشەوە هاتەلام و وت : باوە دەمەوسوو ٢٠ سەرباز هاتنە ئاوایەگە و هەواڵد پرسین و دایگم وتەپیان لە ئاوای نیە، خزمەتكارەگەمانیش هویر لەوە كرد نەك ئەسپەگەد بووەن سوار ئەسپەگە بوی و كەفتە غار، قەیریگ لە سەربازەیل كەفتنەشوونی ك منیش راسەوخۆ كەفتمەری و تەقەی چەن تفەنگیگ ژنەفتم، وەلی نەزانستم چەرویدا.

ئمجا منیش وتمەكورەگەم هەر ئیسە گلەو بخوە ئەرا ئاوای، دویای چگن كورەگەم لە دەروەچەگەوە روی كردمە قوبلەو وتم: خودای گەورا خوەد زانید من هویچ خراوە كارییگ وەرانوەر دەوڵەت نەكردمە و ئیسە توان دویرمەو بخەن ئەرا مەنفا، خودای گەورا بەس داوای ئەوە لەلید كەم ك دەسم برەسیگە چەكەگەم، دی هەرچی بووگ بیلا بووگ، وەی شیوە لە خودا لالكیامەوە.
ئمجا دویای ئەوەك لە شار دەرچیم لە بان (قۆتیس)ەوە رەسیمە (چایین)و پەس و پوڵەگەم لەو بنارە بوین و لە شوانەگەم پرسیم چەرویداگە؟ ئەویش وت : سەرباز هاتنەسە ئاوایەگە و لە وەختیگ پەیاد نەكردن چەن سەربازیگ وەل پیاگەیلدا كەفتنە جەنگەوە و سەربازەیل تورك چەن تەپەیگ گردن و دەوڵەت تورك رەسینە ئەو باوەرەك تویەنستنە گشت یاخیبویەیل لە بەین بووەن ، هەر لەوەر ئەوەیش سەربازەیل خوەیان كیشانەوە ئەرا (دۆگوبایەزید). دی ئەوە بوی شوورش ئارارات پەیا بوی.

ژنەیل مینگەنەر دونیا و کوردسان ڕووژتان موبارەك

باوگ کیاندوخت

ڕووژ هەیشت مارس یەکی لە خاوەنداری کردن هقووق ئایەمە و ئۆوەیشە ئەو بەشە لە جەمگای بەشەری، وە ناو ژن. زەمینەی وە دی هاتن ئەی ڕووژە لە ساڵ۱۸۷۵ بوی. لەو سەردەمیشە ك ژنەیل نیۆیۆرك لە ناوَ کارگای قوماش کار کردن و فرە لە ژێر فشاریون، لە یەی لاو کار کردن ئەرا وە دەس هاوردن، دەرامەدی و لە لای تریشەو فشار کار ماڵ خوەیان و منالْداری، دی تاقەتیان تا بوی ونەتویەنسن لە ژێر ئەی بارەیل گرانە کەمەر ڕاسەو بکەن، دەس کردن نارەزایەتی دەر کردن و کەفتنە ناو شەقامْ و خیاوانەیل شار، ئەی یەکەو گرتن ژنەیلە و ڕاپەرینە و خوەی نیشاندانیانە، ئەرا حکوومەت ئەو وەختەی ئەمرێکا، فرە گران هات. هە لەی بووتیشە، پۆلیسیش پەلامار جەماوەر دا و دەس کردە قەڵ و قام کردنێان. لە شوون ئەی کار دەسەجەمیە، خوەی بویە مەمەر یٚگ ، هەر ساڵ وە جووریگ ئەوشاریایٚ ژنەیل کووەو بوون تا هەقەیل خوەیان بتوان و لە تەمامی کارگا و کارخانەیل ك ژن لە ناوی کار کردن هەقەیل خوەیان بتوان و ئەرای تێکوشان بکەن و هەقەیل ترەکیش لە لوی(ئەی هەق کار کردنیانە) لە جەمگا بتوان و لە بی دەنگی چەن سەد ساڵەی خوەیان دەر چن و لە تووك بی زووانی دەر بان، لە نوو بەرگی تازە لە تاریخ خوەیان بەنەو، وە ڕێنسانسٚ ترەك وە پا بکەن. یە وەردەواموی تا لە هەیٚشت مارس ساڵ ۱۹۰۷ لە نوو ژنەیل(بدویرن) قوماش، ئەرا تواسن دا سات کار ڕووژانە ڕشیانە ناو کویچە و شەقام، ك ئەی جارەیشە پۆلیس وە تیٚژیٚ و توندیٚ تەمامەو سەرکوتیان کرد و فرە لیٚیانیش دەس وەسەر کرد و گرت. ئەی نارەزایەتیە تەنیا وە ژنەیل دویرن قوماش سنوور دارەو نەوی، وەلیانا فرە لە ژنەیل و هەتا پیٚیایل کارگەر و چینەیل ترەك جەمگا هاوریەو بوین و ئەرا سەنن هەق ژن وەل یەکا هاو هویرەو بوین. ئمجا لە ساڵ ۱۹۰۸ حزب سۆسیالیست ئەمریکا، دەس داگە دامەزرانن کۆمیتەی مللی ژنەیل، ئەرا بەشداری ژنەیل لە کەمپەین هەق دەنگدان ژن و لەی باوەتەو دەس وە کارەو بوین. هە لەو ساڵ ژنەیل دەرزی دویرن(دەسکرد) قوماش ئەرا وە دەس هاوردن هەق دەنگدان و نوا گرتن و قەیەخەی کار کردن منالەیل لە کارگایل، دەس کردنە خوەی نیشاندان و ڕشیانە ناو کویچە و شەقام. رویداگەیل ئەی ساڵ بویە مەمەر یەگ ساڵی دویای یە، یانی ساڵ ۱۹۰۹ ڕووژ هەیشت مارس بووگە یەکمین ڕووژ ژن لە تاریخ ژیان بەشەریٚ. ئەی ڕووژ ە وەرە وەرە بویە ڕووژێگ ئەرا وسان ژنەیل کارگەر لە وەرایٚوەر دەوڵەت و خاوەن کارەیل و سەرمایەدارەیل. ئویشە ئەرا وە دەس خسن و خاسەو کردن مەرجەیل کار کردن و وە هاوگامیش وەلیا، تواسن و وە دەس خسن هەقەیل ناو جەمگایان لە دونیای پیٚشەسازیٚ مۆدیرن. ئینگە هەر چەن ئەی ڕووژ موبارکە پا ناسەو ناو سەدساڵی عومر خوەی و وە ڕووژێگ پیرووز ناو لە لی بەن. ئیمەیشە وەی بووتەو یەکم ئەی ڕووژ وە تەمامی ژنەیل دونیا چوین عەیدی ناو نەیمە سەری و موبارەکبایی لە لیٚیان کەیم و لە خاڵ دویمیشی وە تایبەتی پیرووز بایی و موبارەك وەتن خوەمان ئاراستەی ژنەیل کورد ك داڵگ میلکان و وجاق نیشتمانن، وە گەرمی تەمامەو چوین عەیدی ئەرایان زانیمەیٚ و لە شوورش زهنیەتی و دەسلاٚتداری (ژرنتۆکراسی) وەلیانا هاوگام بویمن تا مینگەی هویری نوو دامەزرنیم و لە ئینگە فرە ترەك ئیهتمام بەیمنە هەقیان و پیٚیا و ژن باریمە هاوبەشێگ وەل یەکا، لە هەقەیل ژیان و هقووق بەشەر و نەیلیم وە ناو جنس یا ڕەگەز دویم ناو لە لیان بووریەید و لە چوارچیٚوەی دیوارەیل تەنگ و ترچ ماڵەیل و خیٚزان بەراوردیان نەگریم. خوەیان لە یەکم جار هەول بیەن وە هویرێگ تازەو لە سنوورەیل نریایٚ ئەرایان وە ڕووشنهویریەو گامی هویری و فکری ئەڵگرن. ئمجا گەی تیەیدە ئیمەیش(چوین پیٚیا) دەر ئەرایان واز بکەیم تا ئەڵگەردنەو ڕاسی ژن بوین خوەیان و وەلیان هاو گامەو بویمن و دەنگ خوەمان بخەیمە پەنای دەنگیان و هەولیش ئەرایان بەیم، تا وەرەو ناو جەمگای شارسانی ك خوەیان بەش فرە گەورای لە لیٚان، نەخش خوەیان خاس ترەك لە یەگ هەس وە جی بارن.

جومعە گەنجی ڕووشنهویر .. ژیانیگ چڕوپڕ و مردنیگ سەربەرزانە

گوڵ سوو

چیشت ئاسانیگ نیەکارناسیگ جەم کلتوور ئنسان بکاد وعومری هەلەبویچگیەو تا وەختی وەرحمەت خودا چوی وە نویسانن گوزەرانی کرد. و لەدریژەی ڕووژ ولەوەراوەر گشت لەبان دەس کاروەدەسەیلڕژێم لەناوچگ کوژیا.

جومعە گەنجی کلتوور ئنسانی گەورایگ هیشت ئەجی لەلیان پەخشەو کریاگەو لەلیان نویسیاگ نادیاریەو کەس نازانی هالەکوو؛ و باوەتەیل ئەدەبی و تاریخی و سیاسی و ڕووژنامەگەری فریەیگ نویسان. و فیشتر ئەو ساڵەیل شەکەتیەلەعومری لەبوار یا مەجال نویسانن ئەدەب گوزەرانی کرد جوور نویسانن داستان وداستانەیل کوڵ وداستانەیلیگ ئەرای مناڵەیل و وتارەیل سیاسی، هەمیش لەبوارەیل تاریخی و کلتووری ودینی فریەیگ نویسان. و لەلای ترەکەو فرەخوشی لەڕووژنامەگەری ئەهات، چوین یەلایەنگەورایگوی ئەرای حەرەکەت و چاڵاکەو کردن و نویسانن و پەخشەوکردن فکر ئازاد.

خەباتکەر و داستاننویس و ڕووژنامەنویس جومعە گەنجی لەساڵ (١٩٣٣) لەئاوایی بەحزانی لەداوان خێزان کەمدەس و فەقیریگ ك لەکشتوکاڵی کار ئەکردن ئیوەت و گەورا بوی و بری پیشەیل مەردمی یا شەعبییگ داشتن جوور پیشەسازی یا سناعەت ڕوین زەیتوون و سابوون. و هەلەو ئاواییەگەورا بوی ك خوەشی لەلی ئەهات و بری داستانەیل لەبانی و لەبان شوونەوارەیلی نویسان و خوەنین سەرەتایی یا ئبتدائییش لەتی خوەنی ودویاجاریش تە واو خوەنین ناوەندی یا متەوەستەلە شار مووسڵ کرد. وهەلەوەختیگ لەقوناغ یا مەرحەلەی ئعدادیە بویداهێنەری ومەوهیبەت نویسانن و وتارخوەنین یا ختابەلەلای گەوراوەو بوی . چوین لەو وەختەئەندامیگوی لەلوجنەیوتارخوەنین یا ختابەلەمەدەرسەگەی. و لەساڵ (١٩٥٣) تەواو خوەنین ئامادەیی یا ئعدادیەکرد و لەساڵ (١٩٥٤) دەس کرد وە نویسانن و پەخشەوکردن، دویاجاریش هەلەی ساڵەوەرەو خول یا دەورەی پەروردەیی یا تەربەوی چوی تا بید وە ماموستا، ئمجا ئەرای یەکم جار لەساڵ (١٩٥٦) لەمەدرەسەی ئبتدائییگ لەئاوایی باعەزرەکسەر وە قەزای شێخان بوی، دامەرزیا یا تعیین کریا. و خوەیشی لەپیشت دووەمەلەماموستایەیل ئێزیدی کلەو وەختەتەواو خوەنین کردن و تەخەرج کردن. وەحوکم کارکردن لەبری مەدرەسەیل لەقەزای سنجار وموسڵ نەقڵ کریا ئەرای دەرس دایین ویەهووکاریگوی تا فیشتر خەوەر بیاشتی وەمل ژیان گشتی مەردم وە تایبەت کەمدەسەیل یا فەقیرەیل لەلیان. و لەباعەزرەو سنجار بری داستانەیل کوڵ نویسان و لەفیشتر داستانەیلی وەسف ژینگەیلیان کرد تا نەقل دەرد ومەینەتی و سەختیەیل مەردم ئاوایی یا ریف لەکەمدەسەیل و ئەوانەگدویرەو خریانەو زوڵم لەلیان کریاگەبکاد. و فیشتر نویساننەیلی وەمل ئاوایەیل لەوەختیگ بوی مەردم شارەیل و سیاسەتمەدارەیلیان مەشغوولوین و ئەو کیش مەکیشەیل و جەنگەیل سیاسی و حزبی وکوودەتا یا ئنقلابەیل سەربازیە ك لەوڵاتەگەمان لەو وەختەروی دا. و تەرجەمەی هەم و غەم و زویخ و خوسەیل مەردم و واقع ژیان سەخت و شەکەتەکژیاییەنەلەو ماوەیلەئەرای کارەیل ئەدەبی خاسیگ کرد و هەمیشە فەخر و شانازی وە پی ئەکرد چوین وە جوور ئنسان و نویسەریگ ڕی ترەك یا چەکیگ لەوەراوەری نەوی تا ئەڵگریدەیو دیفاع وەمل مەزڵوومیەت ئەو هەمگەمەردمەبکردا بیجگ لەنویسانن وەمل ژیانیان و گەورا بوین قارەمانەیلیان و ئعتراف کردن و هەڵوست یا مەوقفەیل خاسیان.

شایەد چویینی و هەوەسی ئەرای نویسانن وەمل کەمدەسەیل وە وساینی لەشانیان وە شیوەی دیارییگ لەئاکام ئحساس و شعوور زاتی و ئەوەگ لەفکرەیل سیاسی ك داشتەیهاتید کداوا و ڕزگارکردن جفتیارەیل وە وازکردن بەندەگی یا عبوودیەتیان لەدەس دەرەبەگەیل یا ئقتاعیەیل لەوانەگزاڵ وسەیتەرەت کردوین وە مل بنەڕەت یا ئەساس ژیان لەئاوایی یا ریف ئەکرد. هەمیش لەنویساننەیل ڕووژنامەگەری وئەدەبی داوا وە یەکسانی کارگەرەیل و دایین حەقیان وەرفتار و تەعامل کردن وەلیان جوور باقی مەردم شارکرد.

جومعەگەنجی سیاسی زیرەك وتەمامیگوی دوژمنەیلی وەرژەهاوریەیلی شاهەتوین وەمل یە. و ئەرای یەکم جایش لەوەراوەر ملیشیایل حکوومەت مەلەکی وسا و زیندانی کریا و لەماوەی وەرژ لەوەختیگ وەرەو ڕزەیل حزب شیووعی چوی وهەلەماوەیجاهڵ جوانیی لەخەبات سیاسی بەشداری کرد و لەساڵ (١٩٦٣) وەرەو ڕزەیل پێشمەرگەچوی تا ئی جارەدیاری یا کەشف وەمل خەبات چەکداری لەوەراوەر ملهورەیل وحاکمەیل شەرخواز بکاد لە شوون یەك چەك یا سلاح نویسانن دژیان هویچ نەف وفایدەیگ نەیاشت. ئی خەباتکەرەمەقالەیل سیاسی فریەیگ پەخشەوکرد لەئەوەی ك دەسمیەت مللەت عیراق دا لەسەرکەفتنەیلی لەڕووژنامە(فتی العراق). و لەناونی ئەو هەمگەمەقالەیلیەمەقالەیگ لەژێر ناونیشان (لەکوویمن و لەکوو بویمن وچوین) یەتەئسیر گەورایگ داشت چوین ئی مەقالەنویسان هەر وەختی شوورش ١٤ تەمووز ساڵ ١٩٥٨ وەدی هات. و مەقالەیل فریەیگ لەڕووژنامەیکاروان و ڕی مللەت. و یەکیتی مللەت پەخشەوکرد ولەبوار یا مەجال ئەدەب و داستان کوڵ جەمیگ لەداستانەیل چاپ ئەرای کریا. و لەساڵ ١٩٨٥ لەلەری ماڵ یا دار ڕووشنویری مناڵەیل داستانەیل فریەیگ ئەرای مناڵەیل پەخشەوکرد .

جومعەگەنجی یەکمین ئەدیب کورد ئێزیدییگەك لەبوار یا مەجال داستان و داستانەیل کوڵ وداستانەیل مناڵەیل نویسان. و تا ئی ڕووژەیلمانەئەدیبی ترەك دیاری نەکریاس ك مومکنەرکابەری وەل گەنجی بکاد یا هەوڵ بدا لەنوای بید. و لەیەیش زیاتر ئەویژیمن گەنجی وە شیوەو ئسلووب ئەدەبی سادەو ئاسان و قویلی فکرەیلی ناسریا و گشت قارەمانەیلی لەکەمدەسەیل و فەقیرەیلوین و داستانەیل تازەلەبان ژینگەیانوی. و ئەو جەم ئاخریەلە بارەی دەرد و مەینەتی کەمدەسەیل و کەسەیل سادەوئاسانیگوی؛ چوین هەروەختی نەقل هەم وغەم ئەو کەمدەسەیلەئەکرد چمانی نەقل هەم وغەم ڕووڵەیل هووزەگەیئەکرد کتویش ئیجوورەزوڵم وئستغلال تەبەقییگ هاتن.

گەنجی لەمەکتەب ڕووژنامەنویسی ئەرای ڕووژنامەری مللەت لە شار مووسڵ ئەرای ماوەی دریژیگ کارکرد و بەحس و دراسەیل فریەیگ لەگۆڤار کلتوور مەردمی پەخشەوکرد و لەلیان دروست کردن یا سناعەسابوونوی لەبەعشیقە و چارەسەر یا علاج روحی لەلای ئێزیدیەیل و ئنجگ مەردمی یا شەعبی لەلای ئیزیدیەیل . هەمیش بەحس و دراسەیلیگ لە بان موهمترین جەژنەیل و رەسم و رسوومەیل دینی لەلای ئیزیدیەیل کرد. و کتاویگیش لەبان دینئێزیدی نویسان وەلی گومەوبوی و هویچکەوەچاو نەدیەیچوین هەر وەختی خێزانەگەیوەرەو کۆیەیل کوردستان دەرکریان فیشتر نویساننەیلی و دەسنویسەیلی گومەوبوین. وە وەل باقی پیاگەیل قارەمان و ئازا لەو کۆیەیلەخەبات کردن تا دیکتاتۆر لەناوچگ لەناوبووەن و ئەرای چەن جارییش زندانی کریا و لەئاخرییش قەیەخەکریا لەپەخشەوکردن یا نەشر وە سەبەب هویرەیل سیاسیی هەمیش قەیەخەو مەنع فرەتن ئەو هەمگەداستانەیلیەکریا. و لەساڵ ١٩٨٨ خێزانەگەیلەناوچەیبادینان وە تویش لەناوبردن دەسەجەمیگ لەئۆپەراسیۆن یا عملیەی ئەنفال بەدناو هاتن و لەناونیان ژنەگەیو هەرسێ ڕووڵەیلی و داڵگی و خۆشکەگەیو برارزالەیو داڵگیان بوی. لە شوون دەرکردنیان لەئاوایی بەحزانی وەرەو کۆیەیل کوردستان بەرز و دویاجاریش لەشوون یەدام ودەزگای ئەمن وئستخبارات لەشار مووسڵ کل کردن لە شوونی و فریەیش ئەزیەتی دان وکوشتنەی تا وە تویش قەیران یا ئەزمەیدڵ هات وەی جوورەدڵ ئی چەم ڕووشنهویری و فکریەوەمل دایین و پیشکەش کردن لەڕووژ ١٨ مانگ ١٠ ساڵ ١٩٨٦ وساوەوەرحمەت خۆدا چوی. و ئەو لەش پاکیەلەو شوونەوەدی هات لەئاوایی بەحزانی دەفن کریا.

کاریگەری تیرۆر لەبان ئابووری

هاشم کوجر

تیرۆر یەکیگ لەخەتەر ناکترین دیاردەیل و کیشەیل کوومەڵگای ئنسانی لەی وەختەسەك خەتەر ئەی دیاردەی خراوەوەشیوەی راستەوخۆ یا موباشر ها لە بان هاووڵاتیەیل و کوومەڵگا وە شیوەی گشتی و لەخراویەیل ئەی دیاردەبی پویلی و ورسگی ئنسانەیل فرەتریگ لەجەهانەو یەکیگ لەخەتەرناکترین سەبەبیل کاریگەری نایەن لە بان ئابووری نیشتمانییەو یەکیگ لەئامانج یا هەدەفیل تیرۆریستەیل زەرەد رەسانن وەئابوورییەوەی خاترەك ئەی بوار یا مەجالەگرنگی فرەیگ ئەرا پیك کەفتن و ژیان کوومەڵگا دیریگ و لەریگەی رمانن ئابووری یەك کوومەڵگا تیرۆریستەیل تویەنن نوای ریگەی پیشکەفتن و دامەزرانن و گەشەپیا کردن وڵات بگرن ئەوەیش لەریگەی دەس وەشانن وەرەو تەیارەخانەیل و بنایەیل و ریلەیل شەمەندەفەر و پالاوگایەیل و بنایەیل حکوومەتی و هەمیش دەس وەشانن وەرەو لایەنەیل گەشت وگوزاری لەوڵاتەیل گەشتیاری ك وەی کاریانەترس خەنەدڵ ئەو کەسیلەتوان وەرەو ئەو وڵاتەیلەسەفەر بکەن. عیراقیش لەی چەن ساڵ دویاخرەزەرەدەیل فرەیگ لەلایەن تیرۆر رەسیەئابووری و تیرۆریستەیل بریگ لەوزارەتەیل و پیڵەیل و ریەیل و پالاوگایەیل نەفت تەقانن هاووڵاتیەیل فرەیگ کوشتن و تەنیا ئامانج یا هەدەف لەی کارەیل خراوکارانەزەرەد رەسانن وەئابووری وڵات بوی. ئەی کردەوەیل ویران کەرانەوەشیوەیل ناراستەوخۆیگ لەبان ئابووری وڵات کاریگەری نەیگ وەجووریگ دەوڵەت ناچارەو بوود دارایەیل فرەیگ خەرج بکەیگ ئەرا جەنگ وەل تیرۆریست جوور تیکەڵەو بوین جایل جوانەیل فرەیگ وەل دەسگایل ئەمنی و سەربازی ئەرا دفاع لەوڵاتیان لەوەراوەر کوومەڵەیل تیرۆریستی. وەخاتر ئەی پرووسەیل تیرۆریستیەدوینیمن ك کردەوەیل دزین و گەناتەکاری ئابووری و ئیداری لەوەزارەتەیل فرەیگ وەتایبەت وەزارەتەیل دارایی و بازەرگانی و هەمیش بردن دارایەیل وڵات ئەرا دەیشت زیایەو بوود ك وەشیوەی خراویگ لە بان ئابووری نیشتمان کاریگەری نەیگ. لەگەنترین خەتەرەیل ئابووری تیرۆریستی یەسەك وڵات شمارەی فرەیگ لەجایل جوانەیل خوەی لەدەس دەیگ ك تویەنن دەسمییەت بیەن ئەرا پیشخستن و گەشەداین وڵات وەئەو جوانەیلەك لەدەزگایل ئەمنی وەئامانج وسیان لەوەراوەر تیرۆر دەس وەکار بوینەدەوڵەت تویەنیگ لەتوانایەیلیگ لەبوار یا مەجالەیل ترەکیگ ك بوونەبایس پیشکەفتن و گەشەپەیا کردنی ئستفادەبکەیگ و لەجی ئەوەگ ئەی دارایەیلەئەرا وسیان لەوەراوەر تیرۆر و لەناو بردنی وەکار بووەن تویەنن لەگەشەپیا کردن کوومەڵگا و پیشخستن زانست و تەکنۆلۆجیا و نەخوەشخانەیل و کارەبا و ئاو پرووسەیل ئاوادانی ترەك سەرمایەگوزاری بکەن.

سەقامگیری ئەمنی و سیاسی یەکیگ لەگرنگترین بنەوایل سەرەکی ئەرا گەشەپیا کردن ئابوورییەوەبی زامن کردن ئەمن گەشەپیا کردنیگ وجوود نەیریگ.

وەتاڵاندنی سامان نەتەوەیی

هێمن محەمەد

لەی وڵات ئیمە هەرچەنی خاوەن سامان فرەی سروشتییم و شوونیگ جوگرافی فرە گرنگ یا موهم دیریم لە روی سیاسی و ئابووریەوە، هەر یەیش لەیوا کردگە بویمنە خاوەن ئابووری فرە بتەویگ و هەر لەوەر ئی هووکارە لەیوا لە لیمان هاتگە وە تەواوی پشت وەسامانەیل سروشتی بووەسیم و هەوڵداینمان ئەرا چشتەیل تر فەراموش بکەیم و

وەردەوام حەز بکەیم مەردمان بیگانە چشت ئەرامان بکەن و ئیمەیش لەوەرانوەر ئەو کارەیلە پویل بەیم وەو شیوە ك ئەوان توان. لە یەیش زیاتر ئەوەسە ئی رەفتارە ئەرامان بویەسە کلتوور ك مەردم بیگانە کار ئەرامان ئەنجام بیەن وەرانوەر سامانەیل سروشتیمان.

ئیمە لەیرا نیەتوایم باس هووکارەیل دروسبوین ئی کلتوورە بکەیم لەوەر کەمتەرخەمی گشتلایەنی و لایەنەیل پەیوەندیدار و لەوەر کیشەی سیاسی و نەتەوەیی و کزی دەسلات وەریەوبردن و رووشنهویری کوومەڵگا و چشتەیل تر، بەڵکوو توایم باس وە کارهاوردن وەسیلەیل سادەو گەورایەیل بکەیم، لەوەر ئەوە ئیمە وڵاتیگیم گشت ئەو وەسیلەیلە ك تیەریمنە یان بایەسە تا لە کار کەفیگ کار وە پیان بکەیم و خوەمان هووکارەی خاسەو کردنیان بویمن، چوینکە ئەوە نە لە خاسەو کردن ئەو وەسیلەیلە نەف وەرگریم یەکسانەوە و قانجازە ك ئەو وەسیلەوە تازەیی سەندیمەنەو بەعزە جاریگ زیاتریش.

ئەرا نموونە: وەختیگ توایدبچید و دەزگایگ یا وەسیلەیگ یا بەشیگ لەلی سینید، دوینید ئەرا ماوەی فرەیگ یا ماوەی کەمیگ کار ئەکا و دویاخر لەکار کەفیگ، ئمجا وەداخەوە لەی وڵات ئیمە یەکسەر ئەو دەزگا یا وەسیلە فرەی دەیمن و یەکیگ تازەتر سینیمن و نیەتویەنیم جاریگ تر قانجاز لەلی بکەیم یا خاسیەو بکەیم لەوەر نەوین دەزگای تایبەت یا کەسەیل شارەزا، وەلی ئەگەر بایگ و حکوومەت پلان پوختیگ پەیرەو بکا وە شیوەیگ ك پشتگیری کەسەیل شارەزا بکا لە مەیدانەیل جیاجیا و تەنانەت هەرچەنی ئەو کەسەیلیشە فەرمانبەر حکوومەتیش نەون و پشتگیری خاس دەزگایەیل خاسەوکردن ئەو وەسیلەیل جیاجیا بکا، ئەوەبیگومان وڵاتەگەمان لەچەن رووییگەوەنەفدار بووگ لەخاسەو کردن ئەو وەسیلەیلە.

وەل ئەوەیشا ئەگەر بایگ و دەزگایەیل خاسەوکردن (تصلیح) فرە بوون و گەشە بکەن، ئەوە مەردمان فرەیگ کار لەتی کەن، یەیش بووگە سەبەب فرە بوین دەرفەت کارکردن و تا رادەیگ بیکاری و دەسبەتاڵی لە وڵات کەمترەو ئەکا، بیجگە ئەوەیش قانجازیگ تر کار خاسەوکردن بووگە پشتگیری بتەویگ ئەرا ئەوەك وڵاتەگەمان لە ئایندە بووگە وڵاتیگ دروسکەر یا دانەرن یەیش لە ئەنجام پەرەوەپیداین دەزگایەیل خاسەوکردن بووگە سەبەب دروسبوین کەسەیل پسپۆر و شارەزا لە مەیدانەیل جیاجیا لە ئەنجام مەشقکردن فرە و دروسبوین زانیاری تەواو لە بان ئەو دەزگایەیلەو دی سامان فرەی ئابووریمانیش لە دەس نیەیم ك ئیسە خەرجی یەکجار فرەیگ لەو مەیدانەوە دەیمنە تاڵان، وە تایبەت لە دەزگایەیل حکوومەت ئەو جوورە رەفتارە باوە هەر وەسیلە و چشتەیلیگ تر لە کار بکەفیگ یەکسەر فرەی دەن شوونیگ و دویاخر وە پویل فرەیگ لەوە تازەتر سینن، ك بیگومان یەیش دژ قانوون و رینمایەیل ئابووری و داراییە.

وەختە بمرم لە تیەنێ

عەلی ئولفەتی

زوون لەوەر خرخاڵ لە دەس گوڵێ ها بان سەروەنێ
ماشتەێ لە مەخمەڵ کردەوەر خوەزیەو وە حاڵ خاوەنێ
سقانم میل سورمەدان، چەوم وە سورمەێ قەێ چەوێ
مانی نەقاشی کردیە، گوڵەیڵ نەخش داوەنێ
برام بوودن وە نەزر ئەو مانگەشەویل سوخمەیە
وە لەرزەلەرز سوخمەگەی نازار پەسا مەشکە ژەنێ
ئێ بوو شەماڵە چوی خوشە، بوو کام خودا لایق دیە؟
هەم کام پەریخانە خودا لە سەر پەسا لەچگ کەنێ؟
سووفی لە دیندەرچی منم، پیتەخەنەێ خاس و گەنم
بەو لار و لەنجە دی بەسە، دی کەم بکە بزگەخەنێ
سەر ئەو ڕێەگە لێم گردیەو، پا ناسە ناو کانی سەراو
نازار ت پات زویتر بشوور، وەختە م بمرم لە تیەنێ

منم کوردم

خەیزی ناو کەل   گاز و ئەژدەر
ها لە میشتم   دەن لە سەر و
قورسی باری   ناوی شان و
هەزاران ساڵ   سینە و پیشتم
شارستانیەت   لە پا نەکەفتمە هیمان و
ها لە خیشتم   هە ئویشم:
سەدان سەدەس   منم کوردم
لە چوار باڵە و   ئەی دنیای نوو
گورز و تیر و   ئەی ئویە گیشتی
تیخ وخەنجەر   برا و خوەیشکەیلی
تووپ و تەیارە و   هاوپیشتم

جەرگ سوزیای

کامل جەمیل بەگ

جاری خوەم جەرگم جەرگم سوزانی
وە ژان دڵم ، بەس خودا زانی
وەتم گەورە بوید ، نەك وە تەمای بەر
بەشكوو ئەرای خوەد بگریدن سەمەر
هەنای گەورە بوید سەمەر گردیدن
نیەزانم ماسەد ، تاگەر مردیدن
وەلی لەدڵم رووڵە مایەسەد
خوەم هەر وە تەنیا بوومە گشت کەسد
نە وەخت سەفەردە نە وەخت واوەیلیم
دەرد شوینەگەد بکەفیگەو لیم
رووڵە شەبابم ، تازە سویرەگەم

بەو بنوور هەناس ، نەما هویرەگەم
جەرگم راد سوزیەیگ ، دەقە وە دەقە
خواردنم بووگە بەس نانە رەقە
بەس جاری ترەك بایدەو بوینمەد
حاڵم فرووشم ، رووڵە سینمەد
قەت هویرەو نەکەی لە هویرەو بەمەد
هەر هایدە هویرم تا رووژ ئەبەد
شەرتە بنویسم تا ماگە هووشم
قسەی هویچ کەسی نەچووگەو گووشم
قەڵەم نەمینیگ ، وە زوان راد ئویشم
ئەر زوان وشکەو بوو لە خوین راد کیشم

بوڵبوڵ گولزار عشقم

تەکین

بوڵبوڵ گولزار عشقم باڵ پەروازم نیە
تا لە سووز دڵ بناڵم کەس هەم ئاوازم نیە
ڕەنجە لە خار فراقم ڕاحەتی بەخشم كوو

وەهار یاد تو

بەهمەن قەرەداغی

زمسانە رووژە و
واروەی دڵ تەنی
گیرانی یە دانە دانە
دەلاقەگان شاییم
نە شیوەی خوەری پەیا
نە با نجەی ك قەتار هەوری بوونم
تەنیا لەی گشتە سییەیی وسیەم و ستەمە
وەهار یاد تونە ك توینیگە وە
یەخگەل تەنیایی و دڵتەنی و بی کەسییم
ڕاسی چە دو تەنیا دو ڕووژ
م بوومە فەرهادت
شیرین گشتی شیعرەگانم

ئارەزوو دار وساڵم یار تەننازم نیە
دردەدارم ڕی وە کوو بەم تا کە دەردم چارە کەن
ڕاز دل ئەفشا وە کی کەم چوینکە هەمڕازم نیە
بردیە تا دڵ و دەستم عەقڵ و هووشم چی لە سەر
لەو چاو مەخموورە مەستم مەیل بەگمازم نیە
دەرد عشقی ها لە گیانم تاقەت و سەورم نەمن
سووز دڵ دیری بەیانم حاجەت سازم نیە
لەو روخ گوڵگوون دیری حەسرەت ماچی دڵم
بەس کە روی نەرمم خودایا تاو ئبرازم نیە
یا وە وەسڵی زندگی کەم یا لە هجرانی مرم
غەیر یە چشتی ترەك ئەنجام و ئاغازم نیە
حافز کوردی زوانم شعر من بورها نمە
شار کرماشان عەزیزان کەم لە شیرازم نیە
شعر کوردی هەر یەسە ئەر خاسە تەمکین یا خەراو
دی لەیە بەتر چە بویشم سحر و ئعجازم نیە

وە شەن بوواره

وە شەن وەشەن دوواری
دوواره
وەهار و گورانی بوڵبوڵ و خورەی ئاو
سەوز دوو
دوواره سەوزی
سایەی وە ناو گلارەی چەوم سەوز کەی
دوواره دار شیعرم وە بەر دنیشی
یەخ زوانم ئەودوگەوە
منیش وەك قەلاَ و بایەقوش
نووەی باڵەو گرتنم دوو
تووەنم رای دڵم
رای بالاَی تو
رای پینەی دەس پڕ لە ورسگم
رای تەنیایی تیەڵ کەوتر
رای غەریوی پەڕپوولەی باڵ شکیاگم
شیعرم وە شایی باڵەو بەم
دوواره ڕووشنایی تەقە دەی لە شیشەی
پەنجەرەم
ئاوینە و ڕووشنایی دوونە میمانم
تیەنگ وە شەن وەهارم
با بچمە وە ناو هسار
دڵم ئەڵخەم لە ژیر ئەی وە شەن و وەهارە
با بچم
خوا را خەوەرمەو کردیت
چە دوو
ڕاسی دوواره دوو
ڕووژی م بوونم وە شەن وە شەن
وە شەن دوواری
وە شەن بوواره
وە شەن بوواره

زووان كوردی وەرجلە ئیسلام

ئا: ئاستیاك ڕووژهەڵات

وەختی لە زووان كوردی باس تیەیدەو مەیان، مەبەس زووانیگە ك كورد ئینگە وە پێ قسیە كەن. بڕیگ لە زوواناسەیل و خوەرهەڵاتناسەیل ئۆروپی ك وەل زووان كوردیا دووس بوینەسەو، فێشتر زانینیان وە فۆرم گێشتی یا تایبەت هاوردنە و وەتنە : ئەی زووانە لە ڕزار زووانەیل هیندۆئۆروپی و بنەماڵەیل هیندۆئیرانیە و لە ناو زووانەیل ئیرانیە و وەل زووان فارسییا قەومی نزیكی دێرن.

ئینگە ئەی پرسە ئەرامان دروس بووت ك زووان كوردی چوین وە دی هاتیە؟ ئاشكارە ك زووان هەر زاگە و نیشتمانی زووان نیشەجێیەیل ئەورەسە، ئەگەر ڕویداگەیل تاریخ مایەی دروس بوین و ئاڵشت ڕەگەزی و چینی نەوینە، ئەو زووانە هەر زووان نیشەجێیەیل كوێنەی ئەو سەرزەمینەسە. وە چەواشەیشەو ئەی باوەتیشە ڕاسە. ئینگە بایمن بوینیم ئەی باسە لە باوەت زووان كوردی چوین ئەو ڕاس كەید؟

سەرزەمینی ك وە ناو كوردسان ناو ی بەن و كورد لە ناوی نیشتنە، جای پەیا كردن لەشەیل فۆسیل(متحجرات) بوی ئایەمەیل گەورە. ئەی سوخانەیلە ك لە"شانیدەر" دوینیانەسەو، فرە گرنگ یا موهیمن. ئەرایەگ، یەكم جار دویامەنەی ئایەم دەوران كوچگین(حجری) - ٦٠ هەزار ساڵ وەر لە ئینگە لە عیراق ماوە گرتنە، دینەسەو.(ت.باقر-١٩٧٣)

٦٠هەزار ساڵ وەرجلە ئینگە لەی جێیە ك ئینگە وە پێ ئویشن كوردسان، هەم ئاوادان و جی مەنن و پەنای مەردمەیلی بویە ك زووانێگیش ئەرا قسیە كردن داشتنە، وەلی لەور وەگ قسیە كردن لە باوەت ئەی زووان كار زانایل گەورناس یا ئاركۆلۆجیستە، لەی ڕاساییشە وەل سویەرەو بوین لیسك خوەر ٥٧٢٠٠ ساڵ وە باڵەیل زەمان و چێین ڕووژەیل، خوەمان كیشیمنەو نوا و دەورانی ڕەسیم ك، قەومەیل ماد؛ خوەیان لە ئیران ئینگە و خوەرئاوای ئاسیا ڕەسنن و وەل چین و ڕەگەزەیل خۆژیایی، لۆلۆ، گاتی، كاسی،(خۆری یا هۆری) ك لە پاچەیل ئەو لای كویەیل زاگرۆس ژیان كردنە و تا ئەنازەیگیش ژیان خوەیان خاسەو كردوین، جومهووری یا شارسانی كەم تا فرەی پێشكەفتیگ دامەرزانن و دروس كردن روی وە روی بوین.

ماد لە ماوەی ٢٠٠ ساڵ دەفتەر تەمام حكوومەتەیل لە یەك پێچن و لە ساڵ ٦١٢ وەرجلە وە دونیا هاتن مەسیح ئیمپراتۆری گەورای ماد بنیای نان و وەی جوورە زووان ماد بویە زووان ڕەسمی. لەو وەختە تا سەردەم بڵاوەو بوین ئیسلام لە كوردسان، ك تا ئینگە چواردە سەدە گوزەیشتیە. لەی ماوەی درێژە سەرزەمین ماد گەورا و بویچگ و سەرزەمینەیل ترەكیش ك وە ئەی سەرزەمینە چەسپیانە، لە باوەت لەشكری و سیاسی فرە دەس وە دەس بوینە. قووەت سیاسی وە دەس كەسەیل جوورواجووریگ كەفتیە، ك زووان وانە وەل زووان مادا جیاواز بویە. هەر حكوومەتی هەم ك هاتیەسە روی كار، زووان خوەی وە زووان ڕەسمی وە ئەی سەرزەمینە وە زوور خوەیان چەسپانەسە سەر مەردمان ئەی شوونە. لە بارووەزع و حاڵ ئەو ڕووژگارە، ك تەمامی دامەرزیایل جەمگا و كوومەڵگای كەمرەنگەو بویەو و روی لە كوورەو بوین نایە. ئەی جی وەجی بویینە دەسڵات نیەتویەنێد لە كاریگەری یا تەئسیر ناین وە ئەی بنیاتەیلە بنەیدەیەو لا. تاریخ، بڕیگ ڕویداگەیل لە ناو خوەی نویساس ك درێژی، دەسڵات سیاسی وە یەی سەرزەمین، ئاڵشت بوین چین و ڕەگەز ریشەیی و ڕاسەوكردن زووان لە ئەو سەرزەمینە بایس بویە. ئمڕوو شوونپای كاریگەر جی وەجی بوین دەسڵات لە خوەرهەڵات قەڵمرەو ئیمپراتۆری ماد وە رووشنی دیارە و تویەنیم بوینیمەی. وە چەواشەوە و لە بەشی لە خوەرئاوای سەرزەمین ماد، ئەو بنیایەیلە هەر ئەو جوورە مەننە و دەس نەخواردنە.

فرە لە تاریخناسەیل وەناوبانگ وە یە باوەڕ كەن، كورد ئمڕوو نەوەیل ماد دویەكەن. ئەگەر كورد نەوەی ماد نەون، ئمجا چە هاتیە وە سەر نەتەوەی ئەی قەرە كویەنە و دەسڵاتدار و ئەی هەمگە خێڵ و هووز و تایفە و قەبیلە و تیرەیل جوورواجوور كوردە ك وە یەی زووان ئیرانی و جیا لە زووانەیل ترەك ئیران قسیە كەن، لە كوو هاتنە؟(مینۆرسكی١٩٧٣)

ئمڕوو نیشتەجییەیل ئەی بەش لە مادسان كوێنە، كوردن ك نەوەیل میدی یا ماد وە هساو تیەن. وە ڕاسی وەر لەوەگ بویشیمن زووان كوردی هە لە بنەڕەتەو دویایی جیق دان و باڵ و پەڕ گرتن و كامیل بوین زووان مادیە؛ تویەنیمن وە جوور تریش ڕای بەیمن؛ بێگومان، نەخەیر! ئەرا یەگ تەمامی بەڵگە و سەنەدەیل تاریخی ك زانایەیل - تەنیا وە مەبەس كار زانین- شییەو كردن و ئانالیز و لەیەكەودان كردنە؛ تا ئینگە ئەی ڕاسییە ڕووشن و ئاشكار كردنە؛ زووان كوردی ئمڕوو پاشمەنە و نیشانەی وە كەماڵ ڕەسین زووان مادی دویەكە لە ناو خوەی دێری. هەر ئەو جوورەگ زانیم، زووان یەی سۆژە یا باوەتی سۆسیالیتە یا جەمگاییە ك وە ئەساس چوارچێوەی دیاری خوەی ئاڵشت كەید؛ كامیلەو بوود و گوڕ گرید و لە ڕی كامیلەو بوین خوەیشی لە زووانەیل ترەك كاریگەری یا تەئسیر قەبووڵ كەید؛ وە خوەیشی كاریگەری ئەو بان ئەو زووانەیلە نەی و جارێگیش لە بگیر و بووەن خوەی لە ناو چوود و مری. زووان مادیش لە ئەی چوارچێوە ك هاوردیمن، جیاواز نیە و لە تەمامی زووانەیل ك وە پێشتیوانی قووەت سیاسی لە قەڵەمڕەو ماد زووان ڕەسمی بوینە، تەئسیر گرتنە

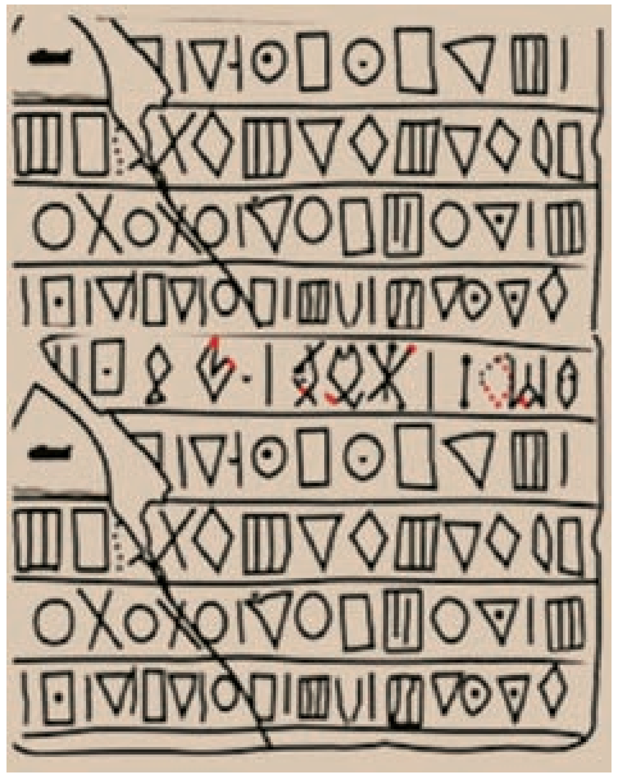

و تەئسیریش نانە و تا ئمڕوویش وە زنێ مەننە. وە تایبەت زووان پارتی(فارسی: پەهلەوی ئەشكانی)، ك وە ڕای زووانناسەیل وەل زووان مادا لە ڕزار زووانەیل باكوور خوەرهەڵات، لە بنەماڵەی زووان ئیرانی جی گرن؛ فرەتر لە زووانەیل ترەك وە زووان مادی تەئسیر نانە و ئمڕوو شوون پای ئەی تەئسیرەیلە لە زاراوەی ئایینی زووان كورد، كەفێدە وەر چەو و دوینیەێد.

هاوزەمان وەل ڕمیان و لەناوچێن ئیمپراتۆری ساسانی و بڵاوەو بوین ئیسلام لە كوردسان، وسانیگ نوو ئەرا زووان كوردی وە دی هات - لەجای ترەك باسی كەیم- تەنیا كێشە ها لەیرە ئیمە لە زووان مادی لە دویاییەیل دەورەی ساسانی بەڵگەی نویسیای لە دەس نەیریم تا وە مویشكافیەو لە باوەتی ڕای و باوەڕ خوەمان باریمە زووان. وەلی ئەی باوەتە نیەودە سەبەب وە ك نەتویەنیم بویشیمن: ئەی زووانە لە ئەو زەمانە زووان مادی بویە. وە نسبەی زووان ئەو سەردەمە ك وە پێ نویسیایە و وەتنە، لە دەوران دەسڵاتداری ئیمپراتۆری، لە درێژی ١٣٠٠ ساڵ دەس نەخواردگەو وە دەژ مەنیەسەی. وە ئەی نسبەیشە ك زووان پارسی پێشكەفتیە و وە زووان دەری/ پارسیك هاتیەسە جای و ئامادەبوین و تەوانای یە گرتیە ك زووان پارسی ئینگە لە لی جیاوەو بووت؛ وە ئەی نەتیجە ڕەسین زوییە تویەنیم بویشیم : زووان مادی هەم پێشكەفتیە و ئەی ئاڵشت بوین و گۆڕیانە، دەس بردیەسە ناوی، زووان كوردی لە لی كەفتیەسەو دەیشت.

هیمان نیمەی یەكم سەدەی ٧ زایینی ئەو سەر نەچوید، ئایین ئیسلام و لەشكر موسەڵمان وە قەڵمرەو ساسانی رەقنە كرد و پێشت چەن ساڵ باعیس ڕماننی بوی. بڵاوەو بوین ئیسلام لە بەشێگ لەی ئیمپراتۆریە لە هەر سویك و وەریگەو بنووریمە پێ، دەوران تازەی لە ژیان مادی و مەعنەوی ئەرا مەردم وەل خوەیا هاورد. تەوانای سیاسی وەرین ك وە چوارچێوەی جەبری و جیاوەو بوین و نفاق بینای نریاوید، جی خوەی دایە گەورا زووریگ ك لە سەر بنەمای(وأمرهم شوری بينهم) دامەزریا و دروس بوی، دی دین زەردەشت، ك مۆغەیل ئەرا بەرەژوەندی خوەیان و خاوەنەیل زوور چەفتیەو كردوین، باوش خوەی واز كرد ئەرا دین تازەی. ئەی دین تازە دڵبەری بوی ك عەرەب بەدوو و پادشایی قسیسانی ناگان لە وەرایەوەر یەك. لە نوورسن زووانیشەو ئاڤێستا، ئەوەیشە ئاڤێستای ك وەر لە ١٣ سەدە بویە، تەئسیر قویلی لە بان مەردم و زووانیان داشتیە، خوەی كیشایەودویا و ئەی ئەرك یا واجبە ئەرا قورئان و زووان قورئانی وە جی هیشت.

دین ئیسلام بڕیگ ئەرك و فەرزەیل وەل خوەیا دێرێد، موسەڵمانەیل بایەسە ئەوانە هە چوین زەروورەت دینی وە جای بارن. ئەی ئەركە لە دین وەرین(زەردەشت) نەویە و لەی باوەتەو، مەردم بایەتە ناوەیل ئەی جوورە فرەزەیلی، لە زووانی نوو بگرتان. هەر ئەو جوورەگ دوینیم ك گرتنە و ئینگەیش وە كاری تیەرن.

زووان دینی نوو دەنگەیلی وەل خوەیا هاورد ك لە زووانەیل ئیران نەدوینیانە، لە یە گومانی نیە ك كوردی یا فارسی هاودەوران وەل دەورەی ئیسلامیا بویە. تا ماوەی لە وە زووان هاوردن و وەتن بڕیگ لە دەنگەیل، هە چوین عەرەبەیل، نەتویەنسنە بارنانە زووان. فارسەیل و فرەی لە نەتەوەیل موسەڵمان ترەك، هیمانیش هەم

رووشنهویری

نیەتویەنن چوین عەرەبەیل ئەی دەنگەیلە بچرن یان بارنانە زووان. وەلی بریگ لە شێوەزاراوەیل زووان کوردی، بێجگە دەنگ/ چ :dh/ ئەی دویای دەنگەیل وە خاسی تیەرنانە زووان. وە جووریگ ئەی دەنگەیلە وە دەنگەیلی لە دەنگ ئەو زاراوە گوورانە. ئاڵشتکردن و گووران‌ن هە وەیە تەمام نیەود، بەڵکوو بر ترەکیش لەی دەنگەیلە ک هان وەل پیت و یا حەرف بریگ لە واژەیل چوین(ک/K) یا (گ/G) کوردی وە پیت /ق:q/ عەرەبی و دەنگ زووانی ئەی دین تازە هاوردیەسە کوردسان و جی وە جی بوینەو جی گرتنە. کوڵ و کولۆر یەگ: بلاوەو بوین ئیسلام لە بەشێگ لە قەڵمرەویی ساسانی، دەفتەر دەوران پێشکەفتن زووانەیل ئیران لویلیداو و تا یەک دو سەدەیش پێشت هاتن ئیسلام، زووان عەرەبی، زووان وە کارهاوردن و قسیە و دەنگ ئایین نوو بوی. وە جیاڵی زووان پەهلەوی، عەرەبی وە زووان رەسمی، دینی و وەتن کاروەدەسەیل و حاکمەیل سیاسی ئەڵگەردیا. وەلی دویای یەیشە دەوران تازەی ئەرا لە نوو جیقدان و گور گرتن ئەی زووانەیلە(ئاری)، دەس وە پێ کرد.

گومان لە یە نیە ک زووانەیل مەڵوەن بەشەیل سەرزەمینە نووموسەڵمانە لە رەونەق خوەیان نەکەفتن؟. ئەرا یەگ زووان دیالۆگ مەردم بوی، گور گرتن و کامیل بوین خوەی لە هەڵومەرج تازەی ک هاتویگەو نوای، لە سەرا خوەی داگرت. لە ورایوەر یەگ وسان و تویلەو بوین، زووانەیل ئیرانی تا دویای دەورەی ساسانی و سەرەتای ئاشکارا بوین ئیسلام. وەتنەیلی، لە ناو خوەی و لە هەڵومەرجیگ تازە و دەورەیگیش نوو، وە جووروراجووری ئەی زووانەیلە لە خوەرهەڵات ئیران بویە مەمەر یەگ زووان تازەی(فارسی نوو) پەیا بووت، دە خوەرئاوایش (کوردی) بایگە دی. هەر کامیان شمارەی زاراوە و بن زاراوە دێرن. دویای بلاوەو بوین ئیسلام، فارسی نوو، زاراوەی بوی ک لە بنەمای ریشەیل فرە کوێنەی خوەی وەل زاراوەیل ترەکا ئامیختە بوی و ئەی ئامیختەبوینە هەتا وەر لە دەوران ساسانییەیل دەس وە پێ کردویگ. فارس لە کورد ئەرا زینگەو بوین زووان خوەیان سوود وەرگرتن. ئمجا کەفتنە جموجویل و دەس کردن وە نویسان کتاو. دیارە ک کتاو شاهنامەی أبو منصوری - کە خوەی لە ناو چێییە و تەنیا پەیشرووێگ لە لی ها لە وەر دەس – ئەگەر تەنیا کتاو نەود، کوێنەترین کتاوە، وە زووان فارسی نویسیاس(٣٤٦ کووچی- ٩٢٧ زایینی) و لە نابوودی و لەناوچیێن لە ئەمانویە. کوێنەترین بەڵگە یا سەنەد دەسنویس کوردی دەورەی نوو چوارینە یا دو بەیتییەیل بابا تاهیر عوریانە، ک سەرەتای سەدەی یانزەی زایینی لە هەمەدان ئینگە – هگمەتانە، پایتەخت ماد - وە زاراوەی باشووری، وەتیایە. ئەی چوارینەیلە – بێ وەگ ئامانج یا هەدەفی ئەرا نزیکەو کردن زووانیان وە فارسی گرتویگە وەر- تا رادەی ئاڵشتیان کریاس. وە سەر یەوەو، لە یەگ بابا تاهیر چوارینەیل خوەی وە شێوەی فۆڵکلوری- لە ئەو دەور وە ناونیشان فەهلەوی(پەهلەوی، فەهلەویات یا پەهلەویات) ناسیاس - وەتیەسان، هویچ جی گومانیگ نیە.

ئەرا فێشتر ناسین فەهلەوی تویەنیم وەتنەیل دوکتۆر موعین چوین بەڵگە و سەنەد پێشت وە پێیان بووەسیم، ک ئویشی: پەهلەوی،"فەهلەوی مەر": ٣٠٠٠ گورانی وەتیایە وە یەکی لە زووانەیل وڵات ئیران(جیا لە زووان وەتن و رەسمی) وە یەی وەزن لە وەزنەیل عەرووزی یا وەزنی برگەسازی وەتیایە و بەشێگ لە وانە لە قاڵب دو بەیتیێن. پەهلەوی یا پەهلەویات وە وەزنی تایبەت و چوین گورانی خوەنیەید و جاریگیش وە پەهلەوی و بازی جاریش ئەورامە، ئەورامەن و ئەورامەنانیان وەتیە. ئەورامەن(ئەورامەنان) وەزنی کوێنەس لە مۆسیقا و هە چوین بەحر هەزج موسەددەسە ک لەجێی وە پێ فەهلەویات وەتنە. شایەد ئەرا گرتن ئەی باوەتە ک، ئۆرمەنان، هە ئەو جوورەی فارسی(هەورامەنان) کوردیە و وەل واژەی(هەورامان) یەکێگە، زامەت فرەی نیەتواید. هەورامەنان - هەورامانا = هور = ئامان(هاتنە) = ئان - وەخت ئەڵاتن خوەرە. وەردەوام کەن و ئویشن: (بەیانیان) بامدادان(شەوەکیان)، (ئیواران) وەخت نیمەرووەودویا. هەم زانیم وەخت شەوەکی یا نیمەرووژ، یەکی لە پەنج وەختی بویە ک زەردەشت ئەرا نەزر و نماز، ناسەی ک ئایین و رەسم تایبەتی ئەرا خوەی دێرێد و بەشێگ لە وە - ک چەن جار دوپاتەو بووت لە ژێر تیەریمەی.

نمو هورە خشە ایتە اورود اسپایی! یانی نماز ئەرا خوەر ک تێژە و تەک درەوشێ!

بێگومان ئەی نەمازە هە چوین تەمامی راز و نیازەیل دین زەردەشتی وەل موسیقای تایبەت ئویشیەێد و وە دەنگ بەرزیش خوەنیەی. چمانی مەردم (نوێژهر) یا (نماز هەورامان) وە پێ وەتنە. دیارە ک دویای بلاوەو بوین ئیسلام نەزر و نیاز لە رەونەق کەفتیە. وەلی نەوا(هەوا) و ئاواز و گورانی - لە ناو مەردم هیمان مەنیە - کەم کەم وە نەوای(گورانی) ئەڵگەردیاس و وە پێیان ئویشن فەهلەویات ئمانان. لە رای م (هورە) ک ئینگە یەکی لە نەوایل و میلۆدیەیل ئاواز کوردیە؛ هە ئەو (هەورامانان)ە بەشێگ لە ناو خوەی گیردایە و ناوی چوین(ئەڵاوەیسی) هە وەی جوورە ئاڵشت نەویە. لە زاراوەیل ترەک زووان کوردی نوو تا سەدەیل ١٧ و ١٨ سەنەد و بەڵگەی نویسیای وە جی نەمنیە و هەر چ هەس، فۆڵکلۆرە. بێجگە لە یەگ گوزەیشت زەمان، وەتن دەم وە دەم ئاڵشت و ئوولشتی لە ناویان دروس کردیە و رەنگ بنمایەی خوەیان لە لێیان سریاسەو، ک ئینگە رەنگ زووانی دیاری وە خوەیان گرتنە. لە بنمایەیل دروسکەر فۆڵکلۆر ئەوەگ ئاڵشت نیەود، جەوهەریە و تا وەختی ک نویسیەید، شکڵ و ریختی وە گیشتی دەس ئاڵشت خوەید و وە راسیش هەر لەی بووتەسە ک زووان کوردی لە زاراوەیل و وەتنەیل ترەک خوەی لە سەدەی سەرەتایی ئیسلام، چێشتی ئەو دەسمان نیەید. باروەزع ئینگەی زووان کوردی، لە ئەنجام بریگ هووکارەیل و فاکتەر سیاسی و جەمگایی و دینییە. وە رای م ئاخرین فاکتەر(دین) لە گێشتیان کاریگەریی فرە تر بویە؟. ئەرا یەگ دویای بلاوەو بوین ئیسلام لە کوردسان، کورد وە حەدی وە دین و ئایین نوو عەلاقە نیشان دا، ک زانایل کورد، تەمام توانای خوەیان ئەرا فامین و یای گرتن و گور داین وە ئایین ئیسلام وە کاربردن و دەس لە هەموو چێشت شوورتن. دیارە ک ئەی کارە مەبەس و ئەنگیزەی فرە وە قووەتی توایە؛ شییەو کردن و لەیەکادانی، ئەرک یا واجب زانایل علم یا زانین تاریخە. وەتیم ک دوبەیتییەیل بابا تاهیر، کوێنەترین بەڵگە و سەنەد نویسیای کوردی وە دەس هاتی، هساو بووت. وەلی وە راسی ئەی جوورە بەڵگەیلی ئەرا نەمەنیەسان و لە ناو چێینە؟

چەویلکەی خوەری

محەمەد حەسەنی نیا

لە دویاترین لەحزە(چەو پرتنە) سواری ئۆتۆبووس بۆ.
لە بانی ئەوەلین سەندەلی نیشت.
لە کلاسەیلی نیمەرەو دویانەفرەت داشت ،ئەما دەسە کەم ئی خاسیە داشت ک ریەگە خەڵوەت تربوی.
هەنای ئۆتۆبووسەگە کەفتەو رێ، هچانی دا و هەناسی تازە کرد وە دەور و وەری نوورس.
لە بانی سەندەلیی نوایی کوری نیشتوید ک هە تویەنس لای روویی بوینی، ک لە پنجەرە ئیسفای دەرگردیا.
چەو بریە پووقی ملی کورەگە و جووری جاری جاران چیە ناوی دەلیای خەیالاتەو: چ کوری رەنگینی !رەنگینی حەتتا لە لای روییەو دیارە ... ئەو زوڵفەیلی داگریای شانە کریایە ... ئە و چناوکەی ساف و سی تیخە تاشیایە ... ئەو ئودکۆلۆنی خوەشبووە ک داس لە خوەی ... چەنی ئی چەویلکەی خوەرییە وە پی تیەی. تو ئویشی وە چوە هویر کەید؟ ئایەم ئی قەورە سەر وە دەر نیەنووری! لابت دیری وە دووسدویەتەگەی هویر کەید ... ! بەلی بەلی حوکمەن هە لەیواسە. دڵنیام دووسد دویەتەگەیشی چوی خوەی رەنگین و دڵرواکنە. بایەتە وە یەک بان (کەمی حەسویدیی هات) ... زانم کورەگە دەوڵەمەنە و یەی پرادۆی ئاڵووباڵویی دیرێد و دەنگی سی دیەگەی دەیدە و بان و ... وەلی دووسەگەیا قەرار نەید ک وەلی یەکا بچن شام بخوەن.
تا بتوای وەلی یەکا ئویشن و خەنن و لە جوانی و ژیانیان لەزەت بەن ... وە پارتی چن ... کافی شۆپ ... ئسکی ... پاتیناژ ... چەنی خوەشبەختە ! تو ئویشی خوەی زانی؟ زانی بایەتە قەدری ژیان و جوانی بزانی؟ ... دلی ئرا خوەی سزیا .حس کرد چەنی تەنیاس و چەنی بەد ئەقباڵە و چەنی زندەگی و پی قەرتدارە، حس کرد بی چارە و بەدبەختە، خوەزەو کورەگە زویتر داوەزی.
لە ئیستگای نواتر ک ئۆتۆبووسەگە وسا، کورەگە لە جی هەڵسا.
حەزرەتمەنانە ئیسفای گرت، بالابەرز و خوەش ئەنام و کەڵەیەت بو. وەلام وە گامەیلی نامتمەئن کەفتەو رێ و وەرەو دەری ئۆتۆبووسەگە تەڵەپا کوتا. گری کوم کرد و چیشتی ک وە دەسیەو بوی واز کرد. یەک، دو، سێ، چوار ... لوولوو لویلەی باریک و تەسک وە دەمی یەکەو دریاو بویوە گووچانی سفیدی.
لەو وەختەوە دی هویچ وەخت چەویلکەی خوەری وەلی چەویلکەی سیە یا ئەوەزی نەگرت.

ژن و بەشداری کردنیان لە هەڵوژاردن

مونیرە مەخمووری

ململەتێک دیاری بکا یا مەسەلەیل چارەنویسساز و گرنگ یاموهم دیاری بکا. بەشداریکردن هاووڵاتیەیل لە پرووسەی دەنگداین جی وەجیکردن ئەرك بان شان گشت ئەو کەسەیلەسەك هس وەوەرپرسیارێتی یا مەسئوولیەت کەن و لەو پرووسەیل چارەنویسسازە، ئمجا ئەوەك خواستیشەلەئایندەدوبارەوەبووگ ئەوەسەك وەهەمان مەیل و سووزەوەدویەتەیل و ژنەیل وەرەو سەندووقەیل دەنگداین بچن و دەنگ خوەیان بیەن وەلیست هاوپەیمانی کوردستان شمارە(٣٧٢) ك لیست

دەنگداین، هەڤیگ تایبەت تاکە ك بایەسە لە بان هەر تاکیگ ك عومر قانوونی خوەی پەرانیگەوە بەشداری لەی پرووسەی چارەنویسسازە بکا ك دویاخر و لە شوون یەکلاکردنەوەی ئەنجام دەنگداینەگە قەیریگ بریار لەلیەوەدەرچووگ و شایەت قەیریگ لەو بریارەیلە ئایندە و چارەنویس

بیگومان ئیمەی مللەت کورد لەگوزەیشت و لەشوون راپەرینەوەئەوەبوی وەچەنەها قوناغ جیاوازا پەریمنەوەو بەشداری لەچەنەها هەڵوژاردن کردیمنە و ئەوەیش لە هەرکام لەو هەڵوژاردنەیلەدیمنەسەی و کەفتەسەوەرچەومان بەشداریکردن شمارەیگ خاس دویەتەیل و ژنەیل بوی

دەسەوەرکردن ئاشتی و ئازادی و دیموکراسی و ئاوەدانیە، لە هەمان وەختیش دەنگ بیەن وەو کاندید یا مورەشحەیلەك وەنوێنەر و کەس گەنجیاگ خوەیان زاننەیان ئەرا ئەوەك لە پەرلەمان عێراق نوێنەرایەتیان بکەن.

رووژ ١٢ / ٢ / ٢٠١٠ یەکم رووژ ئاشکراکردن بانگەواز هەڵوژاردن پەرلەمان عێراق بوی، وەل ئاشکراکردن و پەخشەوکردن ناو کاندیدەیل پەرلەمان عێراقا ناو کاندید یا مورەشحەیل لیستەیلیش لەلایەن کۆمسیۆن باڵای هەڵوژاردنەوەئاشکرا کریا، ئمجا ئەوەك مایەی خوەشحاڵیەو توایم لەیرا باسی بکەیم، ئەویش وجوود شمارەیگ لەژنەیلەلەناو لیست هاوپەیمانی کوردستان لەشار وشاروچکەیل کوردستان. وەل ئەوەیشا هەر یەکیگ لەو ژنەیل ناو لیست هاوپەیمانی کوردستانییشەژن دیار و خاوەن ئەزموونن و قەیریگیش لەلیان زیاتر لە باوەرنامەیگ دیرن و ماوەی فرەیگ لەمەیدان شارەزایی خوەیان کار کردنە.

بیگومان ماوەی خاسیگ لەوەردەممان مەندگەئەرا دعایەی هەڵوژاردن ئەنجوومەن نوێنەرەیل عێراق و ئەوەك بایەسەلەوەرچەو بگیریەیگ ئەوەسەك ئەو وەخت دیاریکریاگەوەتالان نەیەیمن و کار ئەرا ئەوەبکەیم فرەترین هاووڵاتی لەدەنگداین بەشداری وەپیان بکەیم لەوەر خاتر ئەوەك فرەترین دەنگ باریمنەدەس و قورسایی کورد لە عێراق نیشان بیەیم تا بتویەنیم ئەو دەسکەفتەیلەك لەگوزەیشتەکەفتەسەدەسمان مقەیەتی لەلیان بکەیم و هەوڵ ئەوەبیەیم دەسکەفت زیاتر باریمنەدەس. جویر ئەوەك گشتمان زانیم، کورد لەبان دەس رژیم بەعس دوچار راوناین و جەمگوشی و دەردەسەری بویەسەوە، لەوەر ئەوەئمروویش دویای ئەوەك لەدەس ئەو رژیم درندەقورتارمان بوی خاوەن پەرلەمان و حکوومەت خوەمانیم و هەق خوەیەگشتمان مقەیەتی لەو دەسکەفتەیل گرنگ یاموهمەبکەیم، لەوەر ئەوەئمروو رووژ چەك هەڵگرتن و جەنگ نەمەندگە، بەڵکوو رووژ دەنگداین و هەڵوژاردنە و بایەسەوەگیان برایانە و دڵسووزیەوەبەشداری لەدەنگداین بکەیم.

چەن سفەتیگ هەن ك ئەگەر هەر کەسیگ خاوەن ئەو سفەتەیلە بووگ؛ مەردم دویری لەلیان گرن و ئەگەریش ئەو سفەتەیلە لە ژن بوون ئەوە وەبی گومان بوونە بایس جەنگ وکیشمەکیش وەردەوام و ئاکامەگەی لە یەك جیاوە بوین و لە یەك چەکیان خیزان. بیلا بزانیم ئەوسفەتەیلە کامانەن:-

١- ژن دیکتاتۆر: ئەو ژنەسە ك هەر خوەی خاوەن بریارە و قسەی شویەگەی قەبوول نیەکەی و شویەگە لە ماڵ تەنیا وە دیکۆر زانیگ و خوەی هەر بریاریگ بیەی هەر ئەوەسە و بویچگترین رخنە یا ئنتقادیش لە کەس قەبوول نیەکەیگ.

٢- ژن قووز: ئەو ژنەسە ك دایم شانازی وە ماڵ باوگی و رەینی خوەی یا شەهادە و عەشرەتەگەی ئەکا ك سفەتە هیشتگە کورەیل یا پیاوەیل ئەمریکی دویەتەیل ئاسیایی بخوازن تا خوەیان لە منەت دیوەتەیل و ژنەیل ئەمریکی قورتاربکەن.

٣- ژن رەفتار خراو: ئەو ژنەسە ك دایم ها شوین دروس کردن جەنگ و مرافەو قسەی ناشرین کردن وە مەردم و لە کوردەواری چەقە چناوە وەپی ئویشن.

٤- ژن خودپەرست (ئەنانی): ئەو ژنەسە ك دایم پیاوەگەی خەیگە ژیر مەسرەف بی خود و فەرە وەو تەنیا ها لە هویر تەئمین کردن نیازەیل شەخسی خوەی و باکی لەتوانای ماددی هاوسەرەگەی نەیری.

٥- ژن گلەییکەر: ئی جوور ژنەیلی وە هیوچ قانع نیەون و دایم رەخنەیا ئنتقاد لە شویەیلیان گرن و هەرچی ئەرایان بکەی ئویشن چە ئەرام کردیدە و دایم خاسیەیل پیاوەیلیان وە هویچ حەساو کەن.

٦-ژن تەماحکار و تەمەڵ: ئی ژنەیلە فەرە تەماح کارن و تا چشتیگ لە کەسیگ نەسینن چشتیگ وە کەس نیەن و حەساو هویردە و دەقیق ئەرا گشت چشتیگ کەن؛ تا پویل یاخەڵاتیگ لە شویەیلیان نەسینن قسەی خوەشیگ یا هەنەکییگ وەلیا نیەکەن.

٧- ژن کەلەرەق: ئی ژنەیلە دایم مکورن لە بان رەئی خوەیان وە بی ئەوەگ گووش بیەیگە بەرژەوەندی خوەیان یا خیزانەیلیان و فەرەجار ژنەیل ئەڵگر ئی سفەتە بوونە مایەی ماڵویرانی.

٨- ژن فەرەورا: دەمی نیەوەسی و زوان وە دەما نیەوەی و وەخاس یاخراوە دەنگی تیەی و ئەگەر کەسیگ وەل کەسیگترا قسە بکەیگ زوی پەریگە ناو قسەگان.

٩- ژن دیندار: ژنیگەك دایم ها هویر نماز و رووژگ و عیبادەت و ئەرك یا واجب هاوسەرداری فەرامووش کەیگ.

١٠- ژن دڵپیس: لە بان بنەوای گومان و وەبی بەڵگە یا موستەمسەك دڵپیسی لە شویەگەی کەیگ؛ ژن هوشیار و زانا ئەوەسە ك ئەگەر دی رەفتار شویەگەی ئاڵشت بویە بایەد یەکمجار رەفتارخوەی لە یەکەو بیەی و دویاخر هن شویەگەی.

١١- هاوسەر پویل فەرە خەرج کەر: ئەو ژنەسە ك مینیگە دەماریگ لە لاشەی خیزان ك خوینی رێ بگری و نەوسیەیگەو و قەد هویر لەوە نیەکەی ك شویەگەی وە چ زەحمەتیگ پویل دەرکەی و هەرگز خوەی لەوەراوەر شوی و منالەگانی وە مەسئوول نیەزانی.

سفەتەیل خراو هاوسەر

گوڵ سوو

ژینگە و پیسبوین خوەراك

ڕەمزی میرەکانی

دو سەرچەوەی پیسبوین خوەراك هەس، ك ئەوانەیش ژینگەیا بیئەی سروشتی و ئادەمیزادن. خوەراك لە ژینگەی سروشتی لە ئەنجام وەکارهاوردن وەسیلەیل نەهیشتن مەل وموورێ و پەین کیمیاوی لە کشتوکاڵ پیس بووگ، لەوەر ئەوەئەو مادەیلەوەقەیریگ لەبەرهەمیل کشتوکاڵ گردەو کریەن ك شایەت زەرەد ئەرا ئادەمیزاد و گیانلەوەرەیل تر داشتووگ ، یەیش لەوەر جی وەجی نەکردن ڕینمایەیل سەلامەتی و ماوەی دڵنیایی لەوەخت وەکارهاوردن ڕوی دەیگ ك گەرەنتی کەمەوبوین نسبەی ئەو جوورەماددەیل ژەهراویەلەخوەراك بەخشیگ ئەرا نسبەی خواست. ئمجا لەیرا چەن هووکاریگ پیسبوین خوەراك خەیمنەروی و لەوانەیش :-

١- خەراو دروسکردن خوەراك : وەگوورەی زیایکردن مادەیل زەردبەخش وەك (تامبەخش و شلکەر و دژەئۆکسید و قوتیبەن یا معەلەب)و چشتەیل تاریخ کووتایی هاتگ یا ئکسپایەر، شایەت خوەراك لە وەخت ئامادەکردن و گەرمکردنی پیس بکا.

٢- پیسبوین وەو میکرۆبەیلەك وەل هەوا و تووزەوەجیاواز کریەن لە ڕیگەی مەل و موورەوە.

٣- پیسبوین وەپەین کیمیاوی و لەڕیگەی سامپاشکردن مەل ومموورەوە.

٤- پیسبوین وەدویکەڵ و مادەیل دەرکریاگ لەنەفت ك هەوا پیس کەن و ئەوانیش خوەراك پیس کەن.

٥- پیسبوین لە ئەنجام مقەیەتیکردن خوەراك لەکیسە و قوتی پلاستیك ، وەتایبەت ئەوانەك وەشیوەی خاس و گونجیاگیگ دروس نەکریانە.

٦- پیسبوین لە ئەنجام مادەیل شەوقبەخش و لیزەریەوەك ترسناکترین جوورەیل پیسبوینە.

ئمجا مقەیەتیکردن خوەراك لەپیسبوین تویەنیم وەگرتنەوەر ئی ڕینمایەیلەمقەیەتی لەپیسبوینی بکەیم :-

١- قەیەغەکردن وەکارهاوردن سامپاشی ئەرا بان تەندروسی و ژینگە و مەرزناین ئەرا وەکارهاوردن پەین کیمیاوی و سامپاشکردن مەل ومموور وەشیوەی خاسیگ .

٢- وەکارهاوردن ئاو پاك ئەرا ئاوەدانی کشتوکاڵ.

٣- دابینکردن ئاو خواردن پاکیگ و پاکەوکردن گورج ئەمبارەیل ئاو .

٤- قەیەغەکردن خواردنەیل دەمواز.

٥- ئەنجامداین وشکانن تەندروسی و تاقیگەیا موختبەر دەورەیی ئەرا ئەوانەك لەمەیدانەیل پیشەسازی خوەراك کار کەن.

٦- وەکارناوردن قوتی پلاستیك و کیسەی نایلۆن ئەرا مقەیەتیکردن خوەراك.

٧- سەربڕین حەیوان لە شوون تایبەت و لەژیر چاودێری پزیشك یا دکتۆر بەیتەری.

دەسپیچگ ئەرا وەسەر کار نەچێن

ئا.ت: ش. جیهان

(کەوشەیلەگەم دزین)، (دگانەیل ئاریەم گوم بوینە). یانە لە دەسپێچگەیلی بوینە ك ئینگلیزییەیل لە مانگ کانوون دویم (ڕووژەیل کریسمس) ئمساڵ ئەرا نەچێن وە سەر کار و مەنن لە ماڵ، هاوردنەسەی. وەخ ەوەر تەلەگراف یەکی لە کاناڵەیل تەلەفزیۆنی لە ئینگلتەرا، ڕای گرتنی لە پەنج هەزار کارگەر ئینگلیزی ئەنجام دایەك نەتیجەگەی نیشان دەید؛ لەسەرەتا و ڕووژەیل یەکم مانگ ساڵ تازە، لەناو هەر هەفت نەفەر، یەی نەفەر وەمەهانەی یەگ نەخوەشن و بیمارن، نەچێینەسەسەرکار. فرەلەئەی کەسەیلەك لەی ڕای گرتنەبەشداری کردنە، دگان وەملیەیا نانەیا ئعتراف کردنە، وەخاتر یەگ مەیلیان نەکیشاس ئەرا چێین وەسەرکار، لەشوون دەسپیچگ گەردینەو مەهانەی درووی هاوردنە. ئەوان ئویشن: وەمەمەر یەگ لەبانێژەیا باڵکۆن ماڵ خوەیان گیر کردنەیا تواسنەپرتاڵ شور(غساله)ەگەیان ك خەراویوەو، خاسیەو بکەن یا یەگ دگانەیل ئاریەیخوەیان گوم کردنە، تاوەسەر کار نەچن. هەتا یەکی لەکارمەندەیل لەیوا چێشتی هاوردەزووان ك سایق یا شۆفر باسەگەکەوشەیلی دزیە. بویش و وەتەر کاناڵ تەلەفزیۆن ئینگلیزی لەکارەلیگ ك بریگ لەکارمەندەیل کەن تا وەسەر کار نەچن، ئەلاجەوی هات و وەت: لەناوەین گێشت بەشدار بوییەیل لەئەی ڕای گرتنەك وەتوین نەخوەش یا بیمارن تا وەسەر کار نەچن. ئەوانەوەتنەمیگرن دێرن یا یەگ تویش ژەهراوی بوینە یا تەسموم کردنە.

زووان سەرد نەورم سەرم بڕید!!!

ماجد سوێرەمەیری

خوەنەوارەیل ئەزیز
لەناونی گشت گیاندارەیل دونیا، تەنیا ئادەمیزادە، ك توانای قسەکردن دیری ئەرا لەیەکحالی بوین و تەفاهوم کردن. و ئادەمیزادیش وە زووان تویەنست هەرچێ ئەزموون ژیانیە و ئەوەگ ها لە هویر و خەیاڵی بخەیگە دەیشت، و دویاخریش وە نویسانن و تۆمارکردن بخەیگەی بان لاپەڕەیل دەفتەر و کتاوەیلیگ لە تەمام زانستەیل جووراوجوور، ك ئی هەمگە پیشکەفتنە لەلیان پەیا بوێ؛ و کاروان ژیان ئادەمیزاد رەسیە چەرخ دیجیتاڵ و ئەنتەرنێت و چشتەیلیگتڕ ك نیەتوای لەیرا فرە باسیان بکەیم... وەلی لە هەمان وەخت ئی زووانە ك بەهرەیگ بیوینەیە، مینیگە خەنجەر دولەمییگ ك وەرو پشت نەیاشتووگ، چوینکە ئەگەر هات و ئی ئامرازە وە گەنی وەکار هاوریا، ئەوە دی بزان چ کارەساتەیل گەورایگ لە شوونی بەرپابووگ، هەرچەنی ك وەکارهاوردنی فرە ئاسانە وەلی ئاکامی ئەوەنە سەختە ك هویچ چارەسەر یەکاوەیەکیگ نەیری شوونەگەی بسریگەوە... بەڵێ ئەزیزەیل هەر لەوەر ئەوەسە ك پەند پێشینەی کوردەواری خوەمان وەی جوورە وەسف زووان کەیگ و ئویشیگ : زووان سەرد نەورم سەرم بڕید!! و هەر لەی باوەتەوە وەسەرهاتیگ مەعنادار هەس ئویشیگ : رووژێ لە رووژان یەی جفتیار یا کشاوەرز ساف کاف و دڵنەرم و خاوەن رەوشت بەرزیگ لە یەکیگ لە ئاواییەیل ئەوسای کوردەواریمان کەفتە گیروگرفتیگ وەل یەکی لە هاوسایەیلی ك ئەویش خاوەن هەمان رەوشت بەرز بوێ، وەلی ئی جفتیارە لەی حاڵەتە کەمی تویرە بوێ و لە ناکاو قسەی لەق و خەراویگ لە دەمی دەرچوێ و ئاراستەی هاوساگەی بوێ، ك ئەویش جوواوی نەیا و مەسەلەگە وەو جوورە تەواو بوێ... ئی کابرا تا رەسیە ناو ماڵەگەی خوەی و کەمی سەردەوبوێ و هاتەو سەر و فکر خوەی و پەشیمانی تەواویگ گردەی؛ وەل خوەیەو وت:

من چوین لەدڵم هات ئی قسەی لەقە وەی هاوسای ئەزیزمە بکەم؟!! بایەسە بچم داوای وەخشین لەلی بکەم ... وە راسی چوی ئەرا ماڵ رەفیقەگەی و داوای وەخشین لەڵی کرد و ئەویش وەگشت دڵوازییەگەو قەبوول لەلی کرد...

ئی جفتیارە وەختی وەرەو ماڵ هەوگلەو بوی زیاتر وەل خوەیەو هەڵشیویا و وفکرەو کرد و وەل خوەیەو وت : وەخودا هەرچێ من بزانم ئی هاوسای ئەزیزمە بویە رویەوە و وەخشیەم ... من بایەتە بچمە لای گەورای ئاوایی و باسی ئەرای بکەم تا رییگ بنەیگە وەرم تا کەمی ئسراحەت بکەم و دێ وژدانم ژان نەکەیگ و بتویەنم وە ئاسوودەگی سەرەوبنەم... خوەی رەسانە لای کەیخودای ئاوایی و حاڵ مەسڵەت ئەرای بەیان کرد ... کەیخوداگەیش ك ئایەم داناو دونیادیدەیگ بوی وتە پی: ئەگەر توایت وەتەواوەتی ئسراحەت بکەید؛ بچوو پڕ هەگوەگەد بکە لە پەڕ مامر و خربخوە ناو ماڵەیل ئاواییەگە و لە دەر هەر ماڵیگ پەڕیگ دابنە و بەورەو ئەرا لام ... کابرایش وە قسەی کرد و وەهەڵەداوان کارەگەی ئەنجام دا و یەکراس هاتەو ئەرا لای کەیخوداگە ... کەیخودایش وت : ئافەریم ... ئیسە لەلید توام بچید دوبارە گڕ بخوەیدە دەر دەرانەی ماڵەیل ئاوایی، و ئەو پەڕەیلە زوی زوی گردەو بکەید ... ئی پیاویشە ناچار بوی وە قسەی کەیخوداگە بکەیگ ، و چوی ئەرا گردەوکردن پەڕ، وەلی لەو هەمگە پەڕەیلە ك خستەیانە دەر دەرانەی ئەو ماڵەیلە تەنیا چەن پەڕیگی دییەوە، چوینکە زوورمییان وا بردویگەی و نەمەنویگەی ... ئیمجا وە دڵتەنگی و نارەهەتی گەورایگەو هات ئەرا لای کەیخوداگە و باسی ئەرای کرد... لەی ئانە کەیخوداگە وتە پی : "هەر قسەیگ ك لە زووان دەرچووگ مینیگە پەڕیگ بخەیدەی دەر دەرانەی ماڵ مەردم ، چەنی ئاسانە ئی کارە بکەید ؟! وەلی چەنی سەختە ك ئەو قسەیلە دوبارە قویتەو بیەید!! لەوەر ئەوە یا بایەتە پەڕ گردەو بکەید یا وەسە زووان خوەد بگرید!!!

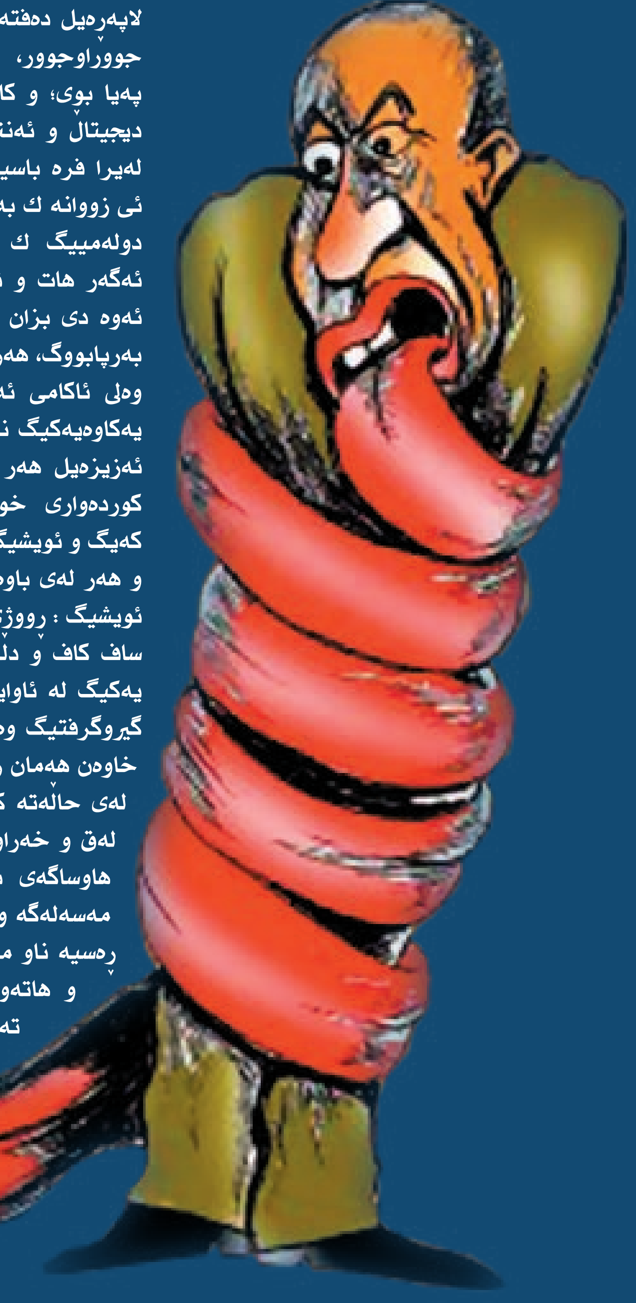

یەڵدا بیە دووارە

هوومەت

یەڵدا بیە دووارە ، هەم حاڵ من خراوە
هەم دڵ پڕە وە زویخ و ، سەرگیج وچەو پڕئاوە
ساقی وەرە پەیاپەی پەیمانە پڕ وە مەی کە
زانم پیاڵە ئمشەو هەم مەس ئەشك چاوە
گشت ئایمەیل دنیا چینەسە شەونشینی
دەرمان بی کەس ئمشەو مەسی وە چاو خاوە
ئمشەو رخم لە ئەو چوود سوو خوەر نەکەی خوەر ئاوا
ئەر نەوینمەی وە مەشرق دیجەرگ من کەواوە
خەفتن کوومەك وە مەرگی نەخەفتنم ئەزاوە
من چوە بکەم ؟ نیەزانم ، کیدەیدن ئی جواوە ؟
‹ هوومەت › ئەگەر ك خەفتی زانم ك دا چەڵەکیەید
ئەما نەترسە خوەر سوو ، هەم بان دەس پەراوە